

№ 3 (97) 2021

НАША ВЕРА

Абраз «Святы Юзаф».
Палатно, алей; 146х78 см. XVIII ст.
З касцёла в. Задарожжа Глыбоцкага р-на Віцебскай вобл.;
Фота М. Мельнікава. МСБК.

Густав Дорэ. «Рай», XIX ст.

Дантэ Аліг'еры

Боская камедыя Рай, Песня трэцяя (урывак)

- 76 Вялікі грэх аслухацца Яго.
І гэта шчасце, вер, а не спагнанне
Выконваць волю Ёладара свайго.
- 79 Наш лёс увесь і наша існаванне —
У Божай волі. Толькі ў ёй адной —
Дазвол на радасць і на хваляванне.
- 82 І ты павінен разумець, брат мой,
Што на прыступках размясціла згода
Нас у дзяржаве гэтай незямной.
- 85 У волі Божай — мір наш і лагода,
Яна — той акіян, куды цячэ
Ўсё, што стварае мудрая прырода...

Пераклад Уладзіміра Скарынкіна.

Рэдакцыйная рада:

арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч, Ганаровы мітрапаліт Мінска-Магілёўскі, біскуп Юрый Касабуцкі,
кс. Аляксандр Амяльчэня, Ірына Багдановіч, Данута Бічэль, кс. Юры Быкаў,
Ірына Жарнасек, Алесь Жлутка, Лідзія Камінская,
Аліна Новікава, кс. Дзмітрый Пухальскі (касцёльны кансультант),
Ала Сямёнава, Аркадзь Шпунт.
Галоўны рэдактар — Крыстына Лялько.
Мастацкі рэдактар — Уладзімір Вішнеўскі.
Тэхнічны рэдактар — Алег Глекаў.

У нумары 3 / 2021

НАША ВЕРА

- 2 У свеце Бібліі**
Ксёндз доктар Сяргей СУРЫНОВІЧ
АСНОУНЫЯ ПАНЯЦЦІ ЛЮБОВІ, ЛАСКІ
І МІЛАСЭРНАСЦІ ў СТАРЫМ ЗАПАВЕЦЕ
- 12 Інтэрв'ю**
Жанна НЕКРАШЭВІЧ-КАРОТКАЯ
БОГ НЕ ПРЫМУШАЕ ДА ЗБАЎЛЕННЯ
Размова з айцом Леанардам Полахам
- 16 Постаці**
Андрэй ШПУНТ
АРЦЫБІСКУП МАГІЛЁўСКІ КАСПЕР КАЗІМІР КАЛОНА-
ЦЕЦІШОўСКІ, МІТРАПАЛІТ РЫМСКА-КАТАЛІЦКАГА
КАСЦЁЛА ў РАСІЙСКОЙ ІМПЕРЫІ
- 21 Кантэкст**
Айцец Яўген МАЛІНОўСКІ
Я І ХРЫСЦІЯНСКАЯ 7-Я ПАМІЖ МНОСТВАМ
СМЕРЦІ І АДЗІНКАЙ ЖЫЦЦЯ
- 24 Мастацтва**
Іаліна ФЛІКОП-СВІТА
АБРАЗЫ СВЯТОГА ЮЗАФА ў ЗБОРЫ МУЗЕЯ
СТАРАЖЫТНАБЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ ў МІНСКУ
- 28 Нашы святыні**
Ігар СУРМАЧЭўСКІ
БУДСЛАўСКІЯ «ПАМЁНТКІ»
- 36 Духоўная літаратура**
Святая Тэрэза Авільская
ШЛЯХ ДА ДАСКАНАЛАСЦІ
- 40 Літаратурныя шэдэўры**
Вольга СЕДАКОВА
ПЕРАКЛАСЦІ ДАНТЭ
- 44 Паэзія**
Данута БІЧЭЛЬ
ДА МАЦІ БОЖАЙ УНЕБАўЗЯТАЙ
- 48 Аксана ДАНИЛЬЧЫК**
ВЕРШЫ
- Літаратуразнаўства**
Ірына БАГДАНОВІЧ
«ХЛЕБА БУДНЯГА ДАЙ НАМ СЁНЕКА!», АБО
ХРЫСЦІЯНСКІЯ АКОРДЫ «СКРЫПКІ БЕЛАРУСКАЙ»
АЛАЎЗЫ ПАШКЕВІЧ
Да 145-годдзя з дня нараджэння
- 51 Інтэрв'ю**
ПАЭТЫЧНЫ ЛЕТАПІСЕЦ
Размова Алены Сямёнавай-Герцаг з нямецкім
пісьменнікам Георгам Освальдам КОТТАМ
- 59 Культура**
ХРЫСЦІЯНСТВА І НАЦЫЯНАЛЬНАЕ ПІСЬМЕНСТВА
ЯК АПОРА АРМЯНАў СУПРАць АСІМІЛЯЦЫІ
Размова Элы ДЗВІНСКАЙ з беларускім
культуралагам Аляксандрам СУШАМ
- 62 Прэзентацыя**
Лідзія КАМІНСКАЯ
ЦУД ЯНА БОСКО ў БЕЛАРУСІ
- 64 Мастацтва**
Андрэй Дубінін
ВЫПРАБАВАННЕ СЮЖЭТАМ...

Кс. д-р Сяргей Сурыновіч

Асноўныя паняцці любаві, ласкі і міласэрнасці ў Старым Запавеце

'*Āhēb* як паняцце любаві ў габрэйскай Бібліі

Габрэйскі дзеяслоў '*āhēb* выкарыстоўваецца ў Старым Запавеце як асноўнае паняцце любаві. Калі аўтары навуковых публікацый у галіне біблейскай экзэгетыкі выказваюцца аб любаві, то ў першую чаргу маюць на ўвазе менавіта гэты габрэйскі тэрмін.

Тэрмін '*āhēb* ужываецца ў Старым Запавеце 209 разоў у якасці дзеяслова. Калі дадаць іншыя тэрміны з гэтай асновай, то мы атрымаем у агульнай складанасці 251 паўтарэнне гэтага тэрміна габрэйскай Бібліі¹.

Назоўнік '*ahābāh* апісвае тое самае значэнне, што і дзеяслоў '*āhēb*, ад якога паходзіць. У Старым Запавеце гэты назоўнік сустракаецца 40 разоў. У грэцкай Бібліі (Септуагінце) гэтым словам адпавядае дзеяслоў ἀγαπάω і назоўнік ἀγαπή.

Адзначым, што падобны тэрмін агульнага паходжання часта сустракаецца ў іншых семіцкіх мовах. Ва ўгорскай мове ён часцей за ўсё азначае любоў як сексуальныя зносіны. У арамейскай мове, што вядома з папірусаў Элефантыны, гэты корань з'яўляецца толькі складовай часткай імён уласных. У фінікійскіх крыніцах сустракаецца ўсяго толькі адзін раз².

Каб лепш зразумець сэнсавую спецыфіку гэтых тэрмінаў, неабходна разгледзець іх тыповыя спосабы выкарыстання ў габрэйскай Бібліі. Аналіз значэнняў гэтых тэрмінаў варта распачаць з іх прымянення ў міжасабовых зносінах паміж людзьмі, што дазволіць лепш і больш выразна раскрыць спецыфіку іх выкарыстання ў адносінах да Бога, бо рэлігійныя рэляцыі з Богам у асноўным будуцца на вопыце міжасабовых зносінах.

У габрэйскай Бібліі гэты тэрмін часцей за ўсё выкарыстоўваецца для акрэслення паняцця любаві паміж мужчынам і жанчынай (гл. Быц 24, 67; 29, 32; Прып 5, 19; Экл 9, 9; Пп 1, 3 н. 7; 3, 1 н.; Ос 3, 1)³.

Што тычыцца назоўніка '*ahābāh*, ён вельмі характэрны для тэкстаў Кнігі Песні песняў Саламона, дзе ён выкарыстоўваецца 11 разоў для абазначэння паняцця любаві.

Характэрным прыкладам выкарыстання гэтага тэрміна з'яўляецца любоў прынцэсы Міхалі, якая закахалася ў маладога і прыгожага Давіда, калі ён пачаў сваю кар'еру ў якасці ваеннага камандзіра ў камандзе воінаў Саўла (гл. 1 Сам 18, 20, 28).

Гэты тэрмін часта паказвае на веліч любаві хлопца да дзяўчыны. Красамоўны прыклад —

Якуб, які так палюбіў Рахэль, малодшую дачку Лабана, што быў гатовы два разы працаваць на яе бацьку на працягу сямі гадоў, каб толькі ажаніцца са сваёй каханай (гл. Быц 29, 18, 20, 30). Яго гатоўнасць плаціць такой вялікай цаной стала мерай велічыні яго пачуццяў да Рахэлі, інакш, чым у адносінах да яе старэйшай сястры Ліі.

Той самы аспект адрознення кагосьці з вялікай прыхільнасцю бачны і ў юрыдычных пастановах, змешчаных у Кнізе Другазакона, дзе гаворка ідзе пра жонку, якую любіць муж, і пра тую, якую не любіць. Закон абараняе тут правы нялюбай жонкі і яе дзяцей, якія рызыкуюць страціць правы першародства (гл. Дрг 21, 15–17).

У другой Кнізе Кронікаў (11, 21) дзеяслоў '*āhēb* таксама ўжываецца для абазначэння любаві, якой цар Рабаам выдзяляў адну са сваіх шматлікіх жонак — Мааку. У аналагічным сэнсе і персідскі цар Артаксэкс любіць Эстэр больш за любую іншую жанчыну. Таму ён абраў яе сваёй жонкай і зрабіў каралевай замест Вашці (гл. Эст 2, 17).

Варта адзначыць, што ў аналагічным сэнсе з выкарыстаннем дзеяслова '*āhēb* ідзе гаворка пра любоў да мудрасці, якая часта ўяўлялася ў вобразе жанчыны

Ксёндз Сяргей Сурыновіч — доктар біблейнай тэалогіі, адміністратар парафіі Найсвяцейшай Тройцы ў Друі. Нарадзіўся 13 красавіка 1976 года ў вёсцы Лугамавічы Іўеўскага раёна. У 1993 годзе скончыў Іўеўскую сярэднюю школу. З 1993 года вучыўся ў Гродзенскай духоўнай семінарыі, а з 1997-га — у Пецярбургскай духоўнай семінарыі, якую скончыў у 2000 годзе, абараніўшы прашу па тэалогіі ў Латэранскім універсітэце ў Рыме. У 2019 годзе ва Універсітэце імя кардынала Стэфана Вышынскага ў Варшаве абараніў доктарскую дысертацыю. Як паэт дэбютаваў вершаванай містэрыяй для дзяцей «Батлейка» («Дыялог», 1998). Аўтар зборнікаў паэзіі «Летуценнік» (1999), «Пакліканне» (2000), а таксама звыш 50-ці публікацый у беларускім друку (вершы пад псеўданімам Я. Бартнішкі друкаваліся ў часопісах «Дыялог», «Беларусь», у газетах «Наша слова», «Голас Радзімы», «Царква»).

(гл. Прып 8, 17).

Семантычная спецыфіка дзеяслова *'āhēb* яшчэ больш прыкметная, калі яна ўказвае на вялікую і спантанную сілу пачуццяў, якія цяжка кантраляваць, і таму яны становяцца разбуральнымі. Няздольнасць кантраляваць гэтыя спантанныя пачуцці становіцца прычынай многіх няшчасцяў, што адбылося з-за неўтаймаванасці ханаанскага Шэйхема ў адносінах да дачкі Якуба Дзіны (гл. Быц 34). Тое ж самае адбылося з-за некантраляванай спакусы Самсона да Далілы (гл. Суд 16), якая ўсыпіла яго пільнасць і ў выніку прывяла філістымлянаў, што скончылася зняволеннем і смерцю Самсона.

Неўтаймаванае каханне сына цара Амнона да сваёй зводнай сястры Тамары (гл. 2 Сам 13) таксама выклікала нямала няшчасцяў і для каралеўскага двара, і для самога Давіда.

Нельга блытаць паняцце *āhēb* з дзеясловамі, якія апісваюць сексуальныя зносіны ў сужэнстве. Часцей за ўсё дзеля апісання падобных зносін у габрэйскай Бібліі выкарыстоўваюцца дзеяслоў *jāda'* (спазнаваць), дзеяслоў *bō'* (уваходзіць) і дзеяслоў *qāraḥ* (злучацца).

Антанімам да дзеяслова *āhēb* у габрэйскай Бібліі выступае дзеяслоў *śāpē'*, літаральна «не-навідзець» (гл. Суд 14, 16; 2 Сам 19, 7; Экл 3, 8; Прып 9, 8; Іс 61, 8; Пс 45, 8). Часта дзеяслоў *'āhēb* абазначае бацькоўскую любоў да ўласнага дзіцяці (гл. Быц 25, 28). У гэтых выпадках ён указвае на вялікую эмацыянальную любоў і прыязнасць бацькі да адзінага дзіцяці. Падобную эмацыйнасць бацькоўскай любові да дзіцяці можна назіраць і на прыкладзе Якуба, у якога была найбольшая любоў да сына Юзафа, і гэта любоў стала прычынай велізарнай зайздрасці яго братоў (гл. Быц 37, 3 і далей), таму яны схапілі Юзафа і прадалі гандлярам, якія ішлі

ў Егіпет. Пасля страты Юзафа ўся бацькоўская любоў перайшла на малодшага сына — Беняміна (гл. Быц 44, 20).

Адзін і той жа дзеяслоў *'āhēb* можа апісваць не толькі зносіны паміж людзьмі, але і ўпадабанне прадмета альбо рэчы⁴, смачнай ежы, якую павінен быў прыгатаваць, напрыклад, старэйшы сын для Ісаака (гл. Быц 27, 4. 9. 14). Гэта таксама можа быць прыхільнасць да любімай дзейнасці, напрыклад, земляробства, як гэта бачна на прыкладзе цара Озіі. У дадзеным выпадку гаворка ідзе пра ягоную зацікаўленасць у развіцці сельскай гаспадаркі ў сваім каралеўстве (гл. 2 Кр 26, 10).

Дзеяслоў *'āhēb* указвае на цалкам спантаннае ўпадабанне чалавека альбо яго занятку. Гэта можа адносіцца і да маральна абіякавай паставы чалавека, і да дрэннай ці добрай яго схільнасці, напрыклад, калі нехта любіць доўга спаць альбо лянуецца (гл. Прып 20, 13), а таксама калі гаворка ідзе пра любоў да гульні і гулянак (гл. Прып 21, 17). Аўтар Кнігі Эклезіяста ў аналагічным негатыўным сэнсе кажа пра любоў да грошай і багацця (гл. Экл 5, 9), а Ісаа асуджае некаторых людзей за тое, што ім падабаецца атрымліваць хабар (гл. Іс 1, 23).

Прарок Ерамія адзначае, што жыхарам Ерузалема падабаецца вучэнне святароў, якія лісліваць перад публікаю, і нагадвае, што такое вучэнне зманлівае і шкодзіць людзям (гл. Пл 5, 31). Прарок Осія крытыкуе святароў за тое, што яны любяць падманваць іншых, асабліва падчас гандлю (гл. Ос 12, 8), а прарок Захарыя перасцерагае ад зманлівых абяцанняў, літаральна «не любіць» ілжыва прысягаць (гл. Зах 8, 17).

Аўтар 4-га псалма перасцерагае ад схільнасці да несумленнасці і хлусні, якія не могуць прынесці чалавеку карысць (гл. Пс 4, 3). У іншым псалме гаворыцца, што Бог не сцерпіць

людзей, якія любяць гвалт (гл. Пс 11, 5), а рысаю злых людзей з'яўляецца любоў да зла і хлусні (гл. Пс 52, 5 і далей).

Аднак у пазітыўным сэнсе гэтага паняцця вядзецца гаворка пра любоў да Ерузалема (гл. Іс 66, 10; Пс 122, 6) як прыязнасці да роднага горада і радзімы, што мы называем цяпер патрыятызмам. Прарок Міхей заклікае сваіх слухачоў да правільнага маральнага стаўлення да Бога (гл. Міх 6, 8), а прарок Захарыя — да любові праўды і міру (гл. Зах 8, 19).

Дзеяслоў *'āhēb* таксама можа азначаць залежнасць чалавека ад сяброўства, што спантанна ўзнікае па прычыне звычайнай сімпатыі, як, напрыклад, у адносінах паміж Давідам і Ёнатанам (гл. 1 Сам 20, 17). Падобным чынам акрэсліваецца сяброўства ў псалме 109, 4 і далей, а таксама ў Прыпавесцях Саламона (10, 12; 15, 17; 17, 9).

Прыназоўнік *'ōhēb* (= *мой, хто любіць*) у габрэйскай мове з'яўляецца эквівалентам нашага слова «сябар» (гл. Эст 5, 10. 14; 6, 13; Прып 14, 20; 27, 6; Ер 20, 4. 6; 22, 20; Пл 1, 19; Пс 38, 12 і н.).

Дзеепрыслоўе ў кан'югацыі *piel* — *mā'ahāb* — мае семантычнае адценне каханка, аманта, часцей за ўсё ў адмоўным значэнні (гл. Эз 16, 33. 36 і н.; 23, 5. 9. 22; Ос 2, 7. 9. 12 і н.). Кан'югацыя *piel* падкрэслівае ў гэтым выпадку інтэнсіўнасць пачуццяў, часта бяздумна скіраваных.

Дзеяслоў *'āhēb* можа таксама азначаць сімпатыю людзей да маладога і таленавітага правадзіра альбо ваяра, напрыклад, да Давіда (гл. 1 Сам 18, 16).

Паняцце любові

ў рэляцыях чалавека і Бога ў габрэйскай Бібліі

Калі гаворка ідзе пра любоў (*'āhēb*) у рэлігійным сэнсе, гэты дзеяслоў таксама можа апісваць любоў да Бога. Самым яркім прыкладам сапраўднай і шчырай

любаві чалавека да Бога з'яўляецца пашана да заповедзяў, і ў гэтым сэнсе характэрна, што тэрміны *'āhēb* і שָׂמַר (*šamar* = *захоўваць, шанаваць* (заповедзі)) у біблейным тэксе часта месцяцца разам (гл. Дрг 11, 22 Дрг 19, 9; 30, 16; Нав 22, 5).

Знешнім выразам любові чалавека да Бога з'яўляецца рэлігійнае пакланенне, таму Саламон, як кажуць, любіць Бога Ягвэ (гл. 1 Вал 3, 3), пабудоваў для Яго святыню ў Ерузалеме і прынёс шматлікія ахвяры (гл. 1 Вал 8, 63). Па гэтай прычыне любоў да Бога таксама можа выяўляцца ў любові да Яго святыні (гл. Пс 26, 8). Часам ідзе гаворка пра любоў да імя «Ягвэ», што азначае любоў да самога Бога (гл. Пс 69, 37; 119, 132).

Любоў можа быць выразам удзячнасці за дапамогу і спрыянне Бога, як гэта выказана ў тэксце псалма 116, 1: «*Люблю я Пана, бо Ён пачуў голас маіх малітваў*». У псалме 119 змешчана прызнанне ў любові да Божых заповедзяў (гл. Пс 119, 47. 127) і Божага закону (гл. Пс 119, 97. 113. 163. 165). У сваю чаргу Бог абяцае дапамогу і абарону ўсім, хто шчыра Яго любіць (гл. Пс 145, 20), а любоў да Бога з'яўляецца абавязкам усяго Божага народа (гл. Нав 23, 1; Пс 31, 24). У некаторых біблейных тэкстах мы сустракаем дзеяслоў *'āhēb*, які азначае любоў Бога да людзей, асабліва, калі гаворка ідзе пра Саламона (гл. 2 Сам 12, 24).

Некалькі разоў Біблія гаворыць пра любоў Бога да продкаў абранага народа, гэта значыць да патрыярхаў: «*Ён палюбіў айцоў тваіх і выбраў нашчадкаў іхніх пасля іх. Ён сам вывеў цябе з Егіпта сваёй магутнай сілай*» (Дрг 4, 37). Падобным чынам Абрагам быў адзначаны як любы ў Бога (гл. 2 Кр 20, 7, Іс 41, 8). Аднак варта сказаць, што постаці гэтых біблейных персанажаў былі ідэалізаваныя

і прадстаўленыя як найбольш важныя маральныя аўтарытэты і ўзоры для пераймання: «*Толькі да тваіх айцоў схіліўся Пан, і палюбіў іх, і выбраў нашчадкаў іхніх пасля іх, гэта значыць, вас, як гэта ёсць сёння*» (Дрг 10, 15).

Кніга Псальмаў указвае на тое, што Бог любіць справядлівае (гл. Пс 11, 7), і любоў Бога асабліва праяўляецца да праведных і сумленных людзей (гл. Пс 146, 8). Гаворка ідзе пра Божую любоў да людзей, бездакорных у рэлігійным і маральным жыцці, у біблейным кантэксце — пра тых, каго можна назваць справядлівымі.

Бог праяўляе сваю любоў не толькі да выбраных асобаў, але і да ўсіх, хто гэтага заслугоўвае. У Кнізе Псальмаў гаворыцца, што Пан любіць тых, хто не навідзіць зло (гл. Пс 97, 10), а Яго любоў праяўляецца ў клопаце пра іх. Асабліва гэта тычыцца любові, якая праяўляецца да ўсіх, хто любіць Яго і выконвае Яго заповедзі (гл. Дрг 5, 10; 7, 9; Зых 20, 6; 11, 1. 22; 19, 9; 30, 16). Бог спачувае тым, хто несправядліва пакутуе, цэніць іх і таму праяўляе сваю любоў. У гэтым кантэксце гаворыцца пра любоў Бога да народа Ізраэля, які доўга ішоў па зямлі Мааба, каб прыйсці на абяцаную зямлю, дзе сустрэўся з пагрозамі ад нанятага маабіцянмі Балаама: «*Пан, Бог твой, не схацеў слухаць Балаама і абярнуў Пан, Бог твой, праклён ягоны ў благаслаўленне табе, бо Пан, Бог твой, любіць цябе*» (пар. Дрг 23, 5). У падобным кантэксце прарок Ерамія гаворыць пра вялікую любоў, якую Бог праявіў да зняволеных ізраэльтянаў і збавіў іх ад вернай смерці: «*Так кажа Пан: Народ, які ацалеў ад мяча, знайшоў любоў у пустыні; Ізраэль пойдзе на свой адпачынак*» (пар. Ер 31, 2). Любоў Бога бязмежна: *'ahbat 'ôlām 'āhabtik* (любоўю вечнаю палюбіў цябе) (Ер 31, 3), а яе праявы мяжуюць з паняццем

Божай міласэрнасці.

Сярод сінонімаў *'āhēb* варта звярнуць увагу на слова *hēpēs* у форме дзеяслова і прыметніка як паняцця прыязнасці, што некалькі разоў выкарыстоўваецца разам са словам *'āhēb* (гл. 1 Сам 18, 22; Дрг 21, 14; 1 Вал 10, 9; 2 Вал 9, 8; Пс 34, 13; 109, 17), а таксама на дзеяслоў *dābaq*, які літаральна азначае «прыхільнасць» (гл. Дрг 11, 22; Дрг 30, 20).

Неабходна падкрэсліць, што Божая любоў цесна звязана з захаваннем і шанаваннем (*šamar*) Яго заповедзяў (*mišvā*).

Ḥesed як паняцце ласкі і міласэрнасці ў габрэйскай Бібліі

Назоўнік *hesed* ужываецца ў габрэйскай Бібліі як паняцце ласкі. У Бібліі гэта слова сустракаецца 247 разоў і, што цікава, часцей за ўсё ў праявах Божай ласкі і міласэрнасці да людзей⁵, зусім іначай, чым у выпадку з *'āhēb*, калі часцей за ўсё ідзе гаворка аб любові паміж людзьмі, людзьмі і Богам і, у значна меншай ступені, аб любові Бога да людзей.

У грэцкай Бібліі (Септуагінце) гэтае слова перакладзена назоўнікам ἔλεος (дзеясловам ἐλεῶ, ἐλεοῦμαι, прыметнікам ἐλεητός). Літаральнае значэнне слова ἔλεος — *ласка, міласэрнасць, спагадлівасць, спачуванне*.

У Кнізе Псальмаў назоўнік *hesed* ужываецца 129 разоў⁶ і амаль заўсёды ў значэнні адносінаў Бога да людзей⁷. Часцей за ўсё гэта слова перакладаюць як «ласка». Часам, у залежнасці ад кантэксту, як «пачуццё сяброўства» (у перакладзе на франц. мову *amitié* ў Быц 19, 19; 21, 23), «добразычлівасць» (на італ. мове *favore* у Быц 20, 13), *benevolenza* ў Быц 24, 12.14, *Wohllwollen* (у ням. перакладзе *Einheitsübersetzung* у Быц 21, 23) і г.д. Сустракаецца пераклад гэтага слова як «дабрыня» (франц. *bonté* — ТОВ) і нават «любоў»

(love у New English Bible). Ангельскія пераклады перадаюць часта гэта слова як *kindness* альбо *lovingkindness* (English Standard Version, New English Translation, American Standard Version), альбо *steadfast love* (Revised Standard Version)⁸.

Такая вялікая разнастайнасць і нават некаторае разыходжанне ў перакладах сведчаць пра цяжкасці, з якімі сутыкаюцца перакладчыкі пры правільнай інтэрпрэтацыі гэтага габрэйскага слова. У двух месцах габрэйскай Бібліі назоўнік *hesed* ужываецца нават у значэнні «сорам» і «ганьба» (гл. Лев 20, 17; Прып 14, 34). Назоўнік *hesed* даволі шырокі па сваім значэнні, але азначае перш за ўсё правільныя ўзаемаадносіны, якія павінны быць паміж людзьмі ці паміж чалавекам і Богам, якія звязаны ўзаемным саюзам або запаветам або іншым чынам. Гэтае паняцце ўключае ў сябе і паняцце дабрыні і ласкі, і паняцце адданасці, вернасці і, у залежнасці ад кантэксту, падкрэслівае тое ці іншае адценне.

Да назоўніка *hesed* трэба таксама дадаць прыметнік *hāsîd*, які сустракаецца ў Бібліі 34 разы, у тым ліку 25 разоў у Кнізе Псалмаў, і дзеяслоў *hāsaq*, выкарыстаны ў габрэйскай Бібліі 3 разы: у 2 Сам 22, 26, Пс 18, 26 і Дрг 25, 10.

Аснова гэтых словаў сустракаецца ў габрэйскай Бібліі ажно 289 разоў, з іх больш за палову ў Кнізе Псалмаў⁹. Тэрмін *hesed* часцей за ўсё характарызуе паставу Бога. Як мы ўжо казалі, гэта асноўны і найбольш часта ўжываны біблейны тэрмін, што азначае ласку Бога да людзей, але таксама выкарыстоўваецца ў апісанні міжасабовых зносін, і ў гэтым значэнні мы сустракаем яго каля 60-ці разоў.

Калі гаворка ідзе пра міжасабовыя зносіны, слова *hesed* можа азначаць звычайную чалавечую добразычлівасць, спагаду і высакароднасць. У свецкім, не

рэлігійным сэнсе, *hesed* можа азначаць *прыхільнасць* альбо нават *любоў* да кагосьці ці *сім-патыю*, што адлюстравана, напрыклад, у Кнізе Эстэры (гл. Эст 2, 9), аўтар якой адзначае, што персідскі цар Артаксэрс пакахаў Эстэр, і таму яна заваявала яго прыхільнасць больш за іншых дзяўчат: «*І пакахаў (wayye'ēhab) цар Эстэр больш за ўсіх жонак, і яна здабыла ягонае ўпадабанне і прыхільнасць (hēn wāhesed) больш за ўсіх дзяўчат; і ён паклаў царскі вянок на галаву яе і зрабіў яе царыцаю замест Вашиці*» (пар. Эст 2, 17).

Назоўнік *hesed* прысутнічае ў апавядальных тэкстах Старога Запавету аб патрыярхах (гл. Быц 20, 13; 21, 23; 24, 49; 40, 14; 47, 29), дэўтаранамічнай гісторыі (гл. Нав 2, 12, 14; Суд 1, 24; 8, 35; 1 Сам 15, 6; 2 Сам 2, 5; 3 8; 9, 1.3; 16, 17; 1 Вал 2, 7) у Кнізе Эстэры (гл. Эст 2, 9, 17) і ў Прыпавесцях Саламона (гл. Прып 3, 3; 11, 17; 14, 22; 20, 28 і г.д.). Паняцце слова *hesed* выкарыстана пры апісанні сяброўства Давіда і Ёнатана (гл. 1 Сам 20, 14–17).

Ад Бога да чалавека і людзей *hesed* праяўляецца праз ласку, любоў і міласэрнасць. У псалме 23, 1–6, гэтыя адносіны Бога параўноўваюцца з клопатам пастуха пра сваіх авечак.

Ласка і міласэрнасць Бога мае збаўчы характар, што апісана ў псалме 114, 27: «*Але я паклікаў імя Пана: „Пане, выратуй душу маю“. Пан ласкавы і справядлівы, наш Бог міласэрны*». Падобнае значэнне знаходзіцца ў Пс 119, 41: «*Пане, няхай сыдзе на мяне Твая ласкавасць (hāsdekā) і Тваё збаўленне наводле Твайго слова*». Падобную сувязь паняцця *hesed* і паняцця збаўлення мы знаходзім і ў іншых псалмах — 13, 6; 18, 51.

Назоўнік *hesed* у значэнні *міласэрнасць*, праяўленая Богам да людзей, месціцца асаблівым чынам у псалме 136, 1–4: «*Хваліце Пана, бо Ён добры, бо*

навекі Яго міласэрнасць. Хваліце Бога багоў, бо навекі Яго міласэрнасць. Хваліце Пана паноў, бо навекі Яго міласэрнасць. Таго, які сам чыніць вялікія цуды, бо навекі Яго міласэрнасць».

Җесед у спалучэнні з b'rîṭ, 'emet і ôlām

Калі ў габрэйскай Бібліі паняцце *hesed* адносіцца да Бога, то заўсёды ў тых выпадках, калі гаворка ідзе пра Запавет — *b'rîṭ*. Тыповым прыкладам з'яўляюцца тэксты ў Кнізе Другазаконня (7, 9 і 12), 1-й (8, 23) і 2-й (6, 14) Валадарстваў, Псальмаў (89, 29); таксама ў праракаў Нээмii (1, 5; 9, 32) і Даніэля (9, 4).

Характэрнай для Запавету з'яўляецца згадка, што Бог захоўвае (*šāmar*) Запавет і *hesed* адносна свайго народа, і асабліва тых, хто Яму верны: *šōmēr habb'rîṭ w'e hahesed*.

Дзеяслоў *šāmar* часцей за ўсё сустракаецца ў Бібліі ў значэнні ўважлівага стаўлення, падпарадкавання пастановам і наказам Ягвэ, выказаных у розных формах (гл. Зых 20, 6; Дрг 4, 2; Пс 18, 22; 19, 12 і г.д.).

Захаваўне Богага Запавету, як і дараванай праз Яго ласкі, яшчэ больш пацвярджае значэнне слова *hesed* для адценняў Божай міласэрнасці ці нават Божай любові, што здзяйсняецца праз вернасць.

З боку Бога Запавет з'яўляецца дарам і праявай Яго ласкі, аднак, паколькі Бог, заключыўшы са сваім народам Запавет, абавязаўся яго выконваць, паняцце *hesed* у гэтым кантэксце набывае ў пэўным сэнсе і юрыдычнае значэнне. Абавязацельства з боку Бога губляе сваю сілу, калі Ізраэль парушае Запавет і не выконвае яго ўмоваў. Але менавіта ў гэтых выпадках паняцце *hesed* раскрываецца ў больш глыбокім сэнсе — Бог яўляе сябе такім, якім быў першапачаткова, — гэта значыць як Любоў прабачальная,

Любоў, якая пераадольвае здраду праз ласку і міласэрнасць, перамагае грэх.

Паняцце *hesed* у габрэйскай Бібліі часта ўжываецца ў спалучэнні з паняццем *'emet* — *вернасць*. Міласэрнасць і вернасць (*hesed* w. *'emet*) — паняцці, якія можна разглядаць як узаемадапаўняльныя (гл. 2 Сам 2, 6). «*Усе сцэжкі Пана — гэта міласэрнасць і вернасць для тых, хто захоўвае заповіт і наказы Яго*» (Пс 25, 10; гл. Зых 34, 6; 15, 20; 40, 11-12; 85, 11; 138, 2; Міх 7, 20).

Абцяжараны грахамі Ізраэль, які парушыў Заповіт, грунтуючыся на заканадаўчай справядлівасці, не мае права прэтэндаваць на *hesed* ад Бога, аднак можа і павінен захоўваць надзею і давер, бо Бог Заповіту па-сапраўднаму «верны сваёй любові». Плод такой любові — прабачэнне і вяртанне Божай ласкі, аднаўленне ўнутранага Заповіту.

На Старонках Бібліі (каля 60-ці разоў) мы сустракаем і іншае важнае спалучэнне — *hesed* з *'olām* (*вечнасць*). Часцей за ўсё ў паўтарэннях літургічнага закліку (акламацыі): *kī le'olām ḥasdō* = *бо на векі Яго міласэрнасць*.

Заклік *kī le'olām ḥasdō* мы знаходзім і ў Кнізе прарока Ераміі: «*Зноў будзе чутны голас радасці і голас весялосці, голас маладога і голас маладой, голас тых, якія кажуць: „Слаўце Пана Бога Саваофа, бо добры (kī ṭōb) Пан, бо на векі міласэрнасць Яго (kī le'olām ḥasdō)“, і голас тых, якія прыносяць ахвяру падзякі ў доме Пана; бо я вярну палонных гэтай зямлі ў ранейшы стан, кажэ Пан* (пар. Ер 33, 11).

У Кнізе прарока Осіі мы чытаем: «*І заручу цябе Мне навек (le'olām), і заручу цябе Мне ў праўдзе і судзе, у дабрыні і міласэрнасці (ûb^ehesed ûb^erahāmîm), і заручу цябе Мне ў вернасці (be'etûpâ), і ты спазнаеш Пана*

(пар. Ос 2, 19–20).

Як бачым, паняцце *hesed* часцей за ўсё прысутнічае ў габрэйскай Бібліі для апісання ўзаемадзеяння паміж двума асобамі (найчасцей паміж Богам і чалавекам), калі маецца на ўвазе не толькі ўзаемная прыязнасць і любоў, але перш за ўсё вернасць, заснаваная на ўнутраным абавязку; калі паняцце *hesed* выразна ўказвае на паняцці ласкі і міласэрнасці, то гэта таму, што гэтыя праявы чалавека і Бога будуюцца менавіта на вернасці, а той факт, што такія абавязак мае характар не толькі маральны, але і амаль юрыдычны, нічога не мяняе. Бог праз свой вечны (*olām*) Заповіт, які вынікае з Яго ласкі і міласэрнасці (*hesed* — *rahāmîm*) праз Яго вернасць (*'emet*) праяўляе асабліваю сваю любоў (*'ahābâh*) да людзей.

Паняцце *hesed* як Божая ласка асабліва выказанае ў біблейных тэкстах, дзе гаворка ідзе аб праяве Божай міласэрнасці:

— пазбаўлення ад бедстваў, нападаў ворагаў, пакут і цяжкіх выпрабаванняў (гл. Быц 19, 19; Зых 15., 13; Пс 30. 8, 21–22; 56, 3–4; 58, 11; 93, 17–19; 142, 11–12);

— падтрымкі і захавання жыцця чалавека (гл. Пс 6, 4–6; 118, 88, 159);

— змякчэння ці пазбаўлення ад праведнага гневу (гл. Іс 54, 8; Міх 7, 18; Пл 3, 31–32);

— міласэрнасці да верных Богу людзей (пар. 1 Пар 16, 34; 2 Пар 5, 13; 7. 3; Эдра 3, 11; Іс 54, 10; Ер 31, 3; Пс 88, 2–3, 29, 34; 102, 17; 117. 2; 137. 8).

Пад назоўнікам *hesed* у габрэйскай Бібліі трэба разумець «ласку» як «нязменную любоў», «непахісную вернасць» Бога народу, які абраны праз Бога і названы ў прамым сэнсе «сваім». Гэтае паняцце можна разумець і як «любоў» да Заповіту, што вынікае з абяцання Бога быць Богам Ізраэля і ўсялякім чынам

благаслаўляць (спрыяць, клапаціцца, мілаваць) гэты народ. Старазапаветныя прарокі кожны раз падкрэсліваюць, што Божая *hesed* нязменная, яна не знікае нават тады, калі Ізраэль, па сваёй нявернасці, адмаўляючыся ад абавязку служыць Богу, наклікае на сябе асуджэнне і кару. Прарокі настойваюць: з дапамогай ачышчальнай кары Бог абавязкова дасягае сваёй мэты — вызваліць свой народ ад зла і прывесці яго да адзінства. Божая *hesed* усёмагутная і дзейсная, а Яго міласэрнасць праяўляецца да сваіх дзяцей без усялякіх умоваў.

Такім чынам, паняцце *hesed* (ласка) паказвае, што Бог добра-ахвотна дзейнічае на карысць грэшнікаў, каб іх збавіць. Бог любіць ненавіснікаў, заключае з імі Заповіт, даруе іх грахі, прымае іх, адкрывае ім сябе, дапамагае ім адказаць узаемнасцю і прыводзіць іх у канчатковым выніку да поўнага пазнання сябе самога. Ласка — гэта міласць Бога праз абранне і вечную любоў праз Заповіт.

Нѐп як сінанімічнае паняцце *hesed* у габрэйскай Бібліі

Сінанімічным тэрмінам у габрэйскай Бібліі да паняцця *hesed* з'яўляецца назоўнік *hēn* у форме прыметніка *hannīn* і адпаведны яму дзеяслоў, ад якога ён паходзіць — *hānan*. У грэцкай Бібліі (Септуагінце) гэты тэрмін перакладзены назоўнікам *χάρις* (дзеясловам *χαίρω*). Літаральнае значэнне назоўніка *χάρις* — 1. *спрыянне, ветлівасць*; 2. *ласка, упадабанне*; 3. *падзяка, удзячнасць*.

Назоўнік *hēn* азначае добра-зычлівасць у агульным сэнсе гэтага слова, калі паміж людзьмі ці групамі людзей няма ўзаемных абавязацельстваў або блізкіх узаемаадносін¹⁰. Паколькі абодва бакі нічым адзін аднаму не абавязаны, то іх ніхто не асудзіць,

калі яны не праявляць сваёй добразычлівасці. Такім чынам, *hēn* з’яўляецца дарам у тым сэнсе, што той, хто праяўляе сваю добразычлівасць, да гэтага не абавязаны. Калі ў Старым Запавеце гаворыцца пра тое, што асобныя людзі і цэлыя народы знаходзяць добразычлівасць у вачах Божых, то варта падкрэсліць, што гэта з’яўляецца праявай Божай волі, і што Бог зусім не абавязаны гэтага рабіць (гл. Быц. 6, 8; Зых 33, 16; Ам 5, 15; Ён 4, 2 і іншыя).

У той час як назоўнік *hesed* азначае ласку, якая вынікае з выканання абавязацельстваў Запавету, *hēn* азначае *добразычлівасць* без юрыдычных і маральных абавязацельстваў, хутчэй як спантаннае пачуццё. У гэтым кантэксце можна заўважыць, што *hesed* як праява ласкі і міласэрнасці звязана ў габрэйскай Бібліі з запаветам (*bʿrit*) паміж Богам і людзьмі¹¹, а *hēn* з’яўляецца спантаннай і свабоднай праявай добразычлівасці і міласэрнасці без усялякіх унутраных і знешніх абавязацельстваў.

Назоўнік *hēn* выкарыстоўваецца ў габрэйскай Бібліі 147 разоў, прыблізна ў роўнай прапорцыі: 69 разоў — у форме назоўніка і крыху больш, 78 разоў, у форме дзеяслова *hānan*.

Дзеяслоў *hānan* перадае часцей за ўсё ў габрэйскай Бібліі праяву добразычлівасці — гэта значыць пастаяннае, шчодрое, добраахвотнае і поўнае літасці стаўленне да людзей. Назоўнік *hēn* сустракаецца ажно 13 разоў у Прыпавесцях Саламона, дзе гаворка вядзецца пра добразычлівых людзей, якія заўсёды высока цэняць чалавечую разважлівасць і вернасць. Супрацьлегласцю мудрасці з’яўляюцца зло і падступнасць людзей няслушных: «Добры розум дае *зычлівасць* (*hēn*); а дарога бязбожных *цвёрдая*» (пар. Прып 13, 15).

Назоўнік *hēn* уваходзіць у склад устойлівага абароту: *mācā’*

hēn *hē’ēnē* = знайсці *добразычлівасць* у чых-небудзь вачах. Гэты ўстойлівы абарот у габрэйскай Бібліі сустракаецца 41 раз, значыць у гэтай формуле выкарыстана больш за палову ўсіх назоўнікаў *hēn* ва ўсёй Бібліі (гл. Рут 2, 2, 10, 13).

Назоўнік *hēn* у вышэйцытаваных тэкстах з Кнігі Рут выступае ў значэнні натуральнай чалавечай *зычлівасці* і *ўпадабання*, якое Баос праяўляе да Рут. Падобнае пачуццё не вынікае з фармальнага абавязацельстваў — яно прадывкаванае натуральнай чалавечай дабрынёй і сімпатыяй.

Эстэр таксама спадзяецца на добразычлівасць і дабрыню свайго мужа, караля, каб выратаваць свой народ ад згубы (гл. Эст 5, 8; 7, 3).

У Кнізе Эстэры мы знаходзім спалучэнне трох асноўных тэрмінаў, пра якія мы ўжо ўзгадвалі, у спалучэнні з *hēn*: «*І пакахаў* (*wayye’ēhab*) цар Эстэр больш за ўсіх жонак, і яна здабыла ягонае *ўпадабання і прыхільнасць* (*hēn wā hesed*) больш за ўсіх дзяўчат; і ён *наклаў царскі вянок на галаву яе і зрабіў яе царыцаю замест Ваішці*» (пар. Эст 2, 17). Падобнае спалучэнне сустракаем таксама ў Кнізе прарока Ераміі (гл. Ер 31, 2–3).

У юрыдычных прадпісаннях Кнігі Другазаконня апісаны выпадак з жонкай, якая не знайшла добразычлівасці (упадабання) ў вачах свайго мужа: «*Калі хто возьме жонку і зробіцца мужам яе, і яна не знойдзе ўпадабання ў вачах ягоных, бо ён знаходзіць у ёй што-небудзь агіднае, і напіша ёй разводны ліст, і дасць ёй у рукі, і адпусціць яе з дома свайго*» (пар. Дрг 24, 1).

Прычынай адсутнасці сімпатыі мужа да сваёй жонкі можа быць нейкі недахоп, асабліва фізічны¹². Выходзячы з гэтага тэксту, часам мяркуецца, што першапачатковае значэнне назоўніка *hēn* было звязана з фізіялагічнай

прыгажосцю ці нават абаяннем¹³. Хоць не зусім можна пагадзіцца з гэтым сцверджаннем, тым не менш пэўныя асацыяцыі ўсё ж вынікаюць, асабліва з біблейнага ўстойлівага абароту, што быў прыведзены вышэй: *mācā’ hēn* *hē’ēnē*.

На старонках габрэйскай Бібліі ёсць тэксты, дзе слова *hēn* ужываецца выключна ў значэнні (пераважна жаночай) прыгажосці. У Кнізе Эстэр гераіня мае прыхільнасць (*nōšēl hēn*) ад усіх, хто яе бачыў: *Калі настаў час Эстэры, дачкі Амінадаба, дзядзькі Мардахэя, які ўзяў яе да сябе замест дачкі, ісці да цара; тады яна не прасіла нічога, апрача таго, пра што сказаў ёй Гегай, еўнух царскі, вяртаўнік жонак. І здабыла Эстэр прыхільнасць да сябе ў вачах усіх, хто бачыў яе*» (пар. Эст 2, 15).

Паколькі паняцце *hēn* залежыць ад фізічнага ўспрымання жанчыны, яно можа ўказваць на тое, што асабістая прыгажосць уздзеянна на праяўленне добразычлівасці. Падобныя тэксты адносна знешнасці і яе ўздзеяння на людзей знаходзяцца таксама і ў іншых Кнігах Святога Пісання (гл. Нвм 3,4; Прып 11, 16). У Прыпавесцях Саламона слова *hēn* ужываецца паралельна з паняццем *u’rî* (прыгажосць) (гл. Прып 31, 30).

Акрамя гэтых прыкладаў, у габрэйскай Бібліі сустракаюцца тэксты, якія гавораць не аб прыгажосці жанчыны, але аб упрыгожаннях і харакце мужчыны¹⁴ (гл. Пс 45, 3; Прып 22, 11). Падобныя фразы можна знайці і ў Кнізе Эклезіяста (10, 12), і ў Кнізе Мудрасці Сіраха (21, 16). У якасці прыгажосці прадмету (вянка) мы знаходзім назоўнік *hēn* у Прыпавесцях Саламона (гл. Прып 1, 9).

Адрасатамі Божай добразычлівасці ў габрэйскай Бібліі з’яўляюцца такія фігуры, як Ной (гл. Быц 6, 8) і асабліва Майсей

(гл. Зых 33, 12; 34, 9). У Кнізе Лічбаў (гл. 11, 11. 15) Майсей два разы спасылаецца на Божую добразычлівасць. У Кнізе Судзяў (гл. 6, 17) Гедэон, пасланы вызваліць ізраэльтянаў ад мадыяніцкай акупацыі, таксама спасылаецца на Божую добразычлівасць. Іншым адрасатам Божай добразычлівасці, таксама па зразумелых прычынах, з'яўляецца кароль Давід, які спасылаецца на яе падчас уцёкаў з Ерузалема ад Абсалома (гл. 2 Сам 15, 25).

На старонках Святога Пісання знаходзіцца і іншы ўстойлівы абарот са словам *hēn*: *natan hēn b'ēpē* = *праявіць добразычлівасць у чыіх-небудзь вачах* (гл. Быц 39, 21; Зых 3, 21; 11, 3; 12, 36). Гаворка ідзе пра добразычлівасць, якую людзі праяўляюць да выхаванага чалавека, што абапіраецца на прынцыпы мудрасці (гл. Сір 41, 27), а таксама і пра добразычлівасць, якую можа праявіць у чалавеку Бог (гл. Сір 3, 18). Ва ўсіх трох тэкстах Кнігі Зыходу (3, 21; 11, 3; 12, 36) сказана, што Бог узбудзіў добразычлівасць (*natan hēn*) у вачах егіпцянаў, калі абраны народ вырашыў пакінуць Егіпет¹⁵.

Raḥāmîm як паняцце міласэрнасці

ў габрэйскай Бібліі

Назоўнік *raḥāmîm* разам з дзеясловам *rāḥam*, ад якога ён паходзіць, з'яўляецца ў габрэйскай Бібліі асноўным тэрмінам, які акрэслівае паняцце міласэрнасці. У агульнай сукупнасці аснова *rḥm* выступае ў габрэйскай Бібліі больш за 100 разоў. Назоўнік *raḥāmîm* сустракаецца 40 разоў, дзеяслоў *rāḥam* — 47 разоў, прыметнік *raḥûm* — 17 разоў.

Асноўнае слоўнікавае значэнне гэтага паняцця — *нутро, вантробы*, і толькі ў пераносным значэнні гэтае паняцце выкарыстоўваецца ў значэнні «*міласэрнасць*». У грэцкай Бібліі назоўнік *raḥāmîm* перакладзены

грэцкім οἰκτιρμός (*міласэрнасць, спачуванне, спагада, жаль*), прыметнік *raḥûm* — звычайна грэцкім οἰκτιρμων, дзеяслоў *rāḥam* — грэцкім οἰκτίρω. Таксама сустракаюцца пераклады габрэйскай асновы *rḥm* грэцкімі ἔλεος, χάρις і (адзін раз) грэцкім ἔρως (любоў у сексуальным значэнні).

Тэрмін *raḥāmîm* азначае пачуццё міласэрнасці і глыбокай любові, якія сыходзяць з глыбіні «нутра» як цэнтра гэтага досведу¹⁶. Гэта звязана з яго семантычнай сувяззю з назоўнікам (*reḥem* (улонне), які таксама даволі часта сустракаецца ў Бібліі (32 разы) і абазначае ўлонне маці. Найглыбейшая першапачатковая сувязь маці і немаўляці стварае паміж імі асаблівыя адносіны, спараджае адмысловую любоў. Пра гэтую любоў можна сказаць, што яна зусім бескарыслівая. Такая любоў выклікана ўнутранай неабходнасцю, глыбіннымі патрэбамі сэрца. У псіхалагічным плане паняцце *raḥāmîm* спараджае мноства пачуццяў, у тым ліку дабыню, пяшчоту, цярылінасць, спагадлівасць — іншымі словамі, пастаянную гатоўнасць прабачаць і дараваць.

Калі габрэйская Біблія, кажучы пра Бога, ужывае слова *raḥāmîm*, то маюцца на ўвазе менавіта гэтыя ўласцівасці і праявы пачуццяў. Мы чытаем у прарока Ісаі: «*Ці забудзе жанчына пра свайго немаўля, каб не паішкадаваць сына ўлоння свайго? Але калі б нават і забыла, Я не забуду пра цябе*» (Іс 49, 15).

Верная і непераможная, дзякуючы таямнічай сіле мацярынства, любоў па-рознаму выказана ў старазапаветных тэкстах: гэта і «выратаванне ў небяспецы» (асабліва тых, хто ўцякае ад ворагаў), і прабачэнне грахоў — як асобнага чалавека, так і ўсяго Ізраэля, і, нарэшце, гатоўнасць выканаць абяцанае і адказаць (эсхаталагічным) спадзяваннем, нягледзячы

на чалавечую нявернасць. У Кнізе Осіі чытаем: «*Я вылечу іхнюю нявернасць, сардэчна палюблю іх, бо адварнуўся ад іх Мой гнеў*» (Ос 14, 5).

Назоўнік *raḥāmîm* 47 разоў выкарыстоўваецца ў габрэйскай Бібліі ў форме дзеяслова *rāḥam*, пераважна ў кан'югацыі *piel*, тры разы — у кан'югацыі *pual* (гл. Прып 28, 13; Ос 2, 3 і 14, 4). Дзеяслоў *rāḥam* найчасцей сустракаецца ў прароцкіх кнігах (Ісаі — 12 разоў; Ерамія — 9 разоў; Осія — 4 разы).

Назоўнік *raḥāmîm* сустракаецца ў Бібліі 40 разоў, з якіх часцей за ўсё ў Кнізе Псалмаў (11 разоў). Акрамя гэтага, сустракаецца ў Кнізе прарока Наэміі, прарока Даніэля, прарока Захарыі і іншых. Прыметнік רַחֻם (*raḥûm*) сустракаецца 13 разоў і звычайна адносіцца да Бога ў складзе ўстойлівага абароту, які больш вядомы ў біблістыцы як «біблейны ўстойлівы абарот міласэрнасці».

Біблійны ўстойлівы абарот міласэрнасці

Біблійны ўстойлівы абарот міласэрнасці сустракаецца ў сямі тэкстах Святога Пісання: Зых 34, 6; Нм 9, 17; Пс 86, 15; Пс 103, 8; Пс 145, 8; Ёэл 2, 3; Ён 4, 2. Традыцыйны яго пераклад гучыць наступным чынам: «**Бог ласкавы і міласэрны, доўгацярылівы і шматміласцівы**». Гэты ўстойлівы абарот з'яўляецца малітвай, дзе аратар падразумявае вялікую дабыню і міласэрнасць Бога, да якога звяртаецца. У габрэйскім варыянце гэты ўстойлівы абарот мае своеасаблівы рытм, адносіцца да вершаванага багацця і спадчыны семіцкай паэзіі:

'ēl ḥannûn
w^e raḥûm,
'erek 'afaîm
w^e rab ḥesed.

У Кнізе Зыходу ўстойлівы абарот міласэрнасці асабліва разбудаваны і ўзбагачаны дадатковымі

паняццямі (гл. Зых 34, 5–8).

Гэтыя фразы канкрэтызуюць паняцце Божай міласэрнасці, каб не рабіць з яго няправільных высноваў пра паблаглівасць Бога да чалавечай бязбожнасці. Тым не менш, Яго міласэрнасць і дабрыня значна большыя, чым пакаранне, бо яны ахопліваюць тысячы пакаленняў, а Яго пакаранне — толькі чатыры. Гэтая наўмысна прадэманстраваная дыспрапорцыя вельмі красамоўна падкрэслівае Божую дабрыню і міласэрнасць. У габрэйскай традыцыі гэты ўстойлівы абарот з Кнігі Зыходу названы **пактам 13-ці атрыбутаў**, бо ў іх габрэі знаходзяць ажно трынаццаць найменняў Бога¹⁷:

1. «Госпад» — у значэнні ласкі да чалавека грэшнага.
2. «Госпад» — ласка да чалавека *post factum*.
3. «Бог» — усёмагутны ў сваёй спагадзе да ўсяго жывога, даючы яму ўсё неабходнае.
4. «Чалавекалюбны» — міласэрны, каб чалавецтва не пакутавала.
5. «Міласэрны» — міласэрны, калі чалавецтва ўжо пакутуе.
6. «Доўгацярплівы».
7. «Шматміласцівы».
8. «Праўдзівы».
9. «Захоўвае літасць у тысячы».
10. «Даруе віну».
11. «Даруе злачынства».
12. «Даруе грэх».
13. «Але не пакідае без пакарання» — справядлівы.

Акрамя поўнай версіі біблейнага ўстойлівага абароту міласэрнасці, у габрэйскай Бібліі чатыры разы сустракаецца і больш кароткі абарот: *hānnîn w^e rahûm* (гл. 2 Кр 30, 9; Нм 9, 31; Пс 11, 4 і 112, 4). Змест кароткага ўстойлівага абароту таксама, як і ў выпадку поўнага, выключна малітоўны.

Біблійны ўстойлівы абарот міласэрнасці, які месціцца цалкам у сямі тэкстах і часткова

ў пяці, з’яўляецца найбольш дасканалым літаратурным выразам Божай міласэрнасці, падкрэслівае веліч Божай любові і дабрыні, збірае ўсе найбольш важныя паняцці міласэрнасці, што ўказваюць на розныя яе аспекты: на інтэнсіўнасць любові Бога да чалавека (*rahûm*), нават да грэшнага, так і на яе спантаннасць (*hānnîn*), і перш за ўсё своечасовасць і веліч вернай любові Бога да чалавека і людзей.

Тэксты габрэйскай Бібліі, у якіх апісваецца Божая міласэрнасць, сведчаць пра пастаянную гатоўнасць Бога да выратавання чалавека ад небяспекі, якая з’яўляецца наступствам граху. Такім чынам, можна сказаць, што гэта класічная канцэпцыя міласэрнасці як любові, скіраванай да грэшнікаў, з вельмі моцным сацыялагічным вымярэннем, гэта значыць выратаваннем асобнага чалавека і людзей ў няшчасці праз збаўчую Божую любоў.

Ĥāmal як блізкае паняцце rahāmîm

Да старазапаветнага паняцця міласэрнасці *rahāmîm* бліжэй па значэнні з’яўляецца дзеяслоў *ĥāmal* (літавацца), што літаральна абазначае «злітавацца» над зрынутым ворагам, а таксама «праявіць жаль і спачуванне», што сведчыць аб ідэі прабачэння і адпушчэння грахоў у шырокім разуменні Божай міласэрнасці.

Дзеяслоў *ĥāmal* з’яўляецца тыповым выразам літасці пры выглядзе пакутаў іншага чалавека і адпаведнага міласэрнага стаўлення, што вынікае з гэтага пачуцця¹⁸. Гэтае адценне дзеяслова *ĥāmal* асабліва заўважнае пры першым яго ўжыванні: у апаведзе пра дачку фараона, якая зліталася над дзіцем, пакінутым у кошыку ў водах Ніла (гл. Зых 2, 6).

У гэтым апаведзе дзеяслоў *ĥāmal* выступае ў значэнні глыбокага перажывання, літасці

жанчыны да маленькага дзіцяці, пакінутага і сплаканага. Лёгка ўявіць велічыню гэтай эмоцыі да маленькага дзіцяці, што з’яўляецца сведчаннем мацярынскага інстынctu жанчыны. Унутранае ўзрушэнне пабуджае жанчыну да праяўлення літасці ў канкрэтных дзеяннях, што варта таксама адзначыць у семантычных адценнях дзеяслова *ĥāmal*.

Вельмі часта дзеяслоў *ĥāmal* выступае ў адмоўнай форме: *l’ô ĥāmal*. Ён сустракаецца ў такім выглядзе 24 разы, і гэта больш за палову ўсіх прыкладаў у Бібліі (41 раз).

Выкарыстанне дзеяслова ў адмоўнай форме можна заўважыць у прыпавесці Натана, расказанай Давіду пасля яго граху з Барсабай. Гэтая прыпавесць была складзена такім чынам, каб праілюстраваць загана багатага чалавека, які абрабаваў беднага, адбіраючы ў яго адзіную авечку, каб прыгатаваць трапезу для свайго госця (гл. 2 Сам 12, 1 і далей). Выслухаўшы прыпавесць пра Натана, Давід адрэагаваў рэзка, патрабуючы для крыўдзіцеля строгага пакарання за ўчынак без міласэрнасці (*l’ô ĥāmal*): «*Моцна ўгневаўся Давід на гэтага чалавека і сказаў Натану: жывы Пан! варты смерці чалавек, які зрабіў гэта; і за авечку ён павінен заплаціць уцавьяра, за тое, што ён зрабіў гэта, і за тое, што не меў спагады. І сказаў Натан Давіду: ты — той чалавек, які зрабіў гэта*» (пар. 2 Сам 12, 5–7).

Іншым тыповым выкарыстаннем дзеяслова *ĥāmal* з’яўляецца скарга Ёва на тое, што яго напаткалі страшныя пакуты: «*Абступілі мяне стралкі Ягонья; Ён рассякае вантробы мае і не літуе, выліў на зямлю жоўць маю*» (пар. Ёв 16, 13; Ёв 27, 22).

Значэнне дзеяслова *ĥāmal* можна прасачыць таксама ў Кнізе прарока Ераміі. Прарок пагражае Ерузалему цяжкім пакараннем за адыход ад Бога і распаўсюджа-

ную практику паганскага культу (гл. Ер 15, 3–6).

Ḥûs як сінанімічнае паняцце ḥāmal

У паэтычных тэкстах дзеяслоў *ḥāmal* часта выкарыстоўваецца з сінанімічным дзеясловам *ḥûs* (спачуваць). Дзеяслоў *ḥûs* таксама азначае літасць, але з адценнем спачування. У габрэйскай Бібліі гэты дзеяслоў ужываецца 10 разоў, пераважна ў Кнізе прарака Эзэхіэля. У Кнізе прарака Ераміі сустракаем ужытыя адначасова ажно тры найменні міласэрнасці (гл. Ер 13, 14; 21, 7). Значэнні дзеясловаў *ḥûs* і *ḥāmal* падобныя да значэння *rāḥam*, за выключэннем таго, што яны падкрэсліваюць праяву літасці і спачування да пакутаў і цярдзенняў іншага чалавека.

Падобна дзеяслову *ḥāmal*, дзеяслоў *ḥûs* часта выступае ў адмоўнай форме: *l'ô ḥûs*. Такія выразы мы сустракаем у Бібліі вельмі часта, а ў цэлым 32 разы; у некаторых выпадках па два разы ў адным вершы. Гэта больш за палову ўсіх выпадкаў: 32 з 54-х разоў.

З дапамогай адмоўнай формы словаў біблійныя аўтары гавораць пра бязлітаснае пакаранне, у якім не праяўляюцца ні літасць, ні спачуванне караючага. Аднак гаворка ідзе не толькі пра пакаранне і пакуты, прынесеныя дрэннымі людзьмі: часцей за ўсё гэтая форма выкарыстоўваецца для абазначэння суролага пакарання Бога: 16 разоў — непасрэдна і 3 разы — ускосна. Мы сустракаемся з імі ў прароцкіх тэкстах, асабліва ў Эзэхіэля (гл. Эзх 7, 4; 5, 11; 7, 4; 7, 9; 8, 18; 9, 10; 16, 5; 20, 17; 24, 14), у Кнізе прарака Ераміі і іншых (гл. Ер 13, 14; Быц 45, 20; Дрг 13, 8; 19, 13; 19, 21; 25, 12; 1 Сам 24, 10; Нвм 13, 22; Пс 72, 13; Іс 13, 18; Ёэл 2, 17; Ён 4, 10; 4, 11).

Дзеяслоў *ḥûs* часта сустрака-

ецца ў пачатку збегу сінанімічных паняццяў (двух ці нават трох) як слова, што азначае «бачанне» — «разуменне» пакуты і цярдзення іншага чалавека дзеля праяўлення спачування. З іншага боку, дзеяслоў *ḥāmal* азначае больш «змілаванне» ў сэнсе канкрэтнай дапамогі альбо палягчэння ў пакутах. Часам абодва гэтыя паняцці выкарыстоўваюцца разам для абазначэння міласэрнасці (гл. Ер 21, 7).

Аўтары кніг Старога Запавету, абвешчаючы міласэрнасць, ужываюць мноства вельмі блізкіх па сэнсе словаў, але разнастайнасць іх значэнняў зводзіцца да аднаго найважнейшага — міласэрнасць.

Колькі разоў людзі адварочвалі свае галовы і сэрцы ад правай дарогі! Колькі разоў яны падалі ў сваіх грахах, але Бог кожны раз ім прабачаў і праяўляў сваю міласэрнасць (гл. Дан 9, 9–10)!

На працягу ўсёй гісторыі ізраэльскага народа мы бачым вялікую любоў Бога да чалавека,

але трэба адзначыць, што гэтая любоў не была звычайнай любоўю: яна была перапоўнена клопатам выхавання ва ўсіх аспектах жыцця. «*Не хацеў Бог караць нас потым, калі мы дасягнем канца грахоў. Ён ніколі не забірае ад нас сваёй міласэрнасці, хоць выхоўвае нас праз праследаванні, аднак не пакідае свайго народа*» (пар. 2 Мак 6, 15–16).

Ужо ў Старым Запавеце Бог нібы дае прыклад таго, што мы павінны рабіць у сваім жыцці. Здавалася б, чалавек павінен гэта разумець і выконваць не толькі словы Бога, але і наследаваць Яго паставу і канкрэтныя дзеянні адносна чалавецтва, тым не менш, чалавек часта абірае іншыя шляхі...

Любоў, ласка, добразычлівасць, міласэрнасць, літасць і спачуванне ў першую чаргу сведчаць пра вялікасць Бога і Яго адносіны да чалавека і людзей, але таксама вучаць нас наследаваць Яго якасці і рэалізоўваць іх у сваім жыцці.

¹ Пар. Т. Bosman, «A critical review of the translation of the Hebrew lexeme 'hb», OTE 18, 1 (2005). — С. 23.

² Пар. P. J. Els, «'hb», New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis, Grand Rapids MI, 1997. — С. 278.

³ Пар. Jan Łach, «Miłość i przymierze Boga z ludźmi», y: Słowo nieskrępowane. Księga jubileuszowa dla ks. Jana Kruciny, рэд. A. Nowicki, J. Tyrawa. — Вроцлаў, 1998. — С. 358.

⁴ Пар. The Word Hese in the Hebrew Bible, Sheffield 1993. — С. 263.

⁵ Пар. W. F. Lofthouse, «Hen and Hese in the Old Testament», ZAW 51 (1933). — С. 35.

⁶ Пар. J. Łfch, «Hese d haseid w swietle Psalterza», ACr 10 (1978). — С. 133.

⁷ Пар. H. Spieckermann, Gottes Liebe zu Israel. Studien zur Theologie des Alten Testaments. — Tübingen, 2001. — С. 208.

⁸ Пар. J. C. Margot, «And his love is eternal (Psalm 136)», B Tr 25 (1974). — С. 212 і наступныя.

⁹ Пар. D. A. Baer, R. P. Gordon, «hsd», NIDOTTE II, 2. — С. 212.

¹⁰ Пар. S. Halas, Miłosierna miłość. Problemy z tłumaczeniem biblijnych określeń miłosierdzia, w: Archidiecezja Krakowska na przełomie tysiącleci, рэд. S. Koperek, S. Szczur, M. Leśniak, B. Mielec. — Kraków, 2004. — С. 307–315.

¹¹ Пар. N. Snaith, Distinctive Ideas of the Old Testament. — London, 1944. — С. 94–130.

¹² Пар. J. Blenkinsopp, «Księga Powtórzonego Prawa», KKB. — С. 169.

¹³ Пар. L. Koehler, W. Baumgartner, Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu. — Warszawa, 2008.

¹⁴ Пар. J. Łach, Hese d haseid w swietle Psalterza, Analecta Cracoviensia 10 (1978). — С. 133–150.

¹⁵ Пар. E. N. Zwiacz, Obraz Ludu Bożego według Księgi Liczb, Kraków 2010. — С. 263.

¹⁶ Пар. H. J. Stoebe, «רחם רחם piel sich erbarmen», THAT it. II. — С. 762.

¹⁷ Пар. A. Mello, «Il Dio misericordioso e gli attributi della sua misericordia (Es 34, 6–7)», PSV 29 (1994). — С. 42.

¹⁸ Пар. D. J. Clines, The Dictionary of Classical Hebrew. — Sheffield, 1993; M. Jastrow, A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Jerushalmi, and the Midrashic Literature, New York 1967; H. Muszyński, «Orędzie o miłosierdziu Boga do niemilosierdnego świata. Wprowadzenie do encykliki Jana Pawła II Dives in misericordia», S Pelp 12 (1981). — С. 44.

ДАДАТАК

Псальм 51 (50)

3. Змілуйся (*ḥāpan* = *добразычыць*) нада мною, Божа, у вялікай міласці (*ḥesed* = *ласка*) Тваёй; і ў паўнаце міласэрнасці (*rāḥam* = *змілоўвацца*) Тваёй знішчы беззаконні (*pešaʿ* = *беззаконне*) мае.
4. Цалкам абмый мяне ад правінаў ('*āwôn* = *правіна*) маіх і ачысці мяне ад граху (*hattāʿt* = *грэх*) майго.
5. Бо я ведаю беззаконні (*pešaʿ* = *беззаконне*) свае, і грэх (*hattāʿt* = *грэх*) мой заўжды перада мною.
6. Табе, Табе аднаму я зграшыў (*ḥāṭāʿ* = *зграшыць*) і зло (*raʿ* = *злы*) ўчыніў перад Тваімі вачыма. <...>
7. Вось я ў беззаконні ('*āwôn* = *правіна*) зачатый, і ў граху (*ḥēṭʿ* = *грэх*) мяне нарадзіла маці.
8. Ты палюбіў глыбокую праўду і навучыў мяне тайнай мудрасці.
9. Акрапі мяне ісопам — і буду чысты, абмый мяне — і стану бялейшы за снег.
10. Дай мне пачуць радасць і вяселле, і ўзрадуюцца косткі, якія Ты зламаў.
11. Адварні аблічча сваё ад грахоў (*ḥēṭʿ* = *грэх*) маіх і знішчы ўсе мае правіны ('*āwôn* = *правіна*).
12. Чыстае сэрца ствары ўва мне, Божа, і аднаві ўва мне трывалы дух.
13. Не адкінь мяне ад свайго аблічча і не пазбаў мяне Духа Твайго Святога.
14. Вярні мне радасць збаўлення Твайго і ўмацуй мяне духам прыхільным.
15. Навучы няправых (*rāšaʿ* = *чыніць беззаконне*) шляхам Тваім, і бязбожнікі (*ḥaṭṭāʿ* = *грэшны*) да Цябе вернуцца.
16. Вывалі мяне ад крыві, Божа, Божа, мой Збаўца, няхай славіць язык мой Тваю справядлівасць.
17. Пане, адкрый мае вусны, і вусны мае будуць абвяшчаць Тваю хвалу.
18. Бо Ты не прагнеш ахвяры, усеспаленне, хоць бы даў я, Табе не спадабаецца.
19. Ахвяра Богу — гэта скрушаны дух, не пагарджай, Божа, пакорным і прыгнечаным сэрцам.
20. У сваёй дабыні будзь ласкавы да Сіёна, адбудуй мury Ерузалема.
21. Тады ўпадабаш Ты ахвяру справядлівасці, прынашэнні і ўсеспаленні, і прынясуць цяльцоў на Твой алтар.

Псальм 103

1. Благаславі, душа мая, Пана, і ўсё нутро маё, імя Яго святое.
2. Благаславі, душа мая, Пана, і не забывай пра ўсе Яго дабрадзействы.
3. Ён адпускае ўсе беззаконні твае, і вылечвае ўсе твае хваробы,
4. Ён жыццё тваё ратуе ад загубы, літасцю (*ḥesed* = *ласка*) і міласэрнасцю (*raḥāmīm* = *міласэрнасць*) цябе карануе.
5. Ён насычае цябе дабротамі, якіх жадаеш, аднавілася, як у арла, твая маладосць.
6. Пан здзяйсняе справядлівасць і правасуддзе для ўсіх прыгнечаных.
7. Ён паказаў шляхі свае Майсею, сынам Ізраэля — справы свае.
8. Міласэрны ёсць Пан і ласкавы, доўгацярплівы і шматміласцівы ('*ēl ḥannūn* = *добразычлівы* we *raḥūn* = *міласэрны*, 'erek 'afaīm we *raḥ ḥesed* = *ласка*).
10. Не паступае з намі паводле грахоў нашых і не адплачвае паводле правінаў нашых.
11. Бо, як высока ўзносіцца неба над зямлёю, настолькі вялікая міласэрнасць (*ḥesed* = *ласка*) Пана да тых, хто Яго баіцца.
12. Як далёка ўсход ад захаду, так Ён аддаліў ад нас нашыя правіны.
13. Як літуецца (*rāḥam* = *змілоўвацца*) бацька над сынамі, так змілуецца (*rāḥam* = *змілоўвацца*) Пан над тымі, хто Яго баіцца.
14. Бо Ён ведае, з чаго створаны мы; памятае, што мы з'яўляемся пылам.
15. Дні чалавека — як трава, як палявая кветка, ён цвіце.
16. Вецер падзьме над ім, — і больш яго няма, і ўжо месца ягонае не пазнае яго.
17. Міласэрнасць (*ḥesed* = *ласка*) Пана спрадвечу і наўекі над тымі, хто Яго баіцца; і справядлівасць Яго над сынамі сыноў,
18. Над тымі, то захоўвае Ягоны запавет (*b'ērīt* = *запавет*) і помніць пра выкананне Ягоных наказаў.
19. Пан паставіў трон свой на нябёсах, і валадарства Яго над усім пануе.
20. Благаслаўляйце Пана, Ягоныя анёлы, магутныя сілай, якія выконваеце Ягонае слова. <...>
21. Благаслаўляйце Пана, усе Ягоныя магуці, слугі Ягоныя, якія выконваеце Яго волю.
22. Благаслаўляйце Пана, усе Ягоныя справы, на ўсіх месцах Яго панавання. Благаславі, душа мая, Пана.

Жанна Некрашэвіч-Кароткая

Бог не прымушае да збаўлення

Размова з айцом Леанардам Полахам

*Бо гэта фальшывыя апосталы, крывадушныя працаўнікі, якія ўдаюць з сябе апосталаў Хрыста.
І не дзіва, бо паколькі сам сатана ўдае з сябе анёла святла, то і слугі яго ўдаюць
слугаў справядлівасці. Канец іх будзе паводле іх учынкаў.*

2 Кар 11, 13–15

Маё знаёмства з айцом Леанардам адбылося ў складаным для ўсіх кавідным 2020-м — вясною, калі з прычыны эпідэміялагічных абмежаванняў апусцелі касцёлы ў старажытнай Познані, куды я трапіла па волі лёсу. Азіраючы падчас святой Імшы пустыя лаўкі ў касцёле Хрыста Збаўцы, на якіх на максімальнай адлегласці адзін ад аднаго, закрытыя па вочы ахоўнымі маскамі, туліліся чацвёрта-пяцёра парафіянаў, слухаючы, як ксяндзы ў першую чаргу робяць абвесткі адносна абмежаванняў, я вельмі хутка звярнула ўвагу на святара сталага веку. Перад пачаткам набажэнства ён часцей за ўсё сядзеў у канфесіянале, удзяляючы сакрамэнт споведзі або молячыся. У пэўны момант набажэнства ён пакідаў канфесіянал, няспешным старэчым крокам рухаўся да алтара і знікаў у сакрыстыі. Пазней ён выходзіў, каб разам з іншым ксяндзам удзяляць святую Камунію. Я была ўражана тым, як час гэтай «вандроўкі» ад канфесіянала ў сакрыстыю і да алтара быў разлічаны заўсёды з дакладнасцю да секунды. Кожны яго рух дыхаў размеранасцю і спакоем, але перадусім — абсалютна ясным усведамленнем сваіх абавязкаў.

Пазней я даведалася, што імя гэтага святара — Леанард Полах, што ён служыць у парафіі Хрыста Збаўцы ўжо 40 гадоў, а ўвогуле святарскія абавязкі выконвае з 1960 года. Падчас урачыстасцяў у сувязі з 50-годдзем яго святарскага служэння я даведалася, што з 2008 года айцец Леанард аказвае паслугі дыяцэзіяльнага экзарцыста. Неаднаразова назірала, як да яго прыходзілі людзі розных узростаў — ад патлатых, бунтарскага выгляду юнакоў да набожных, сталага веку сужэнцаў. Так узнікла ідэя інтэрв'ю з айцом Леанардам для «Нашай веры».

Слова «інтэрв'ю» (wywiad) у маёй прапанове здзівіла святара. «А гэта навошта? І хто гэта будзе чытаць? Чаму менавіта я?...» Ён яўна не адчуваў сябе чалавекам, якому пасавала ампла медыйнай асобы. Таму надалей я ўжывала слова «размова». Размаўляць мы вырашылі на тэму, мала знаёмую мне самой: пра ўсё, што звязана з дзейнасцю экзарцыста. На маю вялікую радасць, паступова ксёндз Леанард скіраваў нашу размову ў найбольш аптымальны для мяне фармат: сам фармуляваў магчымыя пытанні, так што мне заставалася толькі тое-сёе ўдакладняць...

— Вы маглі б мяне спытаць наогул пра апанаванасць дэманам, а таксама пра магчымасць пазбыцца яе. Пра апанаванасць дэманам можна гаварыць толькі ў выпадку граху, звязанага з парушэннем першай заповедзі: не май іншых багоў, апроч Мяне.

Можаче спытаць яшчэ, ці можна ўбачыць дэмана. Не, дэмана ніхто не можа ўбачыць, паколькі гэта дух, які ўзбунтаваўся супраць Бога і хоча падпарадкаваць сабе чалавека. Калі людзі распаўядаюць, што яны быццам бы бачылі дэмана, — гэта плён іх

уражлівасці, фантазіі. Людзям здаецца, што яны бачаць дэмана, але насамрэч гэта немагчыма.

Гэтаксама мы не можам бачыць Анёла Ахоўніка. Некаторыя святыя мелі магчымасць кантакту з Анёлам Ахоўнікам, але гэта вельмі рэдкія выпадкі. Тое, што людзі бачаць, атрымліваючы відзенні, — гэта іх індывідуальная справа. Відзенні былі, напрыклад, у сястры Фаўстыны Кавальскай. Гэта была яе ўнутраная духоўная візія, пра што яна пісала ў сваім Дзённіку. Гэта было ёй дадзена, і гэта мае дачыненне да яе асабістага досведу. Што ж да нас, то мы можам пра гэта ведаць і нават прыняць, але

Жанна Некрашэвіч-Кароткая — доктар філалагічных навук, прафесар, літаратуразнаўца. Прафесар універсітэта імя Адама Міцкевіча ў Познані. Займаецца вывучэннем старажытнай літаратуры ўсходніх славян. Аўтар больш за 250-ці навуковых публікацый, сярод якіх манаграфіі «Нясвіжская Мельпамена: драматургія Францішкі Уршулі Радзівіл» (2002), «Беларуская лацінамоўная паэзія: ранні Рэнесанс» (2009), «Беларуская лацінамоўная паэма: позні Рэнесанс і ранняе Барока» (2011); аўтар двухмоўнага выдання «Ioannis Visliciensis Bellum Prutenum. Ян Віслішкі. Пруская вайна» (2005), дапаможнікаў «Шматмоўная літаратура Беларусі ў кантэксце актуальных літаратуразнаўчых канцэпцый» (2015), «Беларусь як культурная прастора і еўрапейскі літаратурны праэс 16–19 стст.» (2020).

не абавязаны ў гэта верыць, бо аб'яўленне Бога, якое было дадзена праз Бога, скончылася са смерцю святога Яна Евангеліста. Наступнае аб'яўленне будзе ў часе другога прыйсця.

Вельмі важна адрозніваць рэальнае ад уяўнага. Дэман не мае ўласнага голасу, бо ён — дух. Значыць, калі чалавеку здаецца, што ён чуе галасы дэманаў, — гэта праявы псіхічных адхіленняў або захворванняў. Дэман можа прамаўляць толькі ў тым выпадку, калі апануе кагосьці. Тады ён уваходзіць у цела чалавека, і чалавек робіцца залежным ад дэмана, дзейнічае пераважна ў адпаведнасці з яго «парадамі». Тым не менш, дэман не пазбаўляе чалавека свабоды цалкам, і ён не можа ведаць нашых думак да таго часу, пакуль чалавек чагосьці не скажа. Да таго ж, Бог мацнейшы за дэмана, таму заўсёды ёсць магчымасць пазбыцца апанаванасці, што і адбываецца пры экзарцызме. Фактычна ў гэты час ідзе змаганне з дэманам.

— *У каго ж можа ўвайсці дэман? Ці можа гэта быць дзіця? Калі дарослы, ці ёсць нейкія катэгорыі людзей, да якіх дэман найбольш ахвочы?*

— Пра дзяцей у выпадку апанаванасці наогул не ідзе размова. Экзарцызм можна ўдзяляць толькі па дасягненні 15-гадовага ўзросту. Прычым да 18 гадоў пры гэтым дзеянні абавязкова прысутнічаюць бацькі. Што ж датычыць сітуацыі, калі малое дзіця моцна крычыць, не спіць уначы, паводзіць сябе вельмі неспакойна, пакутуе праз нейкія страхі, — гэта асаблівасці псіхічнага развіцця дзіцяці, з імі трэба звяртацца да дзіцячага псіхалага. Такія паводзіны дзіцяці не маюць нічога агульнага з апанаванасцю дэманам. Дый нават у дарослым чалавеку не трэба спяшацца бачыць уздзеянні дэмана як прычыну нетыповых паводзінаў. Маючы немалы вопыт кантактаў з такімі людзьмі, магу сказаць,

што з тых, хто да мяне прыходзіў, наракаючы на дэмана, рэальна апанаваным аказваецца адзін са ста.

— *Якім жа чынам можна адрозніць, ці з'яўляецца чалавек рэальна апанаваным і, адпаведна, ім павінен займацца экзарцыст, ці гэта праява псіхічнага захворвання, і чалавеку можа дапамагчы ўрач?*

— Гэта можна высветліць толькі ў працэсе размовы з пацэнцыйна апанаваным. Яшчэ раз паўтару: пра апанаванасць дэманам можна гаварыць толькі ў выпадку дэкларатыўнага парушэння першай заповедзі. Праўда, апроч апанаванасці, ёсць іншыя формы ўздзеяння злога духа на чалавека. Гэта могуць быць спакусы з яго боку, пераслед. Аднак не трэба пераацэньваць моцы дэмана. Да мяне нярэдка прыходзяць людзі, якія ўжо навярнуліся да Бога. Гэта значыць, што яны першапачаткова паддаліся дэману, але потым пайшлі шляхам навяртання. Яны проста збочылі з правільнага шляху, у такім выпадку лічыцца, што да рэальнай апанаванасці не дайшло і чалавек сам справіўся з гэтай праблемай. Аднак калі ўжо дэман знайшоў кантакт з чалавекам, дакрануўся да яго, ён будзе прыкладаць усе намаганні, каб ізноў вярнуць чалавека на дарогу граху. Найчасцей людзі прыходзяць да экзарцыста менавіта ў такой сітуацыі, але часта прыходзяць людзі з нервовымі або псіхічнымі хваробамі. Яны не хочуць прымаць лекаў, а хочуць, каб экзарцыст дапамог ім у гэтай сітуацыі. Але ў выпадку хваробы экзарцыст не дапаможа.

Бываюць таксама вельмі ўражлівыя людзі, якія гатовы тлумачыць любыя негатыўныя праявы жыцця ўздзеяннем дэмана. Тут трэба быць вельмі асцярожнымі, бо насамрэч далёка не заўсёды гэта так. **Ёсць дэман, ён спакушае, але спакушае да граху. Ніякім іншым чынам**

дэман не можа ўздзейнічаць на чалавека, як толькі прымушаючы яго чыніць грэх. Часам дэман спакушае да самазабойства. Праўда, не варта самазабойства наўпрост атаясамліваць з вынікам дзейнасці дэмана. Ужо пасля Другой сусветнай вайны ў свеце медыцыны прызналі, што смерць у выніку самазабойства з'яўляецца вынікам хваробы. Чалавек сам не можа пазбавіцца ад гэтай хваробы і робіцца яе нявольнікам, таму ў выпадку самазабойства мы можам гаварыць хіба што пра ўплывы з боку дэмана. Для яго, канешне, вельмі пажадана, каб чалавек сам сябе пазбавіў жыцця. Аднак дэман не можа быць прычынай самазабойства. Чалавек учыняе гэта часта несвядома, у выніку псіхічных расстройстваў.

— *Найчасцей узнікае думка пра ўздзеянне дэманічных сілаў, калі ідзе размова пра чараўніцтва. Фальклор і літаратура паспрыялі таксама замацаванню гэтай думкі. Якая сувязь паміж дэманічным уздзеяннем і чарамі?*

— Тут трэба яшчэ разабрацца, што канкрэтны чалавек называе чарамі. Калі хтосьці моліцца, жадаючы здароўя хвораму чалавеку, то такія дзеянні нельга лічыць чараўніцтвам. У выпадку ж рэальнага чараўніцтва чалавек у пэўным сэнсе аддае сябе для паслугаў дэману. Але нават у гэтым выпадку магчымасць уздзеяння такіх чараў звязана з чалавечай ментальнасцю, бо калі чалавек ідзе дарогай Хрыста, Хрыстус будзе яму дапамагаць; калі чалавек ідзе дарогай дэмана, той яму не дапаможа, а будзе толькі шкодзіць. Сама па сабе шаптуха або варажбітка не можа зрабіць шкоды. Дэман дасягае сваёй мэты толькі ў тым выпадку, калі чалавек пачынае ненавідзець другога чалавека, калі ён праклінае кагосьці. І калі чалавек паддаецца гэтай «навуцы», гэтай школе нянавісці, ён вучыць ненавідзець таксама і іншых людзей. Сіла і моц дэма-

на заключаюцца ў нянавісці. Ён вельмі не любіць тых, хто любіць людзей. І наадварот — вельмі любіць таго, хто ненавідзіць іншых. Паколькі яго задача давесці чалавека да граху і не даць яму магчымасці збаўлення — ён заўсёды будзе дапамагаць у рэалізацыі праклёну. І часам узнікаюць вельмі цяжкія сітуацыі, калі такі праклён скіраваны, скажам, супраць здароўя чалавека. У 2011 годзе да мяне прыходзіла студэнтка, якая прасіла зняць з яе пракляцце. Мама расказала ёй, што бабуля пракляла дзяўчынку, сваю ўнучку, у трынаццацігадовым узросце і жадала ёй хваробы. Тая дзяўчынка пачала хварэць і не магла вылечыцца аж да заканчэння сярэдняй школы, а потым і ў ліцэі. Тым не менш, яна паступіла ва ўніверсітэт і аднойчы пасварылася з сяброўкай, а пасварыўшыся, пажадала ёй хваробы. Нечакана сяброўка той дзяўчыны пачала хварэць, некалькі разоў ляжала ў шпіталі, але ўрачы не маглі вызначыцца з дыягназам. Дзяўчына хварэла на працягу ўсяго навучальнага года. І якраз тады да мяне прыйшла яе сяброўка, якую пракляла бабуля. Калі пракляцце было знята, паправілася і першая, і другая дзяўчына. Гэта значыць, што праклён можна спыніць, бо Бог пануе над дэманам. *(Ксёндз Леанард зрабіў паўзу, падчас якой асабліва заўважнай зрабілася цішыня, што панавала ў яго маленькай сціплай кватэры, у якой не было ні тэлевізара, ні радыёпрыёмніка, ні мабільнага тэлефона.)*

Уздзеянне дэмана найвыразней пазнаецца ў супастаўленні з дзейнасцю добрых анёлаў, якіх Бог стварыў як сваіх памочнікаў, але дэман — гэта тыя духі, якія ўзбунтаваліся, хоць першапачаткова прысягнулі Богу ў паслухмянасці. За свой бунт дэман былі выдалены з неба і пачалі дзейнічаць супраць чалавека. Вы можаце спытаць, чаму. Таму што Бог узвысіў чалавечую натуру,

перадусім праз Найсвяцейшую Панну Марыю. І тады чалавек атрымаў адкупленне праз ахвяру Хрыста, а дэман не можа быць адкупленым, не можа быць уратаваным, і яны зайздросцяць людзям і ўсімі сіламі цягнуць іх туды, дзе ім, дэманам, вызначана месца, — у пекла. Пекла прызначана менавіта як пакута для дэманаў, якія лічаць сябе супернікамі Бога, але туды ж пойдучы і ўсе, хто шануе дэмана. Сам жа Бог нікога не выпраўляе ў пекла. Чалавек заўсёды мае магчымасць выбару, і Бог заўжды шануе свабоду чалавека. Таму нярэдка ў Бога, так бы мовіць, звязаны рукі, паколькі вялікае значэнне мае свядомае рашэнне самога чалавека, яго вольная воля. **Бог не парушае гэтай волі і не змушае чалавека да збаўлення. Калі чалавек выбірае пекла, Бог яму ў гэтым не перашкаджае.** Чалавек сам павінен рабіць свой выбар. Такім чынам, у пекла трапляюць толькі тыя, хто ідзе следам за дэманам. Пра гэта шмат разважала сястра Мірыям¹. У прыватнасці, яна разважала пра тое, што ёсць у неба, а што ў пекле. Паводле яе словаў, у пекле можна сустрэць не толькі недахопы, але і цноты — усе, акрамя пакорлівасці. А ў неба можна сустрэць не толькі цноты, але і недахопы — усе, акрамя пыхі. Таму і **дэман ёсць менавіта дэманам пыхі**. Калі чалавек робіцца напышлівым, пакорлівасць пакідае яго, і чалавек непазбежна змяняецца на сваю супрацьлегласць. Але не забываймася, што, апроч неба і пекла, ёсць яшчэ і чысцец. Туды трапляюць душы, якія прызначаны для неба. Душы ў чыстцы ўжо збаўленыя, толькі патрабуюць ачышчэння. Ксёндз Аляксандр Возны² звяртаў увагу на тое, што адмысловы суд адбываецца ў момант смерці чалавека. Тады не Бог, а чалавек ацэньвае сам сябе. У час смерці мы ўбачым самі сябе і зможам сябе ацаніць. І калі чалавек адчуе, што ён яшчэ не адпакутаваў за свае грахі на

зямлі, ён сам не захоча пайсці ў неба, а захоча ў чысцец. У неба ж ідуць толькі пакорлівыя душы. Дэман не можа быць пакорлівым. Ён хоча быць роўным Богу, таму ён так упарта выступае супраць Бога. Існуюць рознага кшталту абрады, традыцыі, заняткі, якія ствараюць брамкі для пранікнення дэмана. Першая — атэізацыя. Другая — падпісанне цырографу, у якіх чалавек выракаецца Бога і прызнае шатана сваім валадаром. Трэцяя брамка — варажба, наведванне варажбітаў. Чацвёртая — культ дэмана, далучэнне да сатанінскіх сектаў. Пятая — выкліканне духаў, спірытычныя сеансы. Шостая — акультызм. Сёмая — усходнія духоўныя практыкі, так званыя методыкі самааздараўлення, да якіх належаць рэйкі, ёга, сільва. Восьмая брамка — удзел у канцэртах музыкі *heavy metal*. Дзявятая брамка — шматгадовае жыццё ў грахах, без споведзі.

Найважнейшы сродак супраць злога духа — малітва. Пад уздзеяннем малітвы дэман павінен выйсці з апанаванага чалавека. Часам даводзіцца маліцца вельмі доўга, асабліва ў тым выпадку, калі апанаваны не хоча супрацоўнічаць з экзарцыстам. Найгорш — калі няма духоўнага ўзаемадзеяння. Чалавек нібыта хоча пазбыцца дэмана, але не ўключаецца ў малітву і не далучае да малітвы членаў сваёй сям'і, а гэта вельмі важна, каб уся сям'я ўдзельнічала ў справе навяртання. У экзарцызме важная не толькі малітва, але і пост усіх членаў сям'і апанаванага.

— *Да пакорлівасці, як да гадоўнай цноты, адносіцца і здольнасць дараваць грахі?*

— Святая Тэрэза Авільская неяк спытала свайго духоўнага настаўніка, якім чынам падчас аб'яўленняў можна адрозніць Хрыста ад злога духа? Той раіў святой спытаць таго, хто з'явіўся, ці памятае ён, пра якія грахі яна распавядала ў часе апошняй спо-

ведзі. Хрыстус, які ўжо дараваў грахі, адразу ж забываецца пра іх і нічога не раскажа. Дэман жа будзе ва ўсіх дэталях і падрабязнасцях прыпамінаць найдрабнейшыя з іх...

Распавяду вам гісторыю пра пробашча, які выконваў паслугі экзарцыста, а пры ім служыў касцельны, пан шаноўнага ўзросту, і ён заўсёды прасіў дазволіць яму прысутнічаць падчас экзарцызму. Пробашч доўга не дазваляў, бо гэта справа прыватная і нават інтымная, але перадусім з тае прычыны, што касцельны быў вядомы сваёй схільнасцю да пляткарства. Тым не менш, касцельнаму ўдалося нейкім чынам пераканаць пробашча, і той дазволіў прысутнічаць пры экзарцызме, але толькі пры адной абавязковай умове: калі дэман раптам пачне размаўляць, то касцельны павінен слова ў слова паўтараць усё следам за пробашчам. Касцельны з радасцю пагадзіўся. «Добра, бяры вядзерца са святою вадой, хадзем!» І калі яны ўвайшлі ў пакой, у якім чакаў апанаваны дэманам, дэман пачаў прамаўляць праз апанаванага: «О, святы прыйшоў і хоча мяне выгнаць. А я не дам сябе выгнаць!» Тады ксёндз-пробашч кажа: «Я не святы, але буду рабіць усё магчымае, каб святым зрабіцца». Тады дэман звяртаецца да старога касцельнага: «А гэты стары ідыёт навошта сюды прыйшоў?». Касцельны хуценька адказаў: «Я не ідыёт, але буду рабіць усё магчымае, каб ідыётам зрабіцца». (*Ксёндз спыніў свой апавед і хітравата зірнуў у мой бок. Пачуўшы маё хіхіканне, ён, задаволены, працягваў.*)

Часам я распавядаю гэтую гісторыю ў касцёле пад канец набажэнства. І ўявіце сабе, пры поўным касцёле крыху больш за дзесяць чалавек смяюцца, астатнія не рэагуюць, бо яны не слухаюць. Сядзячы ў канфесіянале, я нярэдка заўважаю, што людзі прыходзяць на святую Імшу і быццам выключаюцца. Не

слухаюць казання, не слухаюць чытанняў. Між тым дэман баіцца малітвы, бо малітва — гэта тое, што напісана ў Святым Пісанні, гэта тое, што сказаў Хрыстус. Маці Божая ў сваіх павучаннях не раіць нам рабіць нічога новага ў параўнанні з тым, пра што казаў Яе Сын. Таму, калі мы чытаем пра аб'яўленні Божай Маці розным людзям, не трэба чакаць, што Багародзіца раскажа штосьці прынцыпова новае. Яна заўсёды робіць гэтаксама, як і падчас шлюбу ў Кане Галілейскай, калі сказала гасцям: зрабіце ўсё, што Ён вам скажа. Маці Божая толькі дапамагае Хрысту ў нашым навяртанні.

— *Айцец Леанард, Вы ўвесь час у несупынным дзейнасці і падпарадкаваны свайму працоўнаму распарадку, але ў свае 88 гадоў нібыта нікуды і не спяшаецеся, і ніколі не марнуеце часу. Як Вы ўсё наспяваеце?*

— Галоўны дэман неяк выпраўляў сваіх падначаленых да людзей, пытаючыся, якім чынам яны будуць рабіць людзям шкоду. Першы дэман сказаў, што будзе вучыць людзей выракацца Бога. «Шэф» пахваліў яго. Другі дэман сказаў, што будзе выхваляць перад людзьмі ўсе радасці гэтага свету — грошы, славу, цялесныя асалоды. «Шэф» пахваліў гэтага другога яшчэ больш. А трэці сказаў: «А я навучу людзей заўсёды адкладваць усё на заўтра». І «шэф» у захапленні прамовіў: «Несумненна, ты даб'ешся найбольшага поспеху»...

* * *

...Здаецца, што, сядзячы ў канфесіянале, пры адсутнасці жадаючых прыступіць да сакрамэнту споведзі, айцец Леанард цалкам засяроджваецца ў малітве ружанцовай. Таксама мне здавалася, што, ідучы праз касцёл, ксёндз не вельмі звяжае на парафіянаў. Магчыма, думала я, праз адпаведны ўзросту слабы зрок. Аказалася, што гэта

не зусім так. Аднойчы ў касцёл прыйшлі маладыя сужэнцы з маленькай дзяўчынкай, якой зусім не хацелася сядзець, і яна гарэзавала, бегаючы між лаўкамі, час ад часу набліжаючыся да канфесіянала і з цікавасцю зыркаючы ў бок ксяндза. Той толькі захоўваў нязменны ўраўнаважаны і прыветлівы выраз твару. Калі ж айцец Леанард выйшаў з канфесіянала ў вызначаны і яму аднаму вядомы момант, ён гэткай самай нетаропкай хадой скіраваўся наўпрост да малой. Святар схіліўся да дзіцяці, благаслаўляючы яго, і толькі пасля гэтага ў прывычным для яго тэмпе рушыў да алтара. Я зразумела, што ксёндз бачыць людзей, але ўмее таксама не заўважаць іх неразумных учынкаў, захоўваючы ў душы шчырую веру і бяскончую любоў да чалавека...

Восенню 2020 года, калі ў Познані праходзіў чарговы гучны пратэст супольнасцяў ЛГБТ і феміністак, групка маладзёнаў у чорным адзенні падчас набажэнства зайшла ў касцёл праз цэнтральны ўваход. Яны ўвайшлі ў Божы дом з адзінай мэтай — прайсці на другую вуліцу праз сакрыстыю, бо вуліца Фрэдры кіпела пратэстоўцамі. Толькі адзін хлопец укленьчыў перад алтаром, астатнія моўчкі прайшлі следам за ім у сакрыстыю... Гэткі дзёрзкі ўчынак не зрабіў аніякага ўражання на айца Леанарда. Ён якраз цэлебраваў святую Імшу, і калі «барацьбіты за дэмакратыю» праходзілі каля святара, ён працягваў маліцца, моўчкі праводзячы постаці ў чорным адзенні спакойным позіткам задуманых вачэй...

¹ Мірыям / Марыям Баоўардзі, у манастве — Марыя Езуса Укрыжаванага (1846–1878) — святая каталіцкага Касцёла, сястра Ордэну босых кармэлітак, містычка, носьбітка стыгматаў.

² Аляксандр Восьны (1910 — 1983) — польскі ксёндз Познаньскай архідыяцэзіі, прапаведнік, слуга Божы Каталіцкага Касцёла, вязень канцэнтрацыйных лагераў у Бухенвальдзе і Дахаў у ваенны час, а таксама лагераў сталінскага рэжыму ў пасляваенны час.

Андрэй Шпунт

Арцыбіскуп Магілёўскі Каспер Казімір Калона-Цецішоўскі, мітрапаліт Рымска-каталіцкага Касцёла ў Расійскай імперыі

У XVIII ст., багатым на людзей неардынарных, вельмі цікавых і вельмі няпростых, нават сярод каталіцкага духавенства часам цяжка было знайсці «нармальнага» чалавека. Дастаткова прыгадаць біскупа Масальскага ці арцыбіскупа, мітрапаліта Богуша-Сестранцэвіча, які амаль тры дзесяцігоддзі быў арцыбіскупам Магілёўскім і ўзначальваў Касцёл у Расійскай імперыі, пачынаючы з кацярынінскіх часоў на нашых шматпакутных землях. Ягонае кіраванне на тле плённай дабрачыннай, выдавецкай, навуковай дзейнасці вызначалася, на жаль, лавіраваннем паміж Санкт-Пецярбургам і Апостальскай Сталіцай, у выніку чаго ў рэшце рэшт ён стаў больш сябрам расійскіх манархаў, чым біскупаў Рыма. Пасля раптоўнай смерці арцыбіскупа Богуша-Сестранцэвіча на кароткі час яго пераемнікам стаў іерарх, які, па словах біскупа Міхала Гадлеўскага «ў шматлікім і цёмным арэпагу станіславаўскіх біскупаў належаў да нязначнай жменькі пастыраў, якія пабожным жыццём дабратворна ўплывалі на вернікаў».

Паходжанне

Род Цецішоўскіх (або Цецішэўскіх) герба «Пяжхала» (спачатку «Рох», але ў XVI ст. быў

зменены) належаў да шматлікай старажытнай фаміліі з Мазовіі, што ўзяла сваю назву ад вёскі Цецішэва ў Чэрскім павеце. Сярод першых прадстаўнікоў можна згадаць Станіслава з Цецішава, падстоля чэрскага, вядомага з дакументаў 1350 года. Адам Банецкі радавод пачаў з 2-й пал. XV ст. Да XVIII ст. перад намі паўстае вялікая галерэя постацяў — службовых асобаў, уладальнікаў маёнткаў, святароў, якія жылі, неслі службу, уступалі ў маёмасныя і гаспадарчыя зносіны, удзельнічалі ў грамадскім жыцці пераважна ў Чэрскім і Ліўскім паветах. Сустрэкаюцца назвы *Цецішэў Вялікі, Цецішэў Малы, Сломчын, Новодвор, Калушын* і г.д. Нарэшце, прадзіраючыся скрозь радаводныя нетры, на даляглядзе з'яўляюцца ўладанні Азараў (ці Ажараў) — месца нараджэння нашага героя Каспера Казіміра, які ўбачыў гэты свет у 1745 г. у сям'і Дамініка, падчашага ліўскага, і Марыяны з Суфчынскіх, кашталянкі люблінскай. У Дамініка былі яшчэ два старэйшыя сыны — Ігнацій, у будучыні падкаморы ліўскі (1788) і кавалер ордэна св. Станіслава, а яшчэ сакратар Адукацыйнай камісіі і пасол на Соймы 1764 і 1782 гг., і Адам, лоўчы ліўскі (1773), пісар вялікі каронны і кавалер

ордэна св. Станіслава (1780), а таксама дачка Антаніна, у шлюбе за Францішкам Шалютам, падчашым рэчыцкім.

Пакліканне

У раннім дзяцінстве Каспер Казімір адчуў пакліканне да святарства, таму ва ўзросце 15-ці гадоў быў адпраўлены ў Рым, дзе ўступіў у семінарыю Свяшчэннай Кангрэгацыі распаўсюджвання веры, што была заснавана ў 1627 г. папам Урбанам VIII для падрыхтоўкі будучых місіянераў. Па дарозе ў Вечны горад адбыўся выпадак, які ўмацаваў падлетка ў прыняцці гэтага важнага рашэння. У тыя часы падарожжа па Еўропе не мела сённяшняга камфорту і бяспекі, а шлях, што пралягаў праз Швейцарыю, яшчэ не меў дарогаў, прабітых праз горы, галерэй, мастоў і агароджаў. І вось ва ўмовах дрэннага надвор'я карэта, у якой знаходзіўся малады Каспер Казімір са сваімі спадарожнікамі, абрынулася ў адну з цясінаў. Калі ўсе прыйшлі ў прытомнасць, убачылі, што карэта, дакладней тое, што ад яе засталася, захрасла ў каранях аграмаднага буку, што ўзвышаўся на схіле. Але гэта было яшчэ не выратаванне, бо так і віселі б на ім, паміраючы ад холаду і голаду, пакуль, зноў жа цудоўным чынам, на іх не

Андрэй ШПУНТ — гісторык, архівіст. Нарадзіўся ў 1969 годзе. Скончыў БДУ (1997). У 1989–1994 гг. — супрацоўнік Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі (аддзел старажытнабеларускага мастацтва). У 1996–1998 гг. — супрацоўнік Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі (генеалагічныя даследаванні), у 1998–2000 гг. — вядучы спецыяліст Дзяржаўнага архіва (геральдыка і генеалогія), аўтар зацверджаных праектаў гербаў Маладзечна, Заслаўя, Крупак, Акцябрскага (Рудабелка), Белаазёрска, Івянца. Аўтар шэрагу навуковых і навукова-папулярных публікацый. Жыве ў Мінску.

натрапіў паляўнічы, які прывёў выратавальнікаў, што з вялікімі цяжкасцямі выцягнулі падарожных на цвёрдую глебу. Адразу ж усе пачалі ўзносіць гарачую падзяку Пану Богу за цудоўнае выратаванне, а Каспер Казімір з таго часу ўжо цвёрда вырашыў прысвяціць сваё жыццё Пану.

Кар’ера

Накіроўваючыся ў Рым, Каспер Казімір разлічваў на рэкамендацыйныя лісты да двух кардыналаў, але, як высветлілася, прыдомак Калона каштаваў усіх рэкамендацый і адкрываў усе дзверы, бо жыхары Вечнага горада бачылі ў яго носьбіце нашчадка славітай фаміліі, што зрабіла ўплыў на лёс іх Радзімы.

З руплівасцю аддаючыся вывучэнню тэалогіі і моваў, у чым дасягнуў вельмі значных поспехаў (ведаў французскую, нямецкую, італьянскую, лацінскую, габрэйскую і фарсі) бачыў сябе ў будучыні членам ордэну трынітарыяў ці Ордэну Найсвяцейшай Тройцы, што быў заснаваны ў 1198 г. у Францыі ў эпоху крыжовых паходаў для выкупу палонных хрысціян у мусульманаў. Сваёй пабожнасцю і поспехамі ў вучобе клерык падлетак звярнуў на сябе ўвагу самога Клімэнта XIII. Святы Айцец меў доўгую размову з будучым місіянерам, выказаўшы сваё задавальненне і пажаданне, каб стаў свецкім святаром і ажыццяўляў сваю місію на Радзіме. Гэтае пажаданне цалкам супадала з тымі, што былі ў лістах ад родных, якія пісалі пра небяспеку філасофіі Асветніцтва, пра сапсаванасць нораваў, бязвер’я, што, як эпідэмія, накрываюць Рэч Паспалітую. Атрымліваючы з рук Папы ў 1764 г. святарскае пасвячэнне, Каспер Казімір пачуў з вуснаў Пантыфіка ці то наказ,

Арцыбіскуп Магілёўскі
і мітрапаліт Касцёла ў Расійскай імперыі
Каспер Казімір Цецішоўскі. XIX ст. Аўтар невядомы.

ці то прароцтва: «Маю прадчуванне, што будзе той малады чалавек адным са стаўпоў святога Касцёла нашага ў тых далёкіх краях...». Гэты каштоўны аванс падмацоўваўся імклівай касцельнай кар’ерай, што пачалася яшчэ падчас навучання ў Рыме, калі Каспер Казімір стаў адначасова ў студзені 1768 г. канонікам варшаўскім, а праз пару гадоў пасля вяртання ў Рэч Паспалітую ў

Герб «Пяжхала».

1775 г. быў прызначаны каадытарам біскупа Кіеўскага Францішка Асалінскага і тытулярным біскупам Тэбастыйскім (*in part. inf.*), стаўшы адным з самых маладых іерархаў Касцёла, мабыць, не толькі ў Рэчы Паспалітай, але і ў свеце. Пакідаючы пакуль па-за ўвагай іншыя кар’ерныя дасягненні цяпер ужо біскупа Цецішоўскага, скажам, што пасля смерці біскупа Асалінскага, як пераемнік, ён склаў сенатарскую прысягу Станіславу Аўгусту, і 16 сакавіка 1785 г. адбыўся яго ўрачысты інгрэс у катэдру ў Жытоміры.

Пасля другога падзелу Рэчы Паспалітай Кацярына II вырашыла стварыць на землях Луцкай, Кіеўскай і Камянецкай дыяцэзіі два

новыя біскупствы — Пінскае і Латычоўскае, з прызначэннем біскупа Цецішоўскага біскупам Пінскім з рэзідэнцыяй у Жытоміры, аднак гэтае прызначэнне не было ўхвалена Апостальскай Сталіцай. Б. Савінкаў, аўтар біяграфіі біскупа, змешчанай у 1901 г. у Рускім біяграфічным слоўніку, канстатуючы, што: «Цецішоўскі, нягледзячы на гэта, не пакінуў кіравання справамі, а прысягнуў у вернасці расейскаму ўраду», ужывае словы «нягледзячы на гэта». Можна было б запярэчыць — а што яшчэ заставалася рабіць? Ды й навошта апраўданні, калі прысяга відавочна складалася не без прымусу, а паства рызыкавала застацца без пастыра. Больш за тое, падчас наступу таргоўцай канфедэрацыі, што апанавала краіну расейскімі штыкамі, новыя ўлады прымушалі грамадзянаў далучацца да гэтага згуртавання. Біскуп адмовіўся. Дайшло да Кацярыны II, якая прапанавала паставіць подпіс праз пасярэдніка. У адказ пачула, што ні сам, ні праз па-

сярэдніка не зробіць таго, што абражае яго грамадзянскія пачуцці. Біскуп Цецішоўскі быў гатовы адправіцца следам за біскупам Кракава Казтанам Солтыкам на выгнанне. Нават выклікаў сваякоў, каб развітацца, і зрабіў апошнія распараджэнні наконт маёмасці. Так, у няпэўным чаканні, ішоў час, які біскуп праводзіў з роднымі ў Бярдзічаве, калі аднойчы з'явіўся кур'ер з Санкт-Пецярбурга і ўручыў ліст ці, хутчэй, пэўнай вагі бандэроль у грубай паперы, што змяшчала пасланне новага імператара, а да яго, цалкам нечакана — інсігніі ордэна св. Аляксандра Неўскага «за заслугі і набожнае жыццё». Яшчэ адзін ліст быў ад сенатара Ілінскага, блізкага да імператара чалавека. У лісце ён паведамляў аб тым, што адразу ж па смерці Кацярыны II у яе асабістай канцылярыі быў знойдзены загад аб адпраўцы біскупа Цецішоўскага ўглыб Расеі, які нябожчыца не паспела падпісаць.

Пасля смерці Кацярыны II, калі Апостальскі нунцый кардынал Ларэнца Літа накіроўваўся ў Санкт-Пецярбург, біскуп сустрэў яго ў ваколіцах Менска і прадставіў патрэбы Касцёла. У выніку сустрэчы было заснавана Луцка-Жытомірскае біскупства, што паўстала з аб'яднання Кіеўскай і Луцкай дыяцэзіі, першым пастырам якога і стаў біскуп Цецішоўскі. Інгрэс адбыўся 26 верасня 1798 г.

На касцёльнай і грамадскай ніве

Акрамя цяжару кіравання дыяцэзіяй, біскуп Цецішоўскі, як сенатар Рэчы Паспалітай, павінен быў перыядычна на працяглы час ад'язджаць у Варшаву на соймавыя пасяджэнні, але, хоць,

Папа Клімэнт XIII.
Антон Рафаэль Менс (1758), палатно, алей.
Нацыянальная пінакатэка ў Балоньі.

як сам сціпла прызнаваўся, не быў «ні дзяржаўным дзеячам, ні палітыкам», будучы сапраўдным грамадзянінам не стаяў убаку ад бурлівых працэсаў у краіне, прыкладваючы пэўныя намаганні, каб зрабіць яе «моцнай і квітнеючай». У дапамогу абраў сабе сакратаром ксяндза Яна Вароніча, які рэдагаваў соймавыя прамовы і пастырскія лісты.

Паслугі біскупа Цецішоўскага на грамадзянскай ніве ў 1786 г. адзначыў Станіслаў Аўгуст, узнагародзіўшы іерарха ордэнам Белага Арла за працы ў складзе вайсковага дэпартаменту, аб чым 24 кастрычніка таго ж года біскупам была прадстаўлена працяглая справаздача.

Прымаючы актыўны ўдзел у Чатырохгадовым сойме, біскуп Цецішоўскі падаваў, па акрэсленні Урускага, выдатныя праекты па пытаннях духоўных фундацый, уніі, талеранцыі, «аховы веры» і г.д.

У красавіку 1792 г. па прапа-

нове біскупа Цецішоўскага быў скліканы сойм для разгляду праектаў рэформаў у падначаленай дыяцэзіі, якія былі падтрыманы каралём і пасля ажыўленых дэбатаў ухвалены дэпутатамі. Было вырашана: «пабудаваць 24 новых касцёлы ў Кіеўскім і Брацлаўскім біскупствах; на пабудову кожнага з іх адпусціць па 3000 зл.; біскуп сам павінен абраць паселішчы, у якіх трэба пабудаваць касцёлы, таксама ўказаць плошчы для іх, для могілак, плябаній, школ і г.д.; на працягу першых шасці гадоў даход з новых парафій цалкам павінен ісці на падтрымку іх добраўпарадкавання; па сканчэнні гэтага тэрміну 20% штогод адлічваецца ў скарб; дзесяцінаў не спажываецца ніякіх». Аднак з праекта нічога не атрымалася, бо неўзабаве, акурат на

гадавіну Канстытуцыі 3 траўня, расейскія войскі парушылі дзяржаўныя межы і ў выніку хуткацечнай вайны захапілі значныя тэрыторыі. Трэба адзначыць, што біскуп Цецішоўскі быў гарачым прыхільнікам Канстытуцыі 3 траўня, у якой бачыў гарантыю адраджэння краіны, і, выдаўшы пастырскі ліст 10 траўня 1791 г., падпісаў малітву ў яе інтэнцыі.

Як мы ўжо ведаем, у верасні 1798 г. біскуп Цецішоўскі стаў на чале Луцка-Жытомірскага біскупства, кіраванне якім належыць, па акрэсленні біскупа Гадлеўскага «да найпрыгажэйшых старонак яго жыцця». У 1825 г., калі ўрачыста адзначаўся залаты юбілей на біскупскай катэдры, падзяку складалі на дзяржаўным узроўні. З'ехаліся біскупы з усёй былой Рэчы Паспалітай. Ад Пія VIII быў уручаны віншавальны ліст. Ад імператара Аляксандра, які вельмі паважаў юбіляра і заўсёды наведваў яго

падчас візітаў у краіну, быў падараваны біскупскі крыж са смарагдамі і брыльянтавыя інсігніі ордэна святога Андрэя Першазванага. Але не гэтыя падарункі былі найдаражэйшымі: з Бярдычава прыбыў вялікі равін з дэлегацыяй, каб ад імя габрэйскага насельніцтва скласці пажаданні юбіляру і выказаць удзячнасць за дапамогу падчас эпідэміі 1787 г., і тады ж дваццаць сыноў Ізраіля пажадалі прыняць хрост.

Часы кіравання Луцка-Жытомірскай дыяцэзіяй добра характарызуюць словы расійскага дзяржаўнага дзеяча і гісторыка, графа Дзмітрыя Андрэевіча Талстога (1823–1889), які быў у розныя гады обер-пракурорам Сінода, міністрам асветы, міністрам унутраных спраў і шэфам жандараў і г.д., аўтара кнігі «Римский католицизм в России» (1864), занесенай у Індэкс забароненых кніг (1866) з рэдкай атэстацыяй «opus praedamnatum», словы, якія з вуснаў гэтага чалавека можна лічыць найлепшай характарыстыкай: «Цецішоўскі быў самым выдатным з каталіцкіх біскупаў у цараванне Аляксандра І; ён адрозніваўся строгім жыццём і клопатам пра сваю паству, але быў вельмі схільны да езуіцтва, таму і паважаўся езуіцкім ордэнам».

Па смерці арцыбіскупа Богуша-Сестранцэвіча Указам Сената ад 27 сакавіка 1827 г., як старэйшы з біскупаў, Цецішоўскі быў прызначаны арцыбіскупам Магілёўскім і мітрапалітам Касцёла ва ўсёй Расійскай імперыі. На гэтае прызначэнне Леў XII казаў, звяртаючыся да аднаго з прадстаўнікоў былой Рэчы Паспалітай: «Маеце цяпер намінаванага арцыбіскупа вялікіх заслугаў і цнотаў, пры

Папа Леў XII.
Джорджо Палавічыні.

якім «Касцёл можа спадзявацца на ўсялякае дабро». Сапраўды, гледзячы на ўзорнае кіраванне Луцка-Жытомірскай дыяцэзіяй, можна было «спадзявацца на ўсялякае дабро», калі б гэтых надзей, па словах ксяндза Станіслава Урсына Шантыра, не руйнавала выкліканая яго ўзростам і цяжарам боязь хуткай страты. Арцыбіскуп і сам не жадаў узвальваць на сябе гэты крыж, калі б не неабходнасць падпарадкавацца волі імператара. Са згоды Святога Айца арцыбіскуп Цецішоўскі не стаў пераязджаць у Санкт-Пецярбург, а й надалей заставаўся ў Луцку. Пасля бадзёрага і актыўнага да самага заўчаснага канца Богуша-Сестранцэвіча прыйшоў аслеплы, слабы ў нагах старац. Фактычна кіраванне дыяцэзіяй было ўскладзена на вікарнага біскупа Юзафа Грабоўскага, а пасля яго смерці на Апостальскага Адміністрацыйнага Яна Шчыта.

1831-ы

Да фізічных цяжарнаў далучыліся маральныя пакуты. Калі пачалося паўстанне 1831 г., Мікалай І уласнаручна напісаў ліст да мітрапаліта, выказаўшы жаданне, каб аддаў анафеме паўстаўшых. Мітрапаліт адпісаў, што імператар жадае немагчымага, што наша вера абাপіраецца на любоў, а не на праклёны, што паўстанне ні ў чым не парушае праўды веры, а ёсць справай палітычнай і г.д. Аднак «за пару месяцаў перад смерцю, паводле біскупа Міхала Гадлеўскага, з'явіўся паклёп, нібыта калісьці Цецішоўскі «прыступаў да таргоўцы», і нібыта на загад Мікалая агалосіў пастырскі ліст, якім асуджалася паўстанне. Тыя

паклёпы мелі толькі выгляд праўды, бо Цецішоўскі, аслеплы пад старасць, падпісаў акт, асуджаючы паўстанне, падсунуты яму нягодным канонікам Скарнеўскім, які прачытаў іншы дакумент. Адчуваючы набліжэнне канца, здзейсніў «голасную» споведзь за ўсё жыццё і па споведзі ў прамове да прысутных цалкам апраўдаўся ад зробленых яму абвінавачванняў, пасля чаго памёр 28 красавіка 1831 года.

На ніве міласэрнасці

У станіславаўскія часы намеснікі Апосталаў у сваёй большасці не былі пазбаўленыя тых заганаў, на якія хварэла пануючае грамадства Рэчы Паспалітай, і на гэтым цёмным тле толькі ярчэй вылучаліся, паводле аўтарытэтнага сцверджання біскупа Міхала Гадлеўскага, «мізэрная жменька пастыраў, якія пабожным жыццём уплывалі на вернікаў». Звяртаючыся да пачатку касцёльнай кар'еры арцыбіскупа і мітрапаліта Каспера Казіміра

Цецішоўскага, прыгадаем, што ў 1780 г. ён стаў афіцьялам Варшаўскім і княства Мазавецкага, а ў 1781 г. абатам мехаўскім і пробашчам збучынскім у Кракаўскай дыяцэзіі, але неўзабаве адмовіўся ад гэтых месцаў, якія служылі крыніцай лёгкіх і вельмі вялікіх даходаў, што ў сваю чаргу дэманструе яго рэдкую бескарыслівасць.

Пасля ўступлення на жытомірскую катэдру ў 1785 г. новы біскуп меў канфлікт з кракаўскім канонікам і актыўным дзеячам Адукацыйнай камісіі, а яшчэ рэктарам Кракаўскага ўніверсітэта, які прыклаў шмат намаганняў для яго рэфармавання ў асветніцкім кірунку — Гуга Калантаем. У сваім клопаце пра ўніверсітэт Калантай зайшоў вельмі далёка, выклапатаўшы ў Сойма, каб даходы з мехаўскага абацтва ішлі на яго ўтрыманне. Біскуп Цецішоўскі, магчыма, быў бы не супраць падтрымкі вядомай ва ўсім свеце навучальнай установы, але толькі не за кошт убогай Кіеўскай дыяцэзіі, у сваю чаргу дамогшыся кампенсацыі ў 25 тыс. золотых, што пайшлі на вядомыя мэты. Дарэчы, кіруючыся пастановамі Трыдэнцкага Сабору, біскуп Цецішоўскі забараняў падначаленаму духавенству мець больш за адну бенефіцыю.

У сваёй дабрачыннасці біскуп Цецішоўскі ішоў яшчэ далей, калі ў 1785–1787 гг. у Кіеўскай дыяцэзіі здарыўся голад: ён карміў народ на ўласныя сродкі і ўвогуле працяўляў клопат пра маламаёмных — учынак, які на Сойме ў красавіку 1792 г. быў зафіксаваны для нашчадкаў у актах як прыклад, годны пераймання. Таксама ён штогод прызначаў значныя сумы са сваіх даходаў на патрэбы бедных і калекаў.

Як пастыр дабіраўся да са-
мых аддаленых куткоў дыяцэзіі,

Гуга Калантай. Юзаф Пешка, палатно, алей. Каралеўскі палац у Варшаве.

гадзінамі прамаўляў да народу і ўваходзіў у самыя падрабязныя дэталі духоўных патрэбаў сваёй паствы. Дбаў пра падрыхтоўку маладога святарства, атачыўшы асабліваю апекаю адчыненую ў 1785 г. жытомірскую семінарыю. Нястомна візітаваў касцёлы і плябаніі. Нават калі праяўляў строгасць да нягодных пастыраў, рабіў гэта заўсёды па-айцоўску, у духу любові.

Божы чалавек

Пералік усіх цнотаў і добрых учынкаў годнага прыкладу жыцця аднаго з нашых арцыпастыраў наўрад ці змесціцца ў рамках

артыкула, таму ў якасці заканчэння прывядзем словы біскупа Міхала Гадлеўскага: «Муж непакіснай веры і апостальскага запалу, для сябе суровы аскет, але нястрогі для іншых, прывабнасцю сваёй пакоры, прастаты і евангельскай лагоднасці заваёўваў людскія масы. Яго называлі Божым чалавекам, айцом народа, прасілі яго аб малітвах, якім прыпісвалася цудадзеійная моц». Так, падчас трохмесячнай засухі ў 1781 г. дождж пайшоў адразу ж пасля набажэнства, што ўзначальваў біскуп. У 1783 г. калі ён загадаў на працягу чатырох тыдняў цэлебраваць набажэнствы ў інтэнцыі выкаранення бязвер'я, яны суправаджаліся працяглымі навальніцамі.

У 1787 г. падчас вялікага пажару ў Жытоміры, калі полымя ўжо ахоплівала рынак, біскуп з манстранцыяй у руках у атачэнні духавенства падышоў да самай мяжы агню, і ў гэты момант моцны вецер, што рабіў вогненны ўраган, пачаў слабець і агонь не пайшоў далей...

Згадваючы святой памяці арцыбіскупа і мітрапаліта Каспера Казіміра Цецішоўскага, можна канстатаваць, што яго жыццё было сапраўдным прыкладам найважнейшых хрысціянскіх учынкаў — малітвы, посту і міласціны.

Быў усім для ўсіх.

ЛІТАРАТУРА

1. Емяльянчык У. Калантай Гуга // ЭГБ. Т. 4. — Мінск, 1997. — С. 16.
2. Савинков Б. Цецишовский (или Цецишевский) // РБС. Т. 21 — СПб, 1901. — С. 517–520. [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <https://ru.wikisource.org/wiki>. Час доступу: 05.03.2021.
3. Толстой Дмитрий Андреевич [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <https://ru.wikipedia.org/w/>. Час доступу: 24.03.2021.
4. Цецишовский Каспер Казимир [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki>. Час доступу: 05.03.2021.
5. Цецишовский или Цецишевский // ЭСБЕ. Т. XXXVIII — СПб, 1903. — С. 337–338. [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <https://ru.wikisource.org/wiki>. Час доступу: 05.03.2021.
6. Bodzantowicz K. Kasper Cieciszowski, arcybiskup mohilewski, metropolita całej Rosyi // Biblioteka Ossolińskich. Poczet nowy. T. VI. — Lwów, 1898. — С. 91–148.
7. Boniecki A. Cieciszowscy v. Cieciszewscy h. Kolumna // Herbarz polski. T. III. cz. I. — Warszawa, 1900. — S. 164–170.
8. Godlewski M. Cieciszowski Kasper Kazimierz // PSB. T. IV. — Kraków, 1938. — S. 38–39.
9. Szantyr S. Wiadomości do dziejów Kościoła i religii katolickiej w krajach panowaniu rosyjskiemu podległych. cz. I. — Poznań, 1843.
10. Uruski S. Cieciszewski v. Cieciszowski h. Kolumna // Rodzina. Herbarz szlachteny polskiej. T. II. — Warszawa, 1905. — С. 301–304.

Айцец Яўген Маліноўскі

Я і хрысціянская 7-я паміж мноствам смерці і адзінкай жыцця

<...> Расійскі філолаг, гісторык культуры, філосаф і біблеіст Сяргей Аверынцаў у працы «Шлюб і сям'я: несвоечасовы досвед хрысціянскага погляду на рэчы» называе «бездухоўнасцю без усялякай сярэдзіны тое, што ніякім чынам не ёсць нулявым варыянтам, але менавіта адмоўнаю велічынёю зла, не адсутнасць духу, але яго пазамінула сапсаванасць, распад, які заражае другасным гніеннем і плоць». Так, гарэзлівыя імітатары рацыянальнай эканомікі «ад кожнага па здольнасцях, кожнаму па яго працы» аб'ядноўваюцца ў партыю, ад лац. *pars*, «падзел, частка», людзей, якія ставяць перад сабой задачы непасрэднага авалодання ўсеагульнасцю інтарэсаў ды духоўных памкненняў «мы наш, мы новы мир построим, кто был ничем, тот станет всем» (П'ер Дэгейтэр). Бар'ер рытуальнага паміж духоўным і сакральным паспяхова пераскокваецца, напрыклад, скрадзеным у Касцёле тэрмінам *communio* і асядланым, праз маскоўскае праваслаўе ці кітайскае каталіцтва, начартавальным зверам або яго лічбай, так што «ўсе, малыя і вялікія, багатыя і бедныя, свабодныя і нявольнікі атрымліваюць кляймо на правую руку або на сваё чало. І ніхто не можа ні купіць, ні прадаць, калі не мае знаку, імені звера або лічбы ягонага імені. Тут ёсць мудрасць. Хто мае розум, няхай падлічыць лічбу звера, бо

гэта лічба чалавека. А лічба яго шэсцьсот шэсцьдзясят шэсць» (Ап 13, 16–18).

У хрысціянскай эсхаталогіі «імя звера або лічба ягонага імені» разглядаецца як таямнічы знак пакоры апакаліптычнаму зверу з прыняццем захопленай сілы антыхрыста як меры прычасця Вялікаму чырвонаму цмоку. Уся папярэдняя гісторыя ўмоўнага «краю геразенаў» (гл. Мк 5) не «калі», а «там, дзе трупы, збярэцца арлы» (Мц 24, 28). Гісторыя гэтая выкладзена мноствам «ініцыяцый» і «сакралізацый» *zoo politikos*, «палітычнай жывёлы» (Арыстоцель) як намінацыі мноства звера — ад індаеўрап. *swirins*, «дзікая жывёла», лац. *ferus*, «дзікі», грэц. *θηρ*, *θηρὸς*. Адсюль дапушчальна, на наш погляд, параўнанне тырана (стгр. *τύραννος*) з *θηρίο*, чалавекам-зверам, гвалтоўна захапіўшым менавіта сілу — *εμνομή με δύνανη*, а не ўладу — *ἐξουσία* (ад *ουσία* — субстанцыя), бо «няма ўлады, якая не была б ад Бога» (Рым 13). Урэшце, апантаны з Евангелля ад Марка па імені «легіён» (Мк 5, 9) выказвае мноства ўсіх, колькі б іх ні было ў гісторыі, князёў, цароў або генеральных сакратароў, у той ці іншай ступені падвержаных «сакралізацыі» праз ініцыяцыю «Самодержавие. Православие. Народность». У суправаджэнні патэтычных лозунгаў «Ни пяди русской земли!», «Священная

Великая Отечественная война», «Родина-мать зовёт!» военные парады на *Красной площади* блісталі эпалетами і ордэнамі (тэрмін, таксама скрадзены ў Касцёла) «Героя СССР» ды «Героя России» з велічнай заменай інаўгурацыі (ад лац. *inauguro* — *ptaka można zobaczyć w locie*) ініцыяцыяй (ад лац. *initiatio*), прысвячэннем *председателю* — «Президента с большой буквы».

Ад першых прымітыўных неандэртальцаў з культам чэрапа аж да часу «варожасці» паміж д'яблам і «патомствам жанчыны», што «сатрэ галаву» (то значыць, і чэрап. — Я. М.) змея» (гл. Быц 3, 15), застаюцца нявыкараненымі рудыменты балванахвальства як найгоршага з усіх грахоў чалавецтва <...>.

Субстанцыя, згодна Тамашу Аквінату, валодае адзінкай быцця, у адрозненне ад акцыдэнцый — многных уласцівасцяў і якасцяў смяротнага існавання. Не будучы залежнай ад матэрыі, асоба не гіне з цялеснай смерцю. Такая разумная душа мае ў Тамаша найменне *forma ex se subsistat*, або «самаістотная форма». У адрозненне ад яе, пачуццёвыя душы жывёлаў, у тым ліку *zoo politikos*, не з'яўляюцца самаістотнымі, бо яны не маюць спецыфічных для разумнай душы дзеянняў мыслення і волі, якія ажыццяўляюцца самастойнай душой, незалежна ад цела. Усё ж дзеянні жывёлаў, як і мноства фармальна

неўсталяваных актаў чалавека (акрамя мыслення і волі), служаць рэагентамі цела, ад лац. *reagere*, з *re* — «назад; зноў, зноў; супраць» + *agere* «прыводзіць у рух, гнаць». Таму душы жывёлаў гінуць разам з целам, тады як чалавечая душа несмяротная як высакароднае ўсталяванне Роду ў створанай прыродзе. Тамаш разглядае розум як найвышэйшую, сярод вылучаных Арыстоцелем, чалавечых здольнасцяў, угледжваючы і ў самой волі, перш за ўсё, яе разумнае вызначэнне, якім з’яўляецца здольнасць адрозніваць адзінае Слова дабра ад сусветнага мноства зла. Як і Арыстоцель, Тамаш бачыў у волі практычны розум, скіраваны на дзеянне, якое вядзе ад пакуты да ўладання часовым, ападыктычным (лац. *apodiktion*) становішчам рэчаў (гр. *πράγμα*). У той жа час спазнанне служыць нашым учынкам, вызначаным колькаснымі адносінамі і якасна вышэйшымі ступенямі Роду Імя Айца. У свеце Касцёла існай аказваецца народжаны ад «жанчыны, апранутай у сонца», «сын, мужчына» (гл. Ап 12, 1–5), які «вышэй за ўсялякае княжанне, і ўладу, і сілу, і панаванне, і за ўсялякае імя, якое называецца не толькі ў гэтым веку, але і ў будучым» (Эф 1, 21). Пачынаючы з Імя Бога, якое ёсць чыстым актам быцця, і заканчваючы найменшай са створаных душаў, кожнае існаванне валодае адноснай самастойнасцю, якая памяншаецца па меры руху ўніз, гэта значыць па меры змяншэння быцця істотаў, якія размяшчаюцца на іерархічнай лесвіцы, бо «ў Ім было створана ўсё, што на нябёсах і на зямлі, бачнае і нябачнае: ці троны, ці панаванні, ці начальствы, ці ўлады — усё праз Яго і для Яго створана» (Клс 1, 16). М. А. Бярдзяеў адзначаў у тамізму як афіцыйнай дактрыне Касцёла такія рысы як аптымізм, чужасць ідэям ператварэння све-ту і апакаліптычным настроям.

Каталіцкі Касцёл сапраўды дыстанцыяваны ад апакаліптычных страхав па трох, адзначаных у Евангеллі, пунктах:

1. «Хто не супраць вас, той за вас» (Лк 9, 50; гл. Мк 9, 40).

2. «Сапраўды, сапраўды кажу вам: хто слухае Маё слова і верыць у таго, хто паслаў Мяне, мае жыццё вечнае і не прыходзіць на суд, але перайшоў ад смерці да жыцця» (Ян 5, 24).

3. «Сапраўды кажу вам, што некаторыя з тых, хто тут стаіць, не зазнаюць смерці, пакуль не ўбачаць Богага Валадарства, якое прыйдзе ў магуцці» (Мк 9, 1; гл. Мц 16, 28).

Бо дзе апакаліптычны суд, там, немінуча, рэсентымент (фр. *Ressentiment* — абурэнне і зламыснасць) як пачуццё зайздрасці і помсты да «ворага», якога суб’ект лічыць прычынай сваіх няўдачаў. Абуральная бездапаможнасць матывавала ўзышоўшага на эшафот вялікай Французскай рэвалюцыі Дантона, які, замест малітвы, прасіў ката паказаць сваю адсечаную гільятынай галаву ўзрадаванаму натоўпу. Пачуццё слабасці або непаўнаўартасці, а таксама зайздрасці прыводзіць да сублімацыі жадання, якое адмаўляе чужыя каштоўнасці. Суб’ект стварае вобраз «ворага», каб пазбавіцца ад пачуцця віны за ўласныя няўдачы і злачынствы. Паняцце рэсентымента ўпершыню было ўведзена Ф. Ніцшэ ў яго працы «Да генеалогіі маралі». На думку філосафа, рэсентымент з’яўляецца вызначальнай характарыстыкай маралі рабоў, якая супрацьстаіць маралі гаспадароў. Паўстанне рабоў («Вставай, проклятем заклеймённый...») у маралі пачынаецца з таго, што *ressentiment* вайны ўводзіцца ў ранг каштоўнасці. Праўда, рэсентымент з’яўляецца больш забытаным паняццем, чым зайздрасць альбо непрыязнасць з прычыны сублімацыі (лац. *sublimare*), узгонкі комплексу

непаўнаўартасці да сацыяльна прымальнай маралі, напрыклад, абароны насельніцтва ад генацыду нацыі з боку Захаду <...>.

Аперацыйны код, які дазваляе карыстальнікам увайсці ў «вакол сябе прыроду» мае логін «шыбалет» (іўр. שִׁבְלֵת, «колос» або «плынь»). У Кнізе Суддзяў гэты тэрмін ужываецца для лінгвістычнай дыскрымінацыі ў апазнанні тых, для каго дыялект з’яўляецца хаця і прыродным, але не родным. Падчас адной са старажытных усобицаў суддзя ізраэльскі Іяфай, сабраўшы ўсіх жыхароў Галаада, біўся з яфрэмлянамі і разбіў іх. Неадкладна пасля перамогі ён загадаў заняць усе пераправы праз Ярдан, каб пераможаныя не пракраліся на адваёваныя тэрыторыі і не змяшаліся з вольным насельніцтвам. Тут трэба нагадаць, што, калі пасля смерці цара Саламона яго дзяржава распалася на два царствы, найбольшую палітычную вагу ў новаствораным Ізраэльскім царстве мела бязбожнае калена Яфрэма, якое абрала царом прадстаўніка свайго племені балванахвальца Ераваама, вінаватага ў падзеле габрэйскай манархіі на два царствы — Юдэйскае і Ізраэльскае ў перыяд яго праўлення ў 928–907 гг. да н.э. Верагодна, па гэтай прычыне калена Яфрэмавае, нароўні з каленам Данавым, не згадваецца сярод 144-х тысяч запячатаных з 12-ці каленаў Ізраэля ў 7-м раздзеле Апакаліпсіса. Замест іх згадваецца калена Язэпава. Дык вось, у яшчэ больш старадаўнім XI стагоддзі, «калі да броду прыбываў хто з ліку Яфрэма і казаў: „Прашу, дазвольце мне прайсці“, — то галаадцы казалі яму: „Ці ты яфрэмец?“ Калі той казаў: „Не“, пыталіся ў яго: „Тады скажы: шыбалет“, і ён адказваў: „Сібалет“, бо не мог правільна вымавіць. І адразу ж бралі яго і забівалі каля самага броду на Ярдане. І загінула ў той час у Яфрэма сорок дзве тысячы» (гл. Суд 12,

5–6). Трэба, дзеля справядліва-сці Божай, яшчэ дадаць да гэтай гісторыі, што суддзя Іяфай, што прызначыў ШЫБАЛЕТ і загубіў шмат сваіх адзінакроўных, сам стаўся пасля тых падзеяў пакараным, менавіта ў падобны ж маўленчы спосаб. Маці яго была блудніцаю з Галаада, у калене Манасіным. Пазбаўлены сваімі зводнымі братамі спадчыны і выгнаны з дому, ён пайшоў у пустыню і стаў атаманам шайкі рабаўнікоў. Калі ізраэльскі народ стаіўся пад спусташальным ярмом аманіцянцаў і звярнуўся да яго з просьбай аб дапамозе, ён стаў на чале апалчэння і ўшчэнт разбіў ворага, за што народ выбраў яго суддзёй. І даў Іяфай абяцанне Пану, сказаўшы: «Калі Ты аддасі аманіцянцаў у мае рукі і я вярнуся з мірам ад аманіцянцаў, тады ахвярую ва ўсеспаленне Пану першае (ён меркаваў, жы-вёліннае. — Я. М.), што выйдзе мне насустрач з варотаў майго дому» (гл. Суд 11, 30–31). Па вяртанні Іяфаевым з поля бітвы насустрач яму выйшла яго адзіная дачка. Даведаўшыся пра абяцанне, яна папрасіла бацьку толькі адпусціць яе на два месяцы, каб з сяброўкамі аплакаць у гарах сваю долю. Праз два месяцы яна вярнулася, і «ён зрабіў з ёю так, як пакляўся, і яна не пазнала мужа» (гл. Суд 11, 39).

У псіхааналізе Фрэйда шыбалет як «маўленчы пароль», у ментальным сэнсе, выдае несвядомы гоман як падвержаны дыскрымінантнаму аналізу гурт людзей, належачых да камуністычнай ці іншай партыі як да эдыпавага комплексу сусветнага маштабу. Сучасныя генетычныя даследаванні значна пашыраюць гэты маштаб праз вызначэнне развіцця адзінага мужчынскага тыпу гена, размешчанага на вельмі маленькай Y-храмасоме, якая застаецца нязменнай на працягу ўсёй гісторыі чалавецтва. Нягледзячы на сваю рэгіднасць (*rigidus* — *цвёрдасць, здранцвеласць,*

непадатлівасць), маецца верагоднасць, што ён можа цалкам страціць сваю антагенетычную функцыю на працягу наступных мільёнаў гадоў. Мужчынская Y-храмасома — гэта кавалачак, толькі 10% ад філагенетычна пластычнай X-храмосомы. Хаця за час існавання чалавецтва Y-храмасома не зменшылася, усё ж існуе гіпатэтычная рызыка таго, што мужчынская палова чалавецтва можа калі-небудзь знікнуць. Як мяркуюць вядучыя генетыкі, у гэтым выпадку жанчыны здолеюць працягнуць чалавечы род самастойна, з дапамогай партанагенетычнага (ад *Πάρθενον* — дзева) размнажэння [1]. І гэта можа стаць, як па Фрэйду, татальным эдыпавым комплексам. <...>

На тле глабальнага партанезу застаюцца адкрытымі і нязломнымі на працягу 2000 гадоў толькі адна арганізацыя і адзіны антагенетычны партал, які зацверджаны на камені: «Я кажу табе, што ты — Пётр, скала, і на гэтай скале Я пабудую Касцёл Мой, і брамы пякельныя не перамогуць яго» (Мц 16, 18). «Таму кожны, хто слухае гэтыя словы Мае і выконвае іх, будзе падобны да чалавека разумнага, які пабудаваў свой дом на скале» (Мц 7, 24). «Кожны, хто прыходзіць да Мяне, слухае Маё слова і выконвае яго. Ён падобны да чалавека, які, будуючы дом, глыбока выкапаў і заклаў падмурак на скале. Калі здарылася паводка, патак хлынуў на гэты дом, аднак не змог пахіснуць яго, таму што ён быў добра збудаваны» (Лк 6, 47–48). Цікава, што дзеясловы «капаць» і «паглыбіцца» не характэрныя для домабудавання ў Старажытным Ізраэлі, затое вельмі рэlevantныя для сучаснай наводненай Еўропы і старажытнай базылікі св. Пятра, алтар якой усталяваны над магілай з грэцкай эпітафіяй Пётрос, выйўленай на глыбіні 16-ці метраў толькі ў 1949 годзе. Артэфакт

стаў магутным археалагічным пацвярджэннем пераемнасці інстытута Папства ад яго ўстанавлення самім Панам у асобе Пятра (Мц 16, 16–19) аж да 266-га Пантыфіка Францішка. Прыпавесць, звязаная з будаўніцтвам і паглыбленнем падмурка хаты, нагадвае аб бяздомнасці Езуса: «Лісы маюць норы, і птушкі нябесныя — гнёзды, а Сын Чалавечы не мае дзе схіліць галаву» (Мц 8, 20; Лк 9, 58). Прычым бяздомнасць з моманту нараджэння і пражывання ў нябачным доме як сінаксе Касцёла прадугледжвае, па прызначэнні Пятра, самім станавіцца домам: «Вы самі, як жывыя камяні, будуйцеся ў дом духоўны, святарства святое, каб прыносіць духоўныя ахвяры, прыемныя Богу, праз Езуса Хрыста» (1П 2, 5). Уваходзячы ў дом праз «дзверы» Пана, не варта пераацэньваць свае сілы, што і азначае поўную бяздомнасць, калі толькі нябачны Дом Божы становіцца адзіным прытулкам. Па метафарычных паданнях псіхааналізу, падмурак чалавечай псіхікі, як несвядомы падвал дома, тое іррацыянальнае, што больш за рацыянальнае, звышсвядомае. Падмурак жа падсвядомасці залежыць не ад звышнатуральных сілаў, але ад асобы, якая робіць свядомым галосны выбар Імя Айца. Асоба Боскага Логаса ёсць у доме, *Dominus*, уладальніца якога — Жанчына, апранутая ў сонца (Ап 12), вольная сама сябе дабудоўваць і перабудоўваць, як у «Песні песняў»: «Пастаў мяне, як пячаць на сваім сэрцы, як пячаць на сваёй руцэ. Бо любоў моцная, як смерць; суровая, як адхлань, зайздасць. Полымя яе як полымя агню, як Божае полымя» (гл. Пп 8, 6).

1. Баранов В. С. Прогресс генетики эмбрионального развития человека и вспомогательные репродуктивные технологии / В. С. Баранов, И. Ю. Коган, Т. В. Кузнецова // Генетика. 2019, Т. 55, № 10, с. 1109–1121.

* У артыкуле часткова захавана аўтарскае напісанне асобных імёнаў і назваў.

Галіна Флікоп-Світа

Абразы святога Юзафа ў зборы Музея старажытнабеларускай культуры ў Мінску

Найбольшае пашырэнне абразы святога Юзафа на Беларусі атрымалі ў каталіцкім і ўніяцкім алтарным жывапісе. Захаваныя помнікі айчыннага іканапісу належаць пераважна да XVIII–XIX стст. Шэраг твораў па-ранейшаму змяшчаецца ў розных храмах краіны і даступны для сузірання і малітвы вернікаў, але частка абразоў такога сюжэту трапіла ў музеі. Некаторыя з гэтых твораў экспанаваліся, а таму знаёмыя наведвальнікам музеяў, іншыя былі прадстаўлены толькі ў альбомах або ўвогуле ніколі не ўводзіліся ў навуковы ўжытак.

У гэтым артыкуле засяродзімся на абразях святога Юзафа, якія захоўваюцца ў зборы Музея старажытнабеларускай культуры Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (далей — МСБК). Калекцыя іканапісу названай установы з’яўляецца адным з найбольш значных збораў сярод музеяў краіны: яна налічвае больш за 700 помнікаў асноўнага, навукова-дапаможнага і эксперыментальна-рэстаўрацыйнага фондаў. Самыя старыя творы калекцыі датуюцца пачаткам XVI ст., а найбольш познія — сярэдзінай XX ст.¹

У музеі захоўваюцца сем абразоў названага сюжэту, якія бытавалі ў каталіцкіх і ўніяцкіх храмах; яны належаць да

іканапіснай спадчыны розных рэгіёнаў Беларусі — Брэстчыны, Гродзеншчыны, Віцебшчыны. На жаль, не пра кожны з іх можна прывесці цікавыя звесткі адносна іканаграфіі, часу стварэння або акалічнасцяў бытавання. Пра большасць з іх такой інфармацыі няма, аднак гэтыя помнікі іканапісу цікава разгледзець у комплексе, бо яны даюць уяўленне пра розныя варыянты кампазіцыі твораў аднаго сюжэту.

Адным з найбольш старых з іх і найбольш дасканалым з’яўляецца твор з касцёла в. Задарожжа Глыбоцкага р-на Віцебскай вобл., які можна датаваць другой паловай XVIII ст.² Гэты шэдэўр беларускага барочнага жывапісу апявае бацькоўства і ў перадачы пяшчоты да Сына не мае сабе роўных сярод айчынных твораў такога сюжэту. Верагодна, гэты твор быў выкананы пад уплывам тагачаснага еўрапейскага мастацтва, і магчыма, што ў будучыні будзе адшукана яго іканаграфічная першакрыніца.

Прыблізна да таго ж часу належаць і палатно з іншага рэгіёну — Брэстчыны³. Яно з’яўляецца красамоўным прыкладам колішняй алтарнай уніяцкай карціны. У кнігах паступленняў музея гэты твор, які паходзіць з Пакроўскай царквы в. Дзеткавічы Драгічынскага р-на, датаваны XIX ст., але пры першым апублікаванні ў альбоме пазначана

XVIII ст.⁴, і гэтая дата больш верагодная.

З апісання інтэр’еру названай царквы, якая ў той перыяд была ўніяцкай, нам удалося выявіць дакументы за 1759, 1784 і 1802 гг., аднак там згадак пра абраз такога сюжэту няма⁵. Праўда, у крыніцы за 1784 г. зафіксавана наяўнасць у храме 4-х абразоў на палатне, а ў 1802 г. — трох, сюжэт якіх не ўказаны. Можа, сярод іх і быў такі твор. Таму, на жаль, вядомыя нам пісьмовыя крыніцы атрыбучыі гэтага помніка іканапісу не пасадзейнічалі.

У дадзеным выпадку цікавасць выклікае і сам сюжэт, і яго іканаграфія. Трэба адзначыць, што ва ўніяцкім алтарным жывапісе, як і ў каталіцкім, выявы св. Юзафа з маленькім Хрыстом атрымалі дастатковае распаўсюджанне. Адносна іканаграфіі трэба сказаць, што на розных творах яна істотна адрозніваецца — агульны толькі склад персанажаў. Для разглядаемага твора нам удалося ўстанавіць іканаграфічную першакрыніцу: ёю з’яўляецца гравюра вядомага мастака і гравёра Аляксандра Тарасевіча, выкананая на заказ базыліянаў⁶. Такім чынам, друкаваны адбітак, зроблены для патрэбаў уніяцкай царквы, быў выкарыстаны іканапісцам для напісання абразы ў алтар грэка-каталіцкага храма.

Астатняя група твораў належаць, па ўсёй верагоднасці,

Галіна Флікоп-Світа — кандыдат мастацтвазнаўства, старшы навуковы супрацоўнік Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Нарадзілася 13 лістапада 1984 г. у г. Ліда Гродзенскай вобл. Скончыла БДУ культуры і мастацтваў, магістратуру ЕГУ па спецыяльнасці «гісторыя», мастацтвазнаўчую магістратуру і аспірантуру НАН Беларусі. Аўтар больш за 100 навуковых артыкулаў і двух альбомаў: «Беларускі іканапіс XVI — першай паловы XX ст.: альбом» (2019 г., Беларуская навука); «Іканапісная спадчына Беларусі XVII — пачатку XX ст.: помнікі са збору Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь» (2019 г., Кнігазбор).

да першай паловы XIX ст. За выключэннем твора з царквы ў в. Голдава Лідскага р-на Гродзенскай вобласці, усе яны паходзяць з царкваў Брэстчыны. Гэтыя храмы некалі былі грэка-каталіцкімі, і названыя абразы ў сваёй большасці належаць да іканапіснай спадчыны апошніх дзясяцігоддзяў існавання гэтай канфесіі.

Згаданы абраз з Гродзеншчыны цікавы тым, што акрамя св. Юзафа з маленькім Хрыстом на палатне змешчана на дальнім плане Дзева Марыя⁷. Такое ўключэнне Яе постаці на палатно лічыцца даволі рэдкім. Акрамя гэтай дэталі, твор выглядае даволі трывіяльным паводле кампаноўкі фігураў.

Гэта статычная раставая кампазіцыя, характэрная для пачатку XIX ст.

Тым жа перыядам можна датаваць і твор з Пакроўскай царквы г. Іванава Брэсцкай вобл., які за-

Абраз «Св. Юзаф». Палатно, алей; 119х68,5 см. Пачатак XIX ст. З царквы в. Голдава Лідскага р-на Гродзенскай вобл. Фота М. Мельнікава. МСБК.

Аляксандр Тарасевіч, гравюра «Св. Юзаф»; медзярыт, каля 1670 г.

хоўваецца, з-за не вельмі добрага стану, не ў асноўным, а ў навукова-дапаможным фондзе МСБК⁸. Аднак, нягледзячы на асыпванні фарбавага слою, пацямненне і кракелюр, твор мае каштоўнасць як прыклад цікавай іканаграфіі. Тут, як і на абразе з Дзеткавічаў, маленькі Хрыстус знаходзіцца не на руках у св. Юзафа, а сядзіць на чырвонай падушцы. Праз жэсты перададзена ўзаемадзеянне персанажаў. У кампазіцыю таксама ўведзены і херубімы, якія закампаанаваныя ў правым верхнім куце. Увогуле, гэты твор, магчыма, належыць да больш ранняга перыяду, чым адзначана ў кнізе паступленняў музея (XIX ст.), аднак больш дакладна пра гэта можна будзе казаць толькі пасля праведзяння рэстаўрацыйных расчыстак. Ёсць падставы меркаваць, што ён, як і помнік з в. Дзеткавічы, быў напісаны ў другой палове ці ў канцы XVIII ст.

У МСБК знаходзіцца цікавы помнік з царквы св. Пятра і Паўла г. Пружаны Брэсцкай вобл. — двухбаковы працэсійны алтарнык — фератрон⁹. Такага

кшталту помнікаў захавалася не вельмі шмат, а ў музеях іх увогуле адзінакі. Яны з'яўляюцца не проста творамі жывапісу, бо спалучаюць у сабе розныя віды мастацтва. Так, звычайна абразы, якіх было два (яны знаходзіліся на абодвух баках), устаўляліся ў дэкаратыўны разьбяны картуш. Аздобы маглі ўпрыгожваць і подыум (невысокі столік), да якога мацаваўся апошні.

У гэтым фератроне змешчаны два абразы на сюжэты Беззаганнага Зачацця і св. Юзаф з Хрыстом. Цікава, што на першым з іх змешчаны дарчы надпіс: «Józef Eframowicz sporzondził te obrazy». Відавочна, што Юзаф Эфрамавіч невыпадкова замовіў у майстроў выкананне такога сакральнага прадмета: на адным з бакоў прадстаўлены яго нябесны апякун. На жаль, у надпісе не ўказана дата, аднак верагодна, што гэты помнік быў выкананы ў пачатку XIX ст. Да такой думкі схіляе тая акалічнасць, што з яшчэ адной царквы таго ж рэгіёна — з в. Варанілавічы Пружанскага р-на — паходзіць вельмі падобны фератрон, на якім

Абраз «Св. Юзаф». Палатно, алей; 119х80 см. XVIII ст. З Пакроўскай царквы г. Іванава Брэсцкай вобл.; Фота М. Мельнікава. МСБК.

Фератрон. Выява на першым баку — «Беззаганнае Зачацце». Выява на другім баку — «Св. Юзаф». Пачатак XIX ст. З царквы св. Пятра і Паўла г. Пружаны Брэсцкай вобл. Фота М. Мельнікава. МСБК.

прыведзена дата выканання — 1807 г.: «Ten ołtarz sprawiony przez bractwo parafii cerkwi Woroniłowicz r. 1807 maia 13»¹⁰. Верагодна, яны ствараліся ў адзін перыяд, а магчыма, і аднымі і тымі ж майстрамі.

Безумоўна, малюнак разьбы на абодвух прадметах мае пэўныя адрозненні, аднак ёсць агульныя дэталі: напрыклад, пад шчытом з жывапіснай выявай знаходзіцца разьбяны валан. Ад нізу картуша адыходзяць лісты-завіткі. У фарміраванні дэкору выкарыстаны аднолькавыя матывы: чатырохпалёсткавыя кветкі; «карункі», пафарбаваныя ў белы колер; лісце і сцябліны. Праўда, адрозніваецца спосаб кампаноўкі гэтых дэталей. Завяршаюць усю кампазіцыю ў абодвух выпадках палі з манаграмамі. Для роспісу фератронаў выкарыстаны адны і тыя ж колеры, і на абодвух маюцца дарчыя надпісы.

Ва ўніяцкіх храмах падчас працэсій акрамя фератронаў выкарыстоўваліся і звычай-

ныя двухбаковыя абразы, якія адрозніваюцца тым, што тут не было рамы-картуша, у якую ўстаўляліся выявы, не было і подыума. Такого кшталту абраз, дзе на адным з бакоў прадстаўлены св. Юзаф, паходзіць з царквы Нараджэння Багародзіцы аг. Дзівін Кобрынскага р-на Брэсцкай вобл. Тут, што цікава, св. Юзаф прадстаўлены адзін — маленька-

Фератрон. Выява на адным з бакоў — «Божая Маці Адзігітрыя». 1807 г. З царквы в. Варанілавічы Пружанскага р-на Брэсцкай вобл. Фота М. Мельнікава. МСБК.

га Езуса побач з ім няма. Святы трымае ў руках разгорнутую кнігу з тэкстам на лаціне, падпахай у яго знаходзіцца лілея — сімвал цнатлівасці¹¹. Трэба сказаць, што хоць гэтая кветка і з'яўляецца адным з атрыбутаў святога Юзафа, аднак не заўсёды мастакі яе ўключалі ў кампазіцыю, пра што сведчаць і вышэйназваныя выявы. Цікавасць выклікаюць тыя выпадкі, калі кветка напісана так, што яна нагадвае нейкую іншую расліну, а не лілею. Ці то мясцовыя майстры мелі цям'янае ўяўленне пра яе выгляд і пісалі па сваім разуменні, ці то не хапала навыкаў намалюваць яе падобнай да рэальнай (больш верагодны першы варыянт).

Цікавым пацверджаннем з'яўляецца датаваны абраз з Пакроўскай царквы в. Мышчыцы (цяпер паселішча ў межах г. Жабінка) Брэсцкай вобл.¹². На гэтым помніку 1847 г. вельмі своеасабліва паказана не толькі лілея, але і галоўны персанаж кампазіцыі: св. Юзаф тут у даволі маладым узросце, з

Абраз двухбаковы. Выява на адным з бакоў — «Св. Юзаф».
Палатно, алей; 65х55 см. XIX ст.
З царквы Нараджэння Багародзіцы аг. Дзівін Кобрынскага
р-на Брэсцкай вобл. Фота М. Мельнікава. МСБК.

Абраз «Св. Юзаф».
Палатно, алей; 60х46 см. 1847 г.
З Пакроўскай царквы в. Мышчыцы Жабінкаўскага р-на
Брэсцкай вобл. Фота М. Мельнікава. МСБК.

доўгімі валасамі, а кветка тут больш падобная да квітнеючай галінкі дрэва.

На завяршэнне прыгадаем яшчэ адзін самабытны датаваны твор, але са збору іншай установы — Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь. Тут захоўваецца двухбаковы абраз, які пісаўся, пра што сведчыць дарчы надпіс, у 1789 г. для царквы в. Мірацічы, а фундатарам быў

Васіль Сак. Кампазіцыя твора даволі простая: растушая выява святога з маленькім Хрыстом на руках. Каларыт заснаваны на спалучэнні вохрыстага і блакітнага, а з цікавых дэталей звяртае на сябе ўвагу кветка ў руцэ святога Юзафа, якая таксама не вельмі падобная да лілеі — яна ўвогуле нагадвае кветку дзядоўніка¹³.

Абразы святога Юзафа, якія захоўваюцца ў музейных зборах, даюць уяўленне пра разнастайнасць трактоўкі вобразу святога, пра шырокую варыятыўнасць у пабудове кампазіцыі, дэманстру-

юць цікавае ўвасабленне розных атрыбутаў і розных дэталей. У якасці ўзору для беларускіх твораў сакральнага жывапісу маглі служыць гравюры мясцовых майстроў, а таксама, напэўна, работы заходнееўрапейскіх творцаў. Згаданыя помнікі іканавісцтва сведчаць і пра дзейнасць высокапрафесійных жывапісцаў, якія стваралі алтарныя карціны для храмаў у Задарожжы на Віцебшчыне і Дзеткавічах на Брэстчыне, і пра творчасць менш спрактыкаваных, а часам мясцовых народных майстроў.

Абраз двухбаковы: выява на адным з бакоў «Святы Юзаф». Палатно, алей; 72х58. 1789 г. З царквы в. Валеўка Навагрудскага р-на, паходзіць з в. Мірацічы Карэліцкага р-на Гродзенскай вобл. Фота М. Новікава. НГМ РБ.

¹ Флікоп-Світа, Г. А. Беларускі іканавіс XVI – першай паловы XX ст.: альбом / Г. А. Флікоп-Світа; навук. рэд. Б. А. Лазука. – Мінск: «Беларуская навука», 2019. – 365 с.

² Тамсама, с. 155. Гл. іл. 1.

³ Гл. іл. 2.

⁴ Музей старажытнабеларускай культуры: альбом / Укл. А. А. Ярашэвіч. – Мінск: «Беларусь», 2004. – С. 60. Флікоп-Світа, Г. А. Беларускі іканавіс XVI – першай паловы XX ст.: альбом / Г. А. Флікоп-Світа; навук. рэд. Б. А. Лазука. – Мінск: «Беларуская навука», 2019. – С. 184.

⁵ LVIA. – Ф. 634. – Ар. 1. – В. 48. – Р. 156–157. LVIA. – Ф. 634. – Ар. 1. – В. 52. – Л. 12 v. LVIA. – Ф. 634. – Ар. 1. – В. 56. – Л. 81–81 v.

⁶ Степовик, Д. В. Українська гравюра бароко / Д. В. Степовик. – Київ: Видавництво «КЛІО», 2012. – С. 188–189. Гл. іл. 3.

⁷ Гл. іл. 4.

⁸ Гл. іл. 5.

⁹ Флікоп-Світа, Г. А. Беларускі іканавіс XVI – першай паловы XX ст.: альбом / Г. А. Флікоп-Світа; навук. рэд. Б. А. Лазука. – Мінск: «Беларуская навука», 2019. – С. 208–209. Гл. іл. 6–7.

¹⁰ «Гэта алтар зроблены праз брацтва прыходу варанілавіцкай царквы. 13 мая 1807 г.». Музей старажытнабеларускай культуры: альбом / Укл. А. А. Ярашэвіч. – Мінск: «Беларусь», 2004. – С. 130. Гл. іл. 8.

¹¹ Флікоп-Світа, Г. А. Беларускі іканавіс XVI – першай паловы XX ст.: альбом / Г. А. Флікоп-Світа; навук. рэд. Б. А. Лазука. – Мінск: «Беларуская навука», 2019. – С. 258–259. Гл. іл. 9.

¹² Тамсама, с. 262. Гл. іл. 10.

¹³ Іканавісцкая спадчына Беларусі XVII – пачатку XX ст.: помнікі са збору Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь / укладанне і прадмова Галіны Флікоп-Світы. – Мінск: «Кнігазбор», 2019. – С. 11. Гл. іл. 11.

Ігар Сурмачэўскі

Будслаўскія «памёнткі»

Сёлета Будслаўскі фэст праходзіў незвычайна: упершыню за многія дзесяцігоддзі святыня не туліла да сябе пілігрымаў, удзяляючы кожнаму ласку і апеку, а сама чакала дапамогі і малітваў падтрымкі. Спустошаная і агаломшаная пасля апёкаў полымя і патоку вады, Марыйная базыліка мела магчымасць толькі праз вокны, поўныя празрыстых нябёсаў, назіраць за морам вернікаў, якія маліліся каля яе. Абпаленая базыліка насычала свае намоленыя векавыя сцены духоўнай моцаю малітваў і літаній сваіх верных сыноў і дачок... Каб яшчэ раз нагадаць пра сакральную і гістарычную значнасць для ўсёй Беларусі будслаўскай святыні, браты францішкане даручылі мне зрабіць праект інфармацыйных стэндаў, якія потым мясціліся ў парку перад базылікай. Я падзяліў усю інфармацыю на чатыры часткі: першая — гісторыя ўзнікнення будслаўскай святыні; другая — гісторыя цудатворнага абраза Будслаўскай Багародзіцы; трэцюю частку я назваў «*zabytki*», бо ўзгадаў усе скарбы будслаўскай базылікі: жывапіс, дэкаратыўна-прыкладное мастацтва, бібліятэку і г.д.; і чацвёртую частку я назваў словазлучэннем, знаёмым кожнаму беларусу, — «знак бяды», якім наш вялікі пісьменнік назваў вайну, ліхалецце, рэпрэсіі, голад, і пэўна ж так можна назваць гэты жahlівы пажар у духоўным сэрцы Беларусі. Каб выканаць замову, мне давялося наноў пе-

рачытаць шмат інфармацыі... І я заўважыў, што ўся гісторыя будслаўскай базылікі злучаецца ў адзінае «поле» толькі тады, калі аб'ядноўваеш веды з розных крыніцаў, то бок, адзінай вялікай кнігі-альбома, якой... няма. Таму прыйшла думка, што гэты «знак бяды», які здарыўся сёлета ў траўні, месяцы, прысвечаным Панне Марыі (вось яшчэ адзін знак звыш) якраз і падштурхоўвае да таго, каб стварыць альбом, варты нашай «беларускай Чэнстаховы».

Шмат часу ў мяне пайшло на пошук і аб'яднанне інфармацыі пра «*zabytki*», бо ўсе мастацтвазнаўцы ў сваіх допісах адразу звяртаюць ўвагу на цудатворны абраз Багародзіцы, Чорны алтар, творчасць Анташэўскага, але ніхто не гаворыць пра тое, да чаго дакранаецца кожны пілігрым, калі ўваходзіць у святыню, а гэта самыя простыя рэчы: клямкі, каваныя крыжападобныя пялёсткі-заклёпкі на дзвярах... старая мэбля, замаляваная мноствам «рэстаўрацый», каменныя эпітафіі на сценах з вытанчанай шрыфтам «антыквай»... Давялося штудзіраваць першакрыніцы. Вельмі цікавым падаўся мне «Інвентар Канвенту Унебаўзяцця Найсвяцейшай Дзевы Марыі Будскага Ордэна Малодшых Братоў Францішканаў абсэрвантаў. Года 1822, чэрвень Дня 12», які захоўваецца ў бібліятэцы Віленскага ўніверсітэта. У гэтым дакуменце больш за ўсё мяне зацікавіў пералік кніг, якія захоўваліся ў

пакоі гвардыяна кляштара, прафесара а. Раймундуса Піятровіча OFM (*Raymundus Piotrowicz gvard. Bud. Mр.*). На кніжных паліцах гвардыяна магчыма было знайсці самую вядомую кнігу а. Э. Зеляевіча «Задзяк на зямлі» (1650 г.), а побач захоўвалася «Кніга цудаў Найсвяцейшай Панны Марыі Будскай ад року 1656, манускрыпт ін фоліо, па рок цяперашні, незакончаная...» (на вялікі жаль, страчаная), далей ідзе пералік медзяных табліцаў для друкавання графічных аркушаў, прызначаных пілігрымам:

- «Формы ці табліцы медзяныя для выбівання абразкоў Найсвяцейшай Марыі Панны Будскай памерам *in 8-vo majori* (вялікі) — 2; *in 8-vo minori* (малы) — 1 — *explicit* (уяўна) — 3.
- Форма медзяна для выбівання абразкоў Найсвяцейшай Марыі Панны Беззаганага Зачацця *in 8-vo*.
- Форма медзяна для абразкоў Святога Пятра з Алкантры *in 8-vo*.
- Форма медзяна для абразкоў Святой Ганны *in 8-vo*.
- Форма медзяна для абразкоў Пана Езуса, які нясе крыж *in 16-vo*.
- Форма медзяна для абразкоў Святога Антонія Пустэльніка *in 16-vo*.

Гэта інфармацыя мне падалася вельмі цікавай, бо ў многіх навуковых працах узгадваюцца толькі тры медзяныя формы для «выбівання» выявы цудатворнай іконы Будслаўскай Багародзіцы і

Ігар Сурмачэўскі — мастак, рэстаўратар, калекцыянер. Нарадзіўся 3 кастрычніка 1961 года ў вёсцы Вязань Дзяржынскага раёна Мінскай вобласці (былы маёнтак Багдашэўскіх). У 1979–1984 гг. вучыўся ў Беларускам тэатральна-мастацкім інстытуце на кафедры «Інтэр'ер і абсталяванне». З 1988 года ўвайшоў у склад моладзевай секцыі Саюза мастакоў БССР. З 1980 года збірае калекцыю рэчаў і дакументаў па гісторыі беларускай культуры, якой цікавіўся яшчэ з дзяцінства. З 1988 года займаецца рэстаўрацыяй абразоў і жывапісу. У 2010 годзе ўзнагароджаны ордэнам святой Еўфрасінні Полацкай за заслугі перад Беларускай Праваслаўнай Царквою.

Герш Ляйбовіч. Маці Божая Будслаўская. Гравюра. 1750 г.
Нацыянальны мастацкі музей Літвы.

Менавіта аркушы памерам ін-октаво (8vo) з выявай Будслаўскай Божай Маці захоўваюцца ў *Lietuvos nacionalinis dailės muziejus* (Нацыянальны мастацкі музей Літвы). І дзіўна, калі б сакральныя «памэнткі» з Будслава, якія друкаваліся вялікім накладам у сотні аркушаў для пілігрымаў і ахвярадаўцаў «канулі в лету». Яны зберагаліся ў многіх сем'ях, і калі нават маладое пакаленне забывала пра Нябёсы, старэйшыя падтрымлівалі агонь веры. «Хрысціянская вера

захавалася найперш дзякуючы нашым бабулям», — гэта я цытую вядомыя словы кардынала Казіміра Свэнтка. Спісы і копіі (у тым ліку гравюры) Будслаўскай Багародзіцы былі знойдзены ў розных месцах былога ВКЛ, што сведчыць аб вялікім шанаванні іконы.

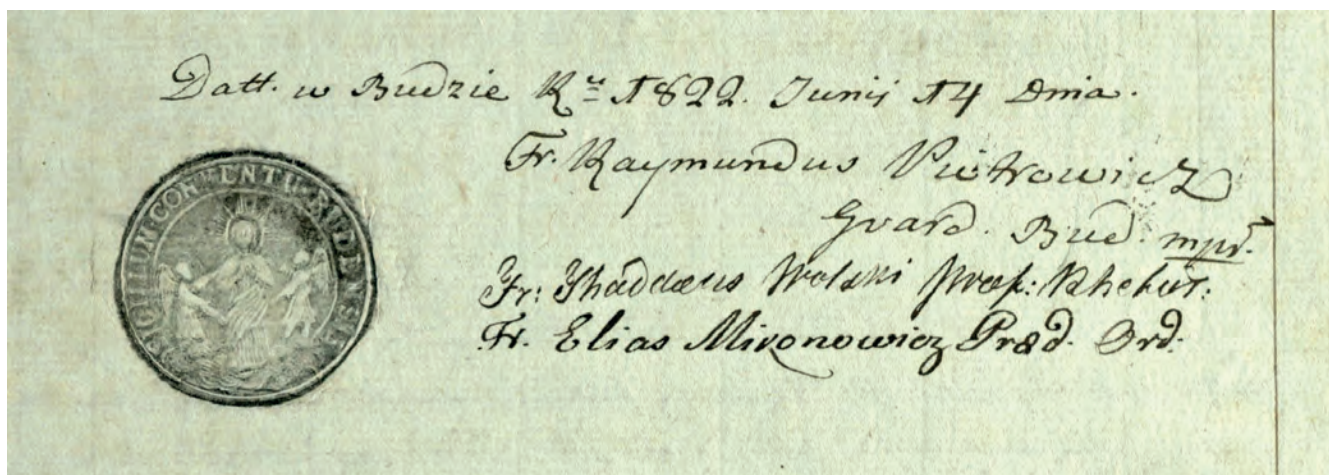
На сёння вядомыя дзве кампазіцыі з выявамі Будслаўскай Багародзіцы, надрукаваныя з медных пласцінаў з указаннем месца выканання матрыцы — *sculptit Nesvigii* (выразана ў

Нясвіжы).

На адной з гравюраў Будслаўская Багародзіца рэпрэзэнтавана ў кампазіцыі, уласцівай эпосе барока: у верхняй частцы змешчана выява іконы Багародзіцы, упрыгожаная ракайльнай рамай, якую падтрымліваюць анёлкі-пучці. Над іконай уецца стужка з надпісам: «*Effigies B(eata) V(irgo) Mariae thaumat. (Urga) Budensis*» (Выява Найсвяцейшай Панны Марыі, названай Будская). Ад іконы радыяльна разыходзяцца промні ззяння. Ніжняю частку кампазіцыі займае ракайльны картуш на пастаменце (падобным на фератрон) з тэкстам: «*Roku 17 ... dnia ... Miesiąca ... odwiedził obraz cudami wślawiony Naysw. Maryi Panny w kościele WWXX: Bernardynów klasztoru Budzkiego Prov: Litew: ... dla wiary podpisuesię*».

Вышыня аркуша — 23 см, шырыня — 16 см; вышыня малюнка — 16,2 см, шырыня — 9,8 см. Аркуш адпавядае памеру малы ін-октаво (*minori 8vo*)

Імаверна, што аркуш выконваўся для пілігрымаў, якія павінны былі ўласна ўдакладніць тэкст у картушы указаннем даты наведвання святыні: год, дзень і месяц, а ніжэй (*dla wiary podpisuesię*) павінен быў пакінуць сваю сінатуру гвардыян кляштара. Памер іконы Будслаўскай Багародзіцы па фармаце (амаль квадрат) нагадвае арыгінал. Ступні ножак Дзіцяці Езуса не намалюваны. Наогул узнікае пачуццё, што ікона з цягам часу была абрэзана знізу. Такое сустракаецца ў шматвяковым «жыцці ікон», калі яны падвяргаюцца «абнаўленню», «упрыгожванню» альбо «паляпшэнню» — іх «падганяюць» пад памер рамы ў алтары; старое струхнелае палатно дубліруюць на новую тканіну ці на стары драўляны шчыт (калі ікона намалювана на дрэве); паркетуюць (замацоўваюць сточанае шашалем дрэва з адваротнага боку пера-

Пячатка будслаўскага кляштара (Sigillum Conventus Budensis)
з подпісам а. Раймундуса Піятровіча, бр. Тадэвуша Вольскага, бр. Эліаша Мікановіча
на Інвентары будслаўскага кляштара. 1822 г. Бібліятэка Вільнюскага ўніверсітэта.

крыжаванымі рэйкамі) ці робяць «спілак» (спільваюць старую аснову да некалькіх міліметраў, а потым мацуюць яе на новае дрэва). Але надарыўся такі момант (такое бывае мо раз у жыцці), што магчыма было агледзець будслаўскую ікону без шатаў. І... Выявілася, што жывапіс на старым палатне заканчваецца менавіта ў ніжніх складках залатога гіматыя Хрыста — ніжэй ідзе незагрунтаванае палатно, а справа знізу, на шэрых пераплеценых нітках ільну, ледзь чытаецца подпіс, выкананы рудым арэшковым атраментам: *Pinxit 16(?)9* (рэтушыраваны ў 16..9). Такі подпіс, магчыма, удакладняе, што абраз быў паноўлены ў той час, калі быў перанесены ў новы, так званы Чорны алтар, пастаўлены ў каменным касцэле ў 1649 годзе. З гэтага вынікае, што трэба шукаць у Італіі першакрыніцу іканаграфіі будслаўскай іконы, з якой быў выкананы спіс у другой палове XVI ст. з характэрным абрэзам кампазіцыі знізу. Можна, нашая святыня побач з найменем Будслаўская займае і другое імя з Паўночнай Італіі, мяркую, дзесьці з абшараў Балоніі.

...Але вернемся да нашага першага аркуша. Агульная іканаграфія будслаўскага абраза на аркушы захавана, хоць ёсць

адрозненне ў дэталях: правая рука Багародзіцы не кранае руку Дзіцяці Езуса, у якой Ён трымае гранат (пры раскрыцці ад запісаў высветлілася, што гэта, магчыма, памаранчавы яблык); левая рука Багародзіцы цалкам бачная, а на самой іконе бачны толькі пальцы, якія падтрымліваюць Хрыста; благаслаўляючая правая рука Езуса перакрывае шыю Божай Маці, чаго на арыгінале няма.

Другая гравюра з выявай Будслаўскай Божай Маці больш насычана па кампазіцыі персанажамі і дэталямі: Багародзіца рэпрэзентаваная на аркушы не толькі сярод сакральных дароў ад вернікаў — з вотаў, але і з выявамі цудаў. Кампазіцыя гравюры змешчана ў своеасаблівую раму, якая складаецца з ракайльных элементаў уверсе, выцягнутых ліній дрэваў па баках і мудрагелістым вялікім картушы з тэкстам знізу. Сам цудатворны абраз займае верхнюю частку аркуша. Ікона ўпрыгожана двума гірляндамі з кветак і нібы лунае над краявідам. Фармат іконы трохі розніцца ад арыгіналу (квадрат) — тут ён выцягнуты і Езус намяляваны ў поўны рост, г.зн., што іканаграфія іконы трохі «палепшана» аўтарам гравюры. У дэталях аўтар паўтарыў тыя ж неадпаведнасці, што і на першай

гравюры, праўда, адзенні Багародзіцы і Хрыста ўжо ўпрыгожаны раслінным арнаментом, як і на рызах арыгіналу. Фон іконы запоўнены промнямі ззяння, якія радыяльна разыходзяцца ад німбаў Багародзіцы і Хрыста (магчыма, першапачаткова так быў упрыгожаны срэбраны фон іконы?). Па баках ад цудатворнага абраза на тле дрэваў, якія нагадваюць пірамідальныя таполі альбо італьянскія кіпарысы, на стужках змешчаныя срэбраныя ваты: злева — вока, сэрца, рука, нага і спавітае дзіцятка; справа — вуха, спавітае немаўлятка, нага і мыліца. Унізе, на фоне ўзгорыстага пейзажу, намяляваныя сцэны здараўлення дзякуючы цудатворнаму абразу. Адрознае вобразам, над кронамі дрэваў, чытаецца тэкст: *caeci vident* (сляпыя бачаць); гэта сцвярджэнне адносіцца да сляпога і кульгавага старога, які на аркушы справа спяшаецца да іконы, абাপіраючыся на мыліцу. Каля яго чытаем тлумачэнне: *claudi ambulant* (кульгавыя ходзяць). Па цэнтры пад цудатворнай іконай бачна жанчына, апранутая ў саван, якая наўпрост устае з магілы. Побач з ёю тэкст: *mortui resurgent matth XI* (мёртвыя ўваскрасаюць, Мацвей, XI). Гэта частка ўрыўка з Евангелля ад Мацвея. Левую частку

кампазіцыі займае маладая маці, якая спяшаецца да абраза, прыціскаючы левай рукой да грудзей хворае дзіцятка. Правай рукой маці паказвае на Езуса як на сваю апошнюю надзею. І апошні чуд, адлюстраваны на гравюры, — гэта выгнанне нячысціка: ён у выглядзе крылатага дракона вылятае з вуснаў ашалелай маладзіцы, якая сядзіць пад дрэвамі справа. Тлумачэнне на латыні абвяшчае: *daemones expelhintur* (дэманаў выганяе). Ніжняю частку кампазіцыі займае вялікі картуш, упрыгожаны ракайльнымі малюнкамі, а тэкст на ім распаўядае гісторыю чудатворнага абраза: «*VERA EFFIGIES / B.V. MARIAE a CLEMENTE VIII. Pontif. Max. Aō 1598 / Illmo IOANNI Comiti PAC Palat: Minsc. Oblate. BUDAE / in ECCL (esia). P.P. MINORUM S. Francisci De Observantia / MIRACULIS CLARA*» (Праўдзівы малюнак / Найсвяцейшай Панны Марыі Папам Клімэнтам XVIII, Пантыфікам Вышэйшым, у 1598 / перададзены пану Іаану, графу Пацу, мінскаму ваяводу, у Будскі кляштар братоў меншых францішкан абсэрвантаў / цудамі праслаўлены).

Вышыня аркуша — 30,5 см, шырыня — 21,5 см; вышыня малюнка — 13 см, шырыня — 8,7 см. Аркуш адпавядае памеру — вялікі ін-октаво (majori 8vo).

Подпіс *sculpsit Nesvigii* (выразана ў Нясвіжы) указвае не толькі на месца стварэння меднага клішэ гравюры, але называе аўтара — гэта Герш Ляйбовіч (*Herszek Leybowicz, 1700–1770*). Ён належаў да кола мастакоў, якія працавалі ў Нясвіжы па замовах князя Мікалая Казіміра Радзівіла «Рыбанькі». Дзе вучыўся Ляйбовіч невядома, але ў яго творчасці адчуваецца ўплыў данцыгскай школы, як і ў творчасці вядомага гравёра Тамаша

Самуэль Данэт. Цудатворны абраз
Сокальскай Божай Маці.
Гравюра. Данцыг. 1724 г.

Макоўскага (1575–1630), які працаваў у Нясвіжы на стагоддзе раней. З архіўных дакументаў вядома, што Герш Ляйбовіч і яго бацька Лейба Жыскяловіч з’явіліся ў Нясвіжы ў 1747 годзе. Яны прыехалі з горада Сокаля, які быў заснаваны на беразе Буга і ў XVIII ст. уваходзіў у Белзскае ваяводства (цяпер гэта Украіна, па дарозе паміж Львовам і Луцкам). У Міхаіла Казіміра Радзівіла працавала шмат ювеліраў і мастакоў, якія прыязджалі з Замосця, Сокаля, Жоўквы, Вільні і нават з Італіі і Германіі. Ювеліры працавалі над стварэннем новых узораў срэбранага посуду і ўпрыгожванняў, над рэстаўрацыяй твораў дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва. Пры замку працавала шмат габрэяў друкароў з Жоўквы. Бацька Герша Ляйбовіча, ювелір Лейба Жыскяловіч, азначаны ў дакументах як майстар па апрацоўцы каштоўных камянёў і лепшы рэзчык па медзі — *kamieniarz* і *kuperszytycher*. Добрыя навыкі ў ювелірнай працы дапамаглі Гер-

шу стварыць клішэ (ад фр. *cliché* — *рабіць адбітак*) для графічных аркушаў. Пачатак дзейнасці гравёра ў якасці майстра-ювеліра даволі распаўсюджаная практыка ў Еўропе, дзе срэбраны посуд у вядомых цэнтрах ювелірных вырабаў (Крулевец, Данцыг, Аўгсбург і інш.) упрыгожваўся дасціпнай разьбой шціхелем. Дарэчы, малая радзіма Ляйбавіча, горад Сокаль, дае падставы меркаваць пра знаёмства майстра з бэрнардынамі яшчэ з дзяцінства.

У Сокале (Жвірка), у касцёле бэрнардынаў пад тытулам Найсвяцейшай Панны Марыі да 1843 г. знаходзіўся цудатворны абраз Багародзіцы (копія з Чэнстахоўскай). Паводле легенды, абраз быў намаляваны мастаком літвінам з Вільні Якубам Веньжы-

кам, які прыняў хрысціянскую веру і працаваў у Кракаве пры двары Уладзіслава Ягайлы (1352–1434). У 1392 г. мастак з-за хваробы страціў зрок, але атрымаў цуд аздараўлення дзякуючы Чэнстахоўскай Багародзіцы падчас пілігрымкі ў Яснагурскі кляштар. Якуб Венжык даў абяцанне намаляваць спісак чудатворнага абраза з Чэнстаховы, які потым быў перанесены ў Сокаль, у грэцкую царкву на беразе Буга. З часам драўляную царкву знішчылі татары, але абраз захавалі бэрнардыны, якія з’явіліся ў Сокалі ў 1599 годзе. З-за шматлікіх цудаў пры Сокальскай Багародзіцы ў 1723 г. абраз быў аб’яўлены чудатворным, і з Рыма быў дадзены дазвол на яго каранацыю. 8 верасня 1724 г. сокальскі абраз быў укаранаваны львоўскім арцыбіскупам Янам Скарбскім (1661–1733). Графічную выяву іконы зрабіў знакаміты гданьскі гравёр Самуэль Данэт, працы якога былі вядомыя ў 1699–1734 гг. Малады Герш Ляйбовіч, а ў 1724 г. яму было 24 гады, імаверна мог

навучацца майстэрству гра-
вюры ў Самуэля Данэта, але
дакладна, што ён быў знаё-
мы з працамі данцыгскага
гравёра. І яшчэ адна цікавая
звестка пра Сокальскую Ба-
гародзіцу. У галоўным храме
Літоўскай правінцыі айцоў
бэрнардынаў, у віленскім
касцёле святых Францішка
Асізскага і Бэрнарда Сіенска-
га, ёсць спецыяльны алтар,
які прысвечаны Маці Божай
з Сокаля. Спісак з цудатвор-
нага абраза знаходзіцца ў
святыні з 1699 года. У мяс-
цовых вернікаў цудатворны
абраз займеў назву *Sokalio*
ці *Rusiškosios Dievo Motinos*
(Руская Божая Маці).

Вядома першая праца
Герша Ляйбовіча ў Радзівілаў
— гэта даволі вялікі аркуш
памерам 59×40 см пад наз-
вай «*Castrum doloris* Ганны
Кацярыны з Сангушкаў Ра-
дзівілавай, які быў выстаўле-
ны ў езуіцкім касцёле ў Нясвіжы
11 верасня 1747 года». *Castrum*
doloris — назва архітэктурных і
іншых упрыгожванняў, якія су-
праваджаюць катафалк ці труну
ў час пахавання, паказваючы вы-
сокі грамадскі статус памерлага.
Арыгінальны малюнак для гра-
вюры зрабіў італьянскі архітэк-
тар *Maurizio Pedetti* (1719–1799).
Першая праца прыйшлася да-
спадобы нясвіжскаму ардынату,
і Герш Ляйбовіч разам з бацькам
атрымаў вялікі заказ на вы-
кананне графічных партрэтаў
знакамітай генеалагічнай галерэі
сям'і Радзівілаў у альбоме «*Icones*
familiae ducalis Radivilliane», у
якім змешчана 165 партрэтаў.
16 кастрычніка 1747 г. быў пад-
пісаны кантракт паміж Міхалам
Казімірам Радзівілам і Гершам
Ляйбовічам сумесна з Лейбам
Жыскаловічам на разьбу па ме-
дзі 90 партрэтаў. Арыгінальныя
малюнкi партрэтаў для пераня-
сення на медныя «дошкі» выка-
наў прыдворны мастак князеў

Герш Ляйбовіч. Партрэт князя
Міхала Казіміра Рыбанькі.
Гравюра з кнігі «*Icones familiae ducalis Radivilliane*».
1747–1756 гг.

Радзівілаў — Ксавэры Дамінік
Гескі Старэйшы (1700–1764).
Фундаментальная праца Герша
Ляйбовіча доўжылася амаль
10 гадоў (1747–1756).

Гравюры з выявай цудатвор-
нага абраза Будслаўскай Багаро-
дзіцы, на думку літоўскага гісто-
рыка мастацтва Руты Яноніене
(*Rūta Janonienė*), былі створаны
Гершам Ляйбовічам у 1750 г.,
падчас працы над партрэтамі
Радзівілаў, таму магчыма выка-
заць здагадку, што арыгінальныя
малюнкi для перанясення на
медныя «дошкі» выканаў нясвіж-
скі прыдворны мастак Ксавэры
Дамінік Гескі Старэйшы, які
працаваў у Радзівілаў 36 гадоў як
першы мастак (прэм'ер-маляж).

Натуральна, што выкананне
меднага клішэ ў Нясвіжы вы-
клікае некалькі пытанняў: аб уза-
емадзеянні ордэну бэрнардынаў
на землях ВКЛ і аб падтрым-
цы ордэну князем Радзівілам.
Ордэн бэрнардынаў — гэта галі-
на ордэну францішканаў, якая

прытрымліваецца больш
строгага статуту пад заступ-
ніцтвам святога Бэрнарда
Сіенскага. Увесь бэрнар-
дынскі ордэн — гэта адзі-
ная арганізацыя, дзе ёсць
абраны кіраўнік — генерал
ці генеральны міністр, які
падпарадкоўваецца толькі
Папу Рымскаму. Асобныя
групы кляштараў ядналися
ў правінцыі (напрыклад, у
XVIII ст. кляштары Будсла-
ва і Нясвіжа належалі да
Літоўскай правінцыі), якой
кіраваў правінцыял ордэну,
ці правінцыяны міністр, і
кожны кляштар мае старэй-
шага брата кіраўніка —
гвардыяна. Гэты разбор
структуры манаскага ордэну
бэрнардынаў дапаможа нам
лепей прасачыць сувязь у за-
мове на выраб медных «до-
шак» з выявай Будслаўскай
Багародзіцы: Будслаў —
Вільня — Нясвіж.

Час з'яўлення графічных ар-
кушаў з выявай Будслаўскай
Багародзіцы, а гэта 1750 год,
супадае з вялікімі пераменамі ў
жыцці будслаўскага кляштара.
28 мая 1739 г. драўляны кляштар,
пабудаваны ў XVI–XVII стст.
быў знішчаны вялікім пажарам,
але пры гэтым каменны касцёл,
пабудаваны ў 1643 г. правей ад
кляштара, пацярпеў няшмат.
Гвардыянам у той час быў айцец
Станіслаў Вяржбіцкі OFM. Ён
разумеў, што святыня — гэта
сэрца кляштара, таму ўсе сродкі
пайшлі на перабудову касцёла
— быў перароблены фасад, які
найбольш пацярпеў ад пажару.
У 1749 г. у Коўне прайшла ка-
пітула і гвардыянам будслаўскага
кляштара быў абраны генераль-
ны прапаведнік — а. Канстанцін
Пэнс OFM. Новы гвардыян меў
грандыёзныя задумы па будаўні-
цтве ў Будславе не толькі новага
кляштара, але і новага касцёла.
Айцец Канстанцін Пэнс пачаў
ажыццяўляць свае планы з уз-

вядзення каменнага кляштара для братоў. 25 чэрвеня 1749 г. будаўніцтва пачалося з касцёльнай сакрыстыі, і ўжо 20 кастрычніка 1754 г. браты пасяліліся ў новым двухпавярховым кляштары. Былі пабудаваны тры каменныя будынкі, якія называліся «лініямі» і мясціліся за касцёлам у выглядзе літары «П». Па праекце задумвалася і чацвёртая «лінія»: такім чынам, разам з касцёлам ствараўся архітэктурны ансамбль, дзе за святыняй бачыўся своеасаблівы ўнутраны дворык — атрыум, альбо закрыты кляштар — клаўзура. Але чацвёртая «лінія» так і не была скончаная з-за пачатку вялікага будаўніцтва — 12 траўня 1767 года а. Канстанцін Пэнс атрымаў благаслаўленне ад генеральнага віленскага каноніка а. Карпа (1700–1779) на будаўніцтва новага каменнага касцёла ў Будславе.

На ажыццяўленне грандыёзных задумаў гвардыяну будслаўскага кляштара патрабаваліся вялікія сродкі, і дзеля гэтага трэба было збіраць вялікія ахвяраванні. Для прыцягнення ўвагі да будслаўскай святыні, мяркую, і былі замоўленыя

Герш Ляйбовіч. Кляштарны комплекс у Будславе з мапы «Кляштары ордэну бэрнардынаў. Правінцыя Літва». Гравюра. Пасля 1770 г. Бібліятэка Акадэміі навук Літвы імя Урублеўскіх.

ў 1750 г. графічныя аркушы з выявай цудатворнага абраза Будслаўскай Багародзіцы для пілігрымаў і ахвярадаўцаў. Магчыма, што заказ прыйшоў у Нясвіж праз Вільню, напрыклад, праз генеральнага віленскага каноніка а. К. Карпа, які звярнуўся да нясвіжскага ардыната Міхала Казіміра Рыбанькі, даўняга ахвярадаўцы ордэну бэрнардынаў, да таго ж сумы, ахвяраваныя князем на касцёл, былі вельмі вялікія... Яшчэ раней, у XVII ст., для бэрнардынаў у Нясвіжы будуецца кляштар

з касцёлам, які быў асвечаны ў 1603 г. пад тытулам св. Кацярыны Александрыіскай. Будаўніцтва кляштарнага комплексу было пачата ў канцы XVI ст. па распаўсюджэнні першага нясвіжскага ардыната Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіроткі (1549–1616). Намер будаўніцтва бэрнардынскага комплексу належаў яго жонцы Альжбеце Яўхіміі, якая памерла ў 1596 г. ва ўзросце 27-мі гадоў. Яе тэстамэнт, напісаны ў 1594 г., уключаў такое распараджэнне на прыбыткі ад маёнтка ў Карэлічах: «...запісваю на будаўніцтва касцёла святой Кацярыны, які мае быць змураваны ў Нясвіжы, 200 коп грошаў літоўскіх. І асобна на будаўніцтва кляштара айцам бэрнардынам, які павінен быць таксама ў Нясвіжы пры касцёле святой Кацярыны, запісваю з гэтай жа карэліцкай сумы 1000 коп грошаў літоўскіх, просячы генерала бэрнардынскага ордэну аб слушнай рэчы, каб уладай сваёй як старшы загадаў, каб нясвіжскія бэрнардыны заўсёды адпраўлялі ў сваім касцёле кожны тыдзень ў пятніцу або панядзелак найсветлую ахвяру, святую Мшу за маю грэшную душу, упэўнена, што цяжка ім не будзе». Як бачна, Радзівілы спрыялі ордэну бэрнардынаў. Нават радзівілаўскі мастак Юзаф Ксавэры Гескі Малодшы (1730–1810) выконваў замовы для віленскага касцёла святога Арханёла Міхала, які належаў кляштару бэрнардынак (кларысак), дзе і сёння зберагаецца палатно «Святая Клара Асізская» з подпісам: J(ozef).X(sawery).H(eski). 1775. Замову на арыгінальны малюнак для гравюры Будслаўскай Божай Маці мог атрымаць Ксавэры Дамінік Гескі Старэйшы, а рэзаў малюнак па медзі ўжо Герш Ляйбовіч. Усёй справай працы з мастакамі займаўся ў нясвіжскай ардынацыі спецыяльны дарадца сям’і Радзівілаў — Мар-

Герш Ляйбовіч. Мапа «Кляштары ордэну бэрнардынаў. Правінцыя Літва». Гравюра. Пасля 1770 г. Бібліятэка Акадэміі навук Літвы імя Урублеўскіх.

цін Францішак Вобэ (Wobbe). Найважнейшымі яго абавязкамі былі нагляд за скарбцам і за ўсімі справамі, звязанымі з дзейнасцю мясцовых мастакоў і рамеснікаў, таму менавіта Вобэ лепш за ўсіх ведаў, хто з майстроў на што здольны. Менавіта ён даводзіў «... Княжацкай Мосці, што Лейба, аграншчык камянёў (kamieniarz), лепшы купер-штыхер партрэтаў...». Імаверна, што перамовы з мастакамі ад імя князя і будслаўскіх бэрнардынаў вёў менавіта Марцін Вобэ. Першыя прыкладныя адбіткі аркушаў, мяркую, былі зроблены ў Нясвіжскай друкарні, а потым медныя «дошкі» павінны былі перадавацца тым, хто іх замаўляў, — будслаўскаму кляштару.

У маёй прыватнай калекцыі ёсць медная «дошка» XVIII ст. з выяваю Маці Божай Шкаплернай, знойдзеная каля Ушаचाў (Віцебская вобл.). Мяркую, што дзесьці побач таксама быў кляштар ці касцёл, дзе кустаў друкаваў з меднай «дошкі» аркушы з абразом Божай Маці. Вось вам прыклад з кнігі «Задыяк на зямлі», дзе аўтар, гвардыян будскага кляштара Элеўтэрыі Зеляевіч, з жалем гаворыць, што даўнейшыя сведчанні аб ласках будслаўскага абраза, напісаныя на паперы, былі прыклеены на сцены драўлянага касцёла і многія з іх былі знішчаны, калі разабралі будынак дзеля пабудовы каменнай святыні. Тым не менш Зеляевіч здолеў запісаць 42 цудоўныя аздараўленні ад розных хваробаў і няшчасных выпадкаў праз ахвяраванне будскаму абразу, і сярод іх — цуд ад гравюры (магчыма, дрэварыт XVII ст.) Будслаўскай Божай Маці, якая знаходзілася ў доме падстоля ашмянскага Яна Хрызастома Слізня:

«1649 год. Ян Хрызастом Слізень, сыноч яго міласці Аляксандра Слізня, падстоля ашмянскага, нарадзіўся ад маці сваёй, яе

Юзаф Ксавэры Гескі Малодшы (1730–1810).
Святая Клара Асізская.
Палатно, алей. 1775 г.
Касцёл св. Арханёла Міхала. Вільнюс.

міласці пані Тэадоры, народжанай Мялешка, мёртвым, і перад абразом Найсвяцейшай Панны, які ў той час знаходзіўся ў доме, з вялікай верай і плачам бацькоў над сынам сваім першынцам, быў прысвечаны цудоўнаму Будскаму абразу і ў закон абяцаны ў кляштар, які знаходзіўся ўсяго за мілю ад дома іхняга, і немаўля ажыло і дагэтуль, дзякуючы заступніцтву Найсвяцейшай Панны, з Божай дапамогай живе і здаровае».

Дарэчы, стасункі паміж купершчыкамі Гершам Ляйбовічам

і бэрнардынамі працягнуліся надалей у другой палове XVIII стагоддзя. Бэрнардыны не забыліся аб добрай працы нясвіжскага майстра і адразу пасля выканання замовы генеалагічнай серыі Радзівілаў Герш Ляйбовіч атрымаў даручэнне ад бэрнардынаў на выкананне гравюры з выяваю мапы ўсіх бэрнардынскіх кляштараў у Літоўскай правінцыі: «*Provincia Litvana Ord[inis] S[ancti] Francisci, O[r]dini s[er]v[ati] Observation[is] Mathemat[ice], Geographice Delineata*». Мапа была выканана пасля 1767 г. (на ёй будслаўскі кляштар і касцёл рэпрэзентаваны ўжо ў тым выглядзе, які мелі ў 1767–1775 гг.). Картаграфічная сетка па геаграфічным даўжыням на мапе была адаптавана да канца XVI ст., г.зн. да радзівілаўскай мапы Т. Макоўскага, выдадзенай у Амстэрдаме ў 1613 годзе. Аўтар арыгінальнага малюнка да бэрнардынскай мапы невядомы, але яго ініцыялы чытаюцца ўнізе картуша: FD, і побач пазначаны сацыяльны статус аўтара — *alumn praedelin* (мапа надрукавана як дапаможнік для навучання), то бок, аўтарам-укладальнікам мапы быў бэрнардын і педагог з кляштара Літоўскай правінцыі. Справа ўнізе графічнага аркуша добра чытаецца подпіс майстра купершчыка: *H.L. Sculpsit Nesvisii* (Герш Ляйбовіч, выразана ў Нясвіжы).

Літаратура:

1. Rūta Janonienė. BUDSLAVO DIEVO MOTINOS PAVEIKSLO ISTORIJA IR KULTAS IKI XIX a. VIDURIO. Acta Academiae Artium Vilnensis / 69/ 2013. — Vilnius. C. 144–146.
2. Инвентар Канвенту Унебаўзяцця Найсвяцейшай Дзевы Марыі Будскага Ордэна Малодшых Братоў Францішканаў абсэрвантат. Года 1822, Чэрвеня Дня 12. VUB RS, f. 4–A2112, l. 15v.
3. Dr. Povilas Reklaitis. Lietuvos pranciškonų-bernardinų meno istorijos programa XVIII a. «Provincia Litvana» žemėlapis perspektyvoje/ Aidai / Red. Leonardas Andrieus, OFM. Brooklyn, N. Y. / 1982/Nr. 6/ psl. 429–442.
4. БЕЛАРУСКІ АРХЕАГРАФІЧНЫ ШТОГОДНІК. Выпуск 8. Мінск, 2007. В. С. Пазднякоў. Тэстамэнт Гальшкі Яўфіміі Радзівіл з князёў Вішнявецкіх (1569–1596) . С. 217.
5. Т. І. Чарняўская. Памяць. Нясвіжскі раён. — Мінск. «Беларуская Энцыклапедыя». 2001. — С. 542.
6. Widacka H. Działalność Hirsza Leybowicza i innych rytowników na dworze Nieświeskim Michała Kazimierza Radziwiłła «Rybeńki» w świetle badań archiwalnych // Biuletyn Historii Sztuki, 1977, nr.1. S. 62–72.
7. Фамильный альбом портретов князей Радзивиллов из Национального исторического архива Беларуси «ICONES FAMILIAE DUCALIS RADIVILLIANE»: значение проекта. Особенности стиля / Ольга Баженова // Мірскі замак : канцэпцыя рэстаўрацыі і праблемы музейфікацыі / Рэспубліканская навукова-практычная канферэнцыя, г. п. Мір, Гродзенская вобласць, Замкавы комплекс «Мір», 16 чэрвеня 2007 г. / [навуковы рэдактар А. У. Карпенка]. — Мінск, 2008. — С. 40–54.
8. Баженова О. Город Мир и альбом фамильных портретов князей Радзивиллов 1758 года издания // Мірскі замак і замкі Цэнтральнай і Усходняй Еўропы. Праблемы рэстаўрацыі і музейфікацыі. — Мінск, 2006.
9. Баженова О. Д. Радзивилловский Несвиж. — Мінск: «Харвест», 2010.
10. Аляксандр Ярашэвіч. Цудадзейны і старажытны. «Наша вера». № 2, 2001 г.

Скарб жаночай духоўнасці — Тэрэза Авільская

Святая Тэрэза Авільская — першая жанчына, менаваная доктарам Касцёла. Шматлікія кнігі і настаўленні гэтай іспанскай законніцы сфармавалі аблічча сучаснага Каталіцкага Касцёла і ўвайшлі ў скарбніцу духоўнай літаратуры. У 2021 годзе мы адзначаем 50 гадоў з таго часу, як папа Павел VI надаў ёй званне доктара Касцёла. Нельга ўявіць, якой бы была духоўнасць Касцёла без гэтай «выключнай жанчыны», як назваў яе Папа падчас той урачыстай цырымоніі. Многія вернікі шукаюць парадаў аб тым, як ісці ўласным духоўным шляхам, у думках святой Тэрэзы, якая падрабязна і шчыра апісала сваё духоўнае жыццё. Галоўным творам яе жыцця стала кніга «Унутраны замак», у якой святая перадала свой містычны духоўны досвед. Здзіўляе, наколькі настаўленні законніцы, якая жыла ў XVI ст. у Іспаніі, могуць быць карыснымі сучаснаму хрысціянину, могуць дапамагаць і суцяшаць.

Тэрэза нарадзілася ў 1515 г. у іспанскім горадзе Авіла. Рана страціўшы маці, яна выходзіла пры кляштары сясцёр аўгустынак і ў 20 гадоў уступіла ў кармэліцкі ордэн, прыняўшы імя *Тэрэза ад Езуса*. Амаль ад самага часу складання манаскіх шлюбав яна перажыла містычныя аб'яўленні. Пад уплывам гэтага досведу Тэрэза вырашыла прысвяціць жыццё імкненню да дасканаласці, выбраўшы шлях аскезы і малітвы. Гэтае імкненне змусіла яе

ў 1558 г. узяцца за рэформу кармэліцкага ордэну, бо жыццё ў кляштары недастаткова адпавядала яе пакліканню. Яна заклікала законніцаў жыць у большай самоце і аскезе і ў пастаяннай малітве. Дзейнасць Тэрэзы выклікала шмат крытыкі і нападаў, і далёка не ўсе падтрымлівалі яе рэформы. Афіцыйна прызнанаю рэформа была толькі ў 1580 г., напрыканцы яе жыцця, а забарона на публікацыю аўтабіяграфіі святой дзейнічала ажно да 1586 г., нават пасля яе смерці.

Пад уплывам настаўленняў Тэрэзы праз нейкі час яшчэ адзін вялікі святы, манах кармэліт Ян ад Крыжа, рэфармаваў мужчынскую галіну ордэну, заснаваўшы супольнасць босых кармэлітаў.

Моцныя духоўныя і фізічныя пакуты Тэрэзы абарвалі яе жыццё ў 1582 годзе. У 1622 г. папа Грыгорый XV кананізаваў яе, і цяпер святая Тэрэза ад Езуса — апякунка Іспаніі.

На сённяшні дзень сярод дактароў Касцёла чатыры жанчыны: святая Тэрэза Авільская — Тэрэза Вялікая; святая Кацярына Сіенская; святая Тэрэза з Лізьё і святая Хільдэгарда Бінгенская. У 1970 г. святая Тэрэза Авільская — першая жанчына, якая стала доктарам Касцёла. Каб адзначыць гэтую важную падзею, мы друкуем урывак з кнігі яе настаўленняў «Шлях да дасканаласці» (*Camino de Perfección*, 1562—1564).

Юлія Косава

Святая Тэрэза Авільская

Шлях да дасканаласці

Раздзел VII

*У якім апавядаецца пра сутнасць духоўнай любові
і даюцца некаторыя парады, каб яе дасягнуць*

1. Дзіўная рэч, якой жарсцю палае каханне! Колькі слёз яно каштуе! Колькі пакаянняў і малітваў! З якім клопатам прадмет кахання даручаецца малітвам кожнага, хто, як лічыць закаханы, здабыў блізкасць да Бога і можа заступіцца перад Ім за яго! Закаханага не пакідае жаданне, каб каханая асоба з кожным днём становілася лепшаю, і ён пазбаўлены радасці, калі гэтага не бачыць. Калі закаханаму здаецца, што каханая асоба становіцца лепшаю, а пасля раптам робіць крок назад, ён, здаецца, не мае задавальнення ў жыцці; не есць, не спіць, але ў трывозе і страху думае, што моцна каханая душа можа дайсці да згубы, і што, калі яны мусяць развітацца назаўсёды (зямная смерць для закаханага — гэта нішто), ён не жадае чапляцца за тое, што адзіным паведам ветру можа вырвацца з рук, прасыпацца скрозь пальцы. Гэта, як я ўжо сказала, любоў, якая не мае ні найменшай уласнай карысці: усё, чаго жадае і пражне закаханы, гэта ўбачыць каханую душу ўзбагачанай нябеснымі дабротамі. Гэта і ёсць сапраўдная прыязнасць і любоў, а зусім не нашыя ўбогія пажадлівыя ўпадабанні, я не кажу нават пра злыя жарсці — ратуй нас ад гэтага, Божа! — бо яны і ёсць само пекла. Нават найменшая з гэтых жарсцяў нясе вялікае зло, а мы мусім нястомна выкрываць зло. Нават у размовах, сёстры,

давайце не будзем узгадваць пра такое грэшнае каханне, нават думаць не будзем пра тое, што яно існуе ў свеце, не будзем слухаць пра яго ні жартаў, ні праўдзівых аповедаў, і не згаджаемся, каб у нашай прысутнасці ўвогуле ўзгадваліся падобныя размовы. Гэта не прывядзе да добра, і шкодна нават слухаць падобныя гісторыі; аднак, як я ўжо казала, існуе і годная любоў, якую мы праяўляем адно да аднаго, да сваіх сваякоў і сяброў. Уся яна ў тым, каб каханая асоба не памерла: калі ў яе баліць галава, у нас, здаецца, сама душа баліць. Калі бачым каханую асобу ў трывозе, мы і самі трацім спакой, і гэтак далей. Духоўная любоў не такая. Вядома, спачатку ў нас можа перамагаць прыродная слабасць, але пасля розум змушае задумацца пра тое, што цяргненне, магчыма, прынясе карысць каханай душы і ўзбагаціць яе ў дабрадзейнасці, задумацца пра тое, як каханая душа пераносіць гэтыя цяргненні, і тады маліць Бога дадаць ёй цярглівасці і зрабіць плённымі яе пакуты. Закаханы, убачыўшы, што каханай асобе стае цярглівасці, зусім не маркоціцца, а радуецца і суцяшае яе, хаця з большаю ахвотаю узяў бы на сябе ўсе яе пакуты, каб не бачыць, як яна пакутуе, калі б толькі пры гэтым заслугі і карысць ад гэтых пакутаў мог перадаць ёй. Але ж гэта немагчыма, таму не варта пра тое турбавацца.

2. Яшчэ раз паўтару, што гэтая любоў мае падабенства і пераймае тую любоў, якую любіць нас Езус. Яна нясе нам столькі добра і карысці, таму што напаўняе жаданнем з ахвотаю прыняць усе цяргненні іншых, каб ім замест гэтага засталася толькі насалоджвацца іх добрым плёнам. Таму шмат добра здабудуць тыя, хто мае такую прыязнасць, іх сябры разумеюць, што або пакінуць гэтае сяброўства, або ўрэшце рэшт з Божаю дапамогаю зробіць так, што сябар пойдзе з імі адным шляхам, у адну зямлю, як і атрымалася ў святой Монікі са святым Аўгустынам. Сэрца іх не дапусціць крывадушнасці ў дачыненні да сяброў, яны не стануць маўчаць, калі ўбачаць, як сябры памыляюцца, і паправяць іх, калі гэта на карысць. Жаданне бачыць сваіх сяброў багатымі ў цнотах не дасць ім прамаўчаць. Чаго яны толькі не зробіць дзеля гэтага, не зважаючы на ўвесь астатні свет! Інакш яны не могуць чыніць, яны не лісліваць з сябрамі, не хаваюць ад іх нічога. Тым застаецца або выправіць памылку, або сябры іх пакінуць, бо не змогуць гэтага цяргнець. Ды і як можна гэта цяргнець? Абое будуць бясконца ваяваць. Чалавек можа не зважаць, што адбываецца ў свеце, хто там служыць Богу, а хто — не, бо ў гэтым толькі пра сябе ён мусіць дбаць. Аднак немагчыма на гэта не зважаць у сяброўстве, яно ад-

крывае ўсё, як на далоні, самыя дробныя недахопы. Цяжка несці гэты крыж. Шчаслівыя душы, якіх так любяць! Шчаслівы той дзень, калі яны сустрэліся!

3. О мой Божа! Няўжо Ты не адорыш мяне такою ласкаю, каб знайшлося шмат тых, хто мяне гэтак палюбіць? Праўда, Пане, я з вялікаю ахвотаю выберу такую долю замест таго каб мяне любілі ўсе каралі і валадары свету; і справядліва, бо такія сябры ўсімі шляхамі будуць імкнуцца ўчыніць нас здольнымі валадарыць над светам і не быць падданымі зямных рэчаў. Калі нехта з вас, сёстры, пазнаёміцца з такімі людзьмі, няхай маці настаяцелька з усіх сіл дбае пра тое, каб вы падтрымлівалі гэтае сяброўства. Стаўцеся да такіх людзей з моцнаю любоўю, на якую вы толькі здольныя, пакуль яны такія. Пэўна, мала ёсць падобных людзей, але Пан Бог пакідае іх ад нас укрытымі, жадаючы, каб мы іх пазнавалі. Калі нехта набліжаецца да дасканаласці, то яму дадуць зразумець, што для яго ўжо няма патрэбы ў такіх людзях, а дастаткова толькі Бога. Добры спосаб наблізіцца да Бога — пасябраваць з Яго сябрамі, ад гэтага заўсёды бывае вялікая карысць, мне гэта вядома па ўласным досведзе. Тым, што я не ў пекле, пасля Пана Бога я абавязаная менавіта падобным людзям, якіх я ахвотна прасіла скіраваць мяне да Бога, і імкнулася следаваць іх пародам. Але давайце вернемся да тэмы нашай размовы.

4. Я б хацела, каб сярод нас панавала менавіта такая любоў. Нават калі спачатку яна будзе далёкая ад дасканаласці, Бог з цягам часу будзе ўдасканальваць яе. Пачнем з таго, у чым яна можа выяўляцца. Любоў гэтая можа выяўляцца і ў пэўнай пяшчоце,

і гэта ёй зазвычай не шкодзіць. Так, часам бывае добра і неабходна паказваць сваю пяшчоту і перажываць пяшчотнае пачуццё, спачуваць клопам і хваробам сясцёр, нават калі яны зусім не сур'ёзныя. Часам здараецца, што нейкая дробязь прычыняе такое вялікае гора аднаму чалавеку, як іншаму — вялікая бяда. Ёсць людзі па прыродзе такія, што іх моцна прыгнятаюць малыя беды. Калі ў вас натура трывалейшая, падтрымайце слабейшых. Не палохайцеся, што гэта будзе шкодна, бо, магчыма, злы дух уклаў у гэтыя дробязныя беды столькі сваёй моцы, што баляць яны так моцна, як вам баляць вялікія беды і клопаты. Магчыма таксама, што Пан Бог жадае пазбавіць нас гэтых цяжасцяў і рыхтуе нам іншыя, якія нам будзе няпроста перажыць, аднак для тых, каго мы толькі што суцяшалі, гэтыя цяжасці з'яўляюцца зусім нязначнымі.

5. Таму давайце не судзіць пра падобныя рэчы толькі па сабе. Узгадайце сябе не ў тыя хвіліны, калі Пан Бог без ніякіх высілкаў з вашага боку дадае вам моцы, а ў тыя хвіліны, калі вы бываеце найбольш бездапаможнымі. Гэтая парада вельмі важная для таго, каб вучыцца спачуваць цярдзенням і клопам бліжніх, якімі б малымі яны ні былі. Важна, каб на гэта звярнулі асаблівую ўвагу душы, пра якія напісана вышэй: гэтыя душы так жадаюць цярдзец, што ўсё даецца ім лёгка. Ім неабходна заставацца пільнымі і не забываць, якімі яны бывалі раней у часы немачы, памятаючы, што і цяпер іх сіла паходзіць не ад іх саміх. Калі пра гэта забыцца, то злы дух паволі астудзіць у нас міласэрнасць да бліжніх і змусіць лічыць дасканаласцю тое, што насамрэч з'яўляецца грахам. Трэба захоўваць асця-

рожнасць і заўсёды чуваць, бо злы дух не дрэмле, і тыя, хто наблізіўся да дасканаласці, павінны асцерагацца больш, бо ім ён шле самыя падступныя і прыхаваныя спакусы, бо нічога іншага яму не застаецца. Папярэджваю, што, забываючыся пра асцярожнасць, мы паддаемся спакусам і пачынаем усведамляць прынесеную шкоду толькі тады, калі справа ўжо зроблена.

6. Такім чынам, трэба нястомна чуваць і маліцца, бо няма лепшага спосабу, чым малітва, каб выкрываць хітрыя д'ябальскія спакусы і бачыць яго ўплыў. Старайцеся таксама праводзіць час, прызначаны для адпачынку, разам з сёстрамі. Няхай гэта ўвойдзе ў вашыя звычкі, нават калі гэта вам не па душы. Падобная ўважлівасць з вашага боку — ясная праява дасканалай любові. Няхай у гэтым доме і сярод нас не будзе адносінаў, якія супярэчаць гэтай любові. А каб падтрымліваць іх годнымі, на карысць і дабро, як я кажу, трэба ад самага пачатку трымацца такой любові, як апісана. Я думала сказаць пра гэта больш, удакладніць і паглыбіцца ў гэтую тэму, але для нас, пры нашым ладзе жыцця, гэта будзе залішне, і таму я спынюся на тым, што ўжо сказала, і спадзяюся, што з Божаю дапамогаю ў нашым доме не будзе іншага спосабу выяўляць узаемную любоў, нават калі мы не здолеем дасягнуць у гэтым поўнай дасканаласці. Такім чынам, вельмі добра, калі вы прыслухоўваецеся да патрэбаў адна адной. Сачыце толькі, каб не перакрочыць межы сціпласці і далікатнасці, бо гэта супярэчыць паслухмянасці. Нават калі загады маці настаяцелькі будуць здавацца вам занадта суровымі, не дэманструйце гэтага і нікому не намякайце, апроч самой маці

настаяцелькі, сказаўшы ёй усё з належнаю пакораю, інакш вы ўчыніце шмат шкоды. Навучыцеся разумець, у чым вашым сёстрам патрэбнае спачуванне і шкадаванне, а таксама вучыцеся заўважаць іх памылкі і недахопы. Добраю праяваю і практычным вынікам нашай любові будзе ўменне цярапець гэтыя недахопы і не палохацца іх. Гэтак жа будуць чыніць іншыя ў адносінах да вашых недахопаў і памылак, якіх, улічваючы тыя, пра якія вы самі не ведаеце, можа быць нашмат больш. Шчыра давярайце сястру з яе недахопамі Пану Богу і ў сваю чаргу імкніцеся ўдасканаліць у сабе цноту, супрацьлеглую грахам, якія вы бачыце ў ёй, прыкладайце шмат высілкаў, каб даць гэтай сястры добры прыклад, бо, магчыма, усялякае іншае навучанне, словам ці пакараннем, не будзе ёй карыснае.

7. Вельмі лёгка пераймаць добры прыклад, бачачы, як пэўная цнота з'яе ў іншым чалавеку. Гэта добрая парада, не забывайце пра яе. Як цудоўна і праўдзіва выяўляецца любоў у сястры, якая робіць нешта на карысць усіх іншых, не думаючы пра ўласную карысць, бо гэтак яна здолее ўдасканаліцца ва ўсіх цнотах і дасканала трымацца Рэгулы! Гэта дасканалае сяброўства, лепшае за ўсе пяшчотныя словы, якія так часта кажуць людзі адзін аднаму. Не звяртайцеся ў гэтым доме адна да адной словамі кшталту: «Жыццё маё!», «Душа мая!», «Радасць мая!». Захавайце ўсе гэтыя ласкавыя словы для свайго Жаніха, бо вы так часта павінны прабываць з Ім сам-насам, каб усё іх мноства вам прыдалося, бо гэта даспадобы Яго Велічы. Калі ж прамаўляць пяшчотнасці занадта часта, яны ўжо не будуць так моцна крапаць Пана, а без гэтага ў іх няма сэнсу. Падоб-

ныя паводзіны вельмі ўласцівыя жанчынам, і мне не хацелася б, каб мае дочки іх пераймалі і хоць нечым нагадвалі такіх жанчын; няхай лепш у праявах пачуццяў яны нагадваюць моцных мужчын. Калі яны зробіць усё, што ў іх сілах, Пан Бог учыніць іх такімі мужнымі, што самі мужчыны здзівяцца. Гэта вельмі лёгка для Яго Велічы, бо і нас саміх Ён стварыў з нічога.

8. Яшчэ адна цудоўная праява любові — імкнучца вызваліць іншых ад працы, узяўшы на сябе хатнія абавязкі і розныя іншыя справы, і гучна праслаўляць Пана, бачачы, як сёстры ўзрастаюць у цнотах. Усё гэта само па сабе прыносіць шмат добра і карысці і, апроч таго, спрыяе супакою і згодзе ў нашым асяродку, як мы цяпер убачылі па досведзе дзякуючы Божай ласцы. Маліце Божую веліч заўжды ўмацоўваць вас у гэтым, бо жахліва было б бачыць адваротнае. Надзвычай непрыемна было б, калі б мы, невялікая купка сяцёр, не здолелі жыць разам у згодзе. Няхай гэтага не дапусціць Бог. Таму, каб нам не страціць усё дабро, якое прыходзіць да нас з рук Божых, няхай між нас не будзе такога вялікага зла. Калі з прычыны нейкіх словаў узнікне сварка, адразу ж выправіце гэта і добра памаліцеся разам. Гэта ж датычыць і ўсіх звадаў і крыўдаў, і варажнечы, і жадання ўзвысіцца над іншымі, і любых, нават найменшых праяваў пыхі. У мяне кроў стыне ў жылах, калі я пра гэта пішу, ад адной думкі пра тое, што да гэтага можа дайсці, бо ў гэтым я бачу найбольшае зло для кляштараў. Калі нешта падобнае адбываецца, лічыце, што вы ўжо адданыя пагібелі. Падумайце і зразумейце, што праз гэта вы выганяеце свайго Жаніха з дому і змушаеце Яго ісці шукаць сабе

іншы прытулак, бо Ён становіцца выгнанцам з уласнага дому. Маліце Ягоную Веліч, імкніцеся выправіцца, бо калі не дапаможа частая споведзь і Камунія, бойцеся, што сярод вас з'явіцца Юда. Барані Божа, няхай маці настаяцелька не дазволіць, каб падобнае адбывалася, і спыніць гэтае зло ў самым пачатку, пакуль яно не прынесла шмат шкоды. Каб гэтага пазбегнуць, тую сястру, якая парушае спакой, лепш накіраваць у іншы кляштар, і няхай Бог дапаможа ўзнагародзіць тых, хто яе прыме да сябе. Пазбаўляйцеся ад падобнай пошасці, зрэжце ўсе яе парасткі, а калі гэтага будзе замала, выкарчуйце карані. Калі ж гэта немагчыма, няхай вінаватая ў падобных рэчах не пакідае сваю келлю. Гэта лепш, чым калі ўсе сёстры заразяцца гэтай невылечнаю пошасцю. Гэта вельмі вялікае зло! Няхай Бог не дазволіць, каб яно ўвайшло ў кляштар! Лепш замест гэтага няхай кляштар ахопіць агнём і мы ўсе згарым у ім. Думаю, што далей я яшчэ звярнуся да гэтай тэмы, бо яна для нас вельмі важная, але цяпер не буду працягваць далей размову. Скажу толькі адно: я вельмі хачу, каб вы любілі адна адну, любілі з вялікаю пяшчотай, любілі дзейсна. Нават калі ваша любоў не будзе такою дасканалаю, як я тут апісала, няхай наследуе яе і не дапускае ніякага разладу між вамі. Няхай гэтага не дазволіць Пан Бог, дзеля Ягонай Велічы. Амэн. Я малю нашага Пана, і вы таксама маліцеся, сёстры, каб Ён вызваліў нас ад падобных турботаў, што могуць выйсці з вашых рук.

*Пераклад з іспанскай мовы
Юліі Косавай.*

*Паводле: «Santa Madre Teresa de Jesus. Camino de perfeccion»,
biblioteca virtual Miguel de Cervantes,
<http://www.cervantesvirtual.com>.*

Вольга Седакова

Перакласці Дантэ

У 2020 г. як прадвеснік юбілею аднаго з найбольш значных паэтаў у гісторыі, Дантэ Аліг'еры, у Санкт-Пецярбургу выйшла невялікая, але вельмі важная кніга «Перакласці Дантэ», якая стала вынікам шматгадовай працы паэткі і перакладчыцы Вольгі Седаковай па стварэнні першага рускамоўнага пражайснага перакладу «Боскай камедыі». У кнігу ўвайшлі пераклады і каментары да трох песняў «Чыстца» і «Раю».

У прадмове да кнігі аўтарка гаворыць пра немагчымасць зразумець і ацаніць геній Дантэ Аліг'еры без як мага больш дакладнага, нават літаральнага перакладу, бо шматслойнасць сэнсаў гэтага найгрунтоўнейшага твора страчваецца пры любой, нават самай таленавітай спробе зрабіць вершаваны пераклад. З гэтым цяжка спрачацца, бо кожны перакладчык паэзіі ведае, што яго праца — гэта перастварэнне. Да таго ж, старажытная еўрапейская традыцыя *Lectura Dantis*, чытання Дантэ, па-трабуе, каб перад кожнай песняй ішоў уступ і каментар, якія дапамагаюць зразумець тэкст. Як тлумачыць перакладчыца, «ужо самыя першыя чытачы, выдаўцы і перапісчыкі „Камедыі“ цудоўна ўсведамлялі гэты яе статус *commentada*. Лацінскія заўвагі, зробленыя сынам Дантэ, П'етро дзі Дантэ, адкрылі шматвяковую гісторыю парадковага каментавання твора. Не трэба думаць, што гэта праца завершаная. Многія месцы застаюцца не да канца зразумелымі, адносна многіх дагэтуль няма агульнага меркавання». Вольга Седакова здолела вельмі глыбока пераасэнсаваць «Боскую камедыю», стварыць не толькі вельмі грунтоўны каментар, але і вельмі паэтычны натхнёны, а яшчэ гэта каментар праўдзівана хрысціянскага, чалавека, які падтрымлівае асабістыя адносіны з Богам.

Згадваючы 700-годдзе з дня смерці Дантэ Аліг'еры, мы, з дазволу аўтаркі, прапануем увазе чытачоў урыўкі з яе даследавання ў перакладзе на беларускую мову.

Чысцец. Песня 1. Уступ.

Не ведаю, ці можна адчуць усю моц Першай песні «Чыстца», калі пачынаць з яе. Трэба было б дайсці дасюль разам з Дантэ. Гэта значыць: прайсці ўсе трыццаць чатыры песні Першай кантыкі, усе гэтыя чорныя, выпаленыя, замарожаныя, выдзьмутыя пякельнаю віхураю ландшафты, наслухацца «рыфмаў, што ранняць», брахучых галасоў і крывацечных прамоваў, нацярапца жахаў і бязлітаснага спачування¹. Тады б мы ацанілі тое, што адбываецца ў першых вершах «Чыстца».

Каб бегчы па лепшых водах, узнімае ветразі

Ўжо карабель майго генія,

Што пакідае ззаду такое жорсткае мора².

Пачынаецца нешта зусім іншае. Усё лёгка, адкрыта, бяспрашна. За караблікам, які гатовы «бегчы па лепшых водах», бачны яшчэ адзін вобраз: птушкі, што рыхтуецца ўзляцець і выпроствае крылы (ветразі ў лацінскай паэзіі лёгка становяцца крыламі, і Дантэ падхоплівае: *con l'ali e coi remi* — на крылах і вёслах, гэта значыць «з усіх сілаў» (PURG XII, 5). Імгненне перад пачаткам бегу, якое, магчыма, мацнейшае за сам бег. Звернем увагу на цяперашні час дзеяслова «пакідае», а не «пакінуў». Турма застаецца ззаду. Боль застаецца ззаду.

Ды што там: смерць застаецца ззаду. А гэта была вечная смерць, вечны боль, вечнае зняволенне. І бясконца вайна ўсяго з усім. Яна таксама застаецца ззаду. Цяпер — супакой. <...>

Мы зноў тут, на зямлі, але мы тут па-іншаму. Жыць пасля скасавання пагібелі — гэта, напэўна, самы пяшчотны і ўдзячны від шчасця, вядомы чалавеку. У гэтым шчасці зусім няма пыхі. Выратаваны ведае, што яму няма чым ганарыцца. А дантаўскі Чысцец — прастора выратавання. Пыхліўцы на першай тэрасе Чыстца спяваюць малітву «Ойча наш...» з такою зменаю: замест «штодзённага хлеба» яны просяць «штодзённай манны». Пасля збаўлення ад пагібелі мы не тое каб разумеем, а скураю адчуваем, што «простае жыццё», «зямное жыццё» або, як называе яго Дантэ ў першым радку «Камедыі», «наша жыццё», — гэта не штодзённы хлеб, а штодзённая манна з нябёсаў, цуд і выключны дар. Усё гэта — зрок, слых, свабода руху — было ў нас і раней, але цяпер яно прыйшло іншым: уважлівым. <...>

Вяртанне да жыцця пачынаецца з бачнага неба. Атрымліваецца, што першая справа «зямнога жыцця», «нашага жыцця» — бачыць неба. Таму што яно прыгожае, і кожны яго колер адначасова

ёсць святлом; таму што яно высокае, а высокая далечыня патрэбная больш за ўсё; таму што яно хуткае і зменлівае, як малое дзіця (параўнанне Дантэ), а зямля за ім не паспявае; таму што яно — вобраз высакароднасці душы, і ў законах яго руху запісаныя нейкія найважнейшыя пачаткі жыцця, і фізічнага, і духоўнага (я зноў пераказваю Дантэ). І яшчэ таму, што ўзіранне ў яго адцягвае ад жарсцяў і грахоў. І наадварот: грэх адцягвае ад неба, ганьба граху не дазваляе падняць вочы ў неба. <...>

Пекла, апраметная таму і называецца «сляпым царствам», бо там няма неба і, адпаведна, няма святла (толькі нейкі дзіўны і таямнічы свяцільнік гарыць для высокіх душаў старажытнасці ў Лімбе). Пякельныя душы заўсёды сляпыя. Але душы на сямі прыступках Чыстца не бачаць неба: ім гэта не дазваляе грэх, які зняволіў іх. Кожны грэх асляпляе па-свойму. Абсалютна сляпыя пыхліўцы; дротам зашытыя павекі ў зайздроснікаў; гняўлівыя нічога не бачаць за непрагляднаю цемраю і дымам, якія іх атачаюць; знуджаныя тугою нічога не бачаць за мітуснёю і спешкаю, якая захапіла іх; хцівыя (сквапныя і марнатраўныя) не бачаць, бо ляжаць, уткнуўшыся тварамі ў зямлю; падобныя да шкілетаў абжоры сваімі ўпалымі вачыма бачаць толькі ўпрагнёныя і недасяжныя для іх яблыкі; распуснікі не бачаць, бо зняволеныя ў полымі... На гэтых прыступках (у адрозненне ад Перадчыстца) Вергілію даводзіцца нагадваць Дантэ: глядзі ў неба! Менавіта за гэта — за тое, што перастаў глядзець у неба, захапіўшыся жарсцямі свету, — Дантэ прыносіць пакаянне перад Беатрычэ ў Зямным раі. «Я іду наверх, каб больш не быць сляпым», *per non esser più cieco*, — Дантэ дае адказ цікаўным ценам у коле распуснікаў (PURG XXVI, 58).

Першая песня ўводзіць нас у Чыснец, і таму я вельмі коротка апявяду пра гэтую дантаўскую прастору ў цэлым. <...> Аб тым, чым ёсць гэтая трэцяя магчымасць, не пекла і не рай, існуе шмат меркаванняў. Я прывяду два самыя распаўсюджаныя.

Першае заключаецца ў тым, што чыснец — нейкая сярэдняя зона, не зло і не дабро, не пагібель і не выратаванне. Але гэтае меркаванне памылковае: чыснец (і ў Дантэ, і ў каталіцкай дактрыне ўвогуле) належыць да прасторы выратавання. Чыстцовыя душы — шчаслівыя душы, гэтак да іх звяртаецца Дантэ. Яны не святыя: святымі яны мусяць стаць, падняўшыся на вяршыню «святой гары» ачышчэння. Тады яны будуць годныя «ўзысці ў нябёсы», бо нішто нячыстае і несвятое не можа ўвайсці туды. Але важна вось што: ачышчэнне душаў не толькі ў тым, каб пазбавіцца ад нечага, нават зусім не ў тым. У Чыстцы адбываецца вызваленне ад грахоў, «разблытанне іх вузлоў», расплата за іх, ацаленне ад ранаў граху, змыванне грахоўнага бруду, выпро-

Вольга Седакова ў Фларэнцыі.

стванне пасля прыніжанасці, у якую кідае грэх. Прыніжанасць — пастаянны матыў чыстцовых мукаў; але гэта не тая прыніжанасць, якую накладвае звонку на душу нейкая сіла, караючы іх: гэта відавочнае прыніжэнне годнасці чалавецтва ў сабе, якое здзяйсняе сам грэшнік. Цікава, што ў «Пекле» ні разу не заходзіць гаворка аб прыніжэнні: для гэтага павінна захоўвацца памяць пра годнасць, якая там страчана. Аднак уся гэтая адмоўная праца — не мэта Чыстца. Гэта толькі першапачатковая і неабходная *sine qua non*, умова выратавання. Само ж выратаванне заключаецца ў тым, каб у душы ўваскрэсла ці вызвалілася іншая воля, «воля да лепшага парогу» (я пераказваю Дантэ), гэта значыць жаданне быць з Богам, і «гэтае жаданне прыносіла б радасць». Чыснец — гэта прастора цяжкага дасягнення свабоды і самавызначэння. Але ўжо для таго, каб увайсці туды, неабходна мець пэўную свабоду. Гэткім чынам, Анёл-перавозчык бярэ ў свой човен таго, хто гэтага сапраўды захацеў, як тлумачыць Дантэ ягоны сябар, музыка Казелла, а іншым даводзіцца чакаць, пакуль гэтыя жаданне і воля ў іх працнуцца (PURG. II, 99). Воля да лепшага прыгнечана грахам, яе нялёгка вызваліць. А пакуль у чыстцовых душах дзейнічае іншая воля, воля пакутаваць, і гэтыя пакуты, тлумачыць

Невядомы фларэнцыйскі майстар.
«Алегарычны партрэт Дантэ на фоне гары Чысцец», канец 1530-х гг.
Нацыянальная галерэя мастацтва ў Вашынгтоне (ЗША).

Дантэ ягоны сябар Фарэзэ, і ёсць для іх шчасцем (PURG. XXIII, 72–75). Дантэ аказваецца сведкам поўнага вызвалення адной душы: гэта адбываецца з паэтам Стацыем у XXI Песні. Раптоўнае вызваленне душы выклікае надзвычай моцны землятрэс. Уся гара здрыганулася, і ўсе чыстцовыя душы заспявалі анёльскі гімн Богага Нараджэння: «Хвала на вышынях Богу». Вызваленне адной чалавечай душы малюецца як сусветная падзея, адначасова нараджэнне (гімн анёлаў) і ўваскрашэнне Боскага ў чалавеку (душа Стацыя, што ўзнямаецца ўверх, параўноўваецца з аб'яўленнем Хрыста ў Эмаўсе). Супольны хор душаў апавядае пра тое, што раз'яднанасць Пекла скончаная: ва ўрачыстасці ўдзельнічаюць усе, нават тыя, каму яшчэ доўга чакаць свайго часу. Гэтая падзея належыць усім.

І сама воля быць выратаваным — не толькі асабістая справа. Чыстцовыя душы «моляцца толькі аб тым, каб маліліся іншыя»:

*quell'ombre che pregar pur ch'altri prieghi,
sì che s'avacci lor divenir sante.*

Гэтыя цені, што маліліся толькі аб тым,

каб маліліся іншыя,

каб яны хутчэй сталі святымі.

PURG. VI, 26–27.

Неацэнная дапамога жывых, іх удзел у гэтым ачышчэнні. Сатэрыялагічны (збаўленчы. — Заўв. пер.) аспект узаемнай сувязі людзей нідзе не вылучаецца так ясна, як у «Чыстцы». <...> Сувязь жывых і памерлых дзейнічае ў абодва бакі: жы-

выя моляцца за памерлых, але і чыстцовыя душы моляцца за жывых. Гэтак пыхліўцы працягваюць чытаць «Ойча наш...» з апошнім заклікам «І не ўводзь нас у спакусу...», хаця сама гэтая сітуацыя для іх ужо немагчымая (новых спакусаў не будзе). Аб гэтым яны просяць для тых, хто на зямлі. Яны моляцца *a sé e poi*, «за сябе і за нас».

Другое распаўсюджанае ўяўленне аб чыстцы <...> — гэта «інферналізацыя чыстца». Чысцец бачыцца «аблегчаным варыянтам пекла»: тыя самыя пакуты, тое самае пакаранне за грахі; розніца толькі ў тым, што гэтыя пакуты лягчэйшыя і не назаўсёды. З усяго, пра што мы гаварылі раней, — пра вольную волю ў імкненні да збаўлення, пра надзею, пра салідарнасць — вынікае, што гэта непаразуменне. Душы «Чыстца» церпяць пакуты, бо хочуць гэтага. «Гэтак жа, як ёсць воля грашыць, ёсць воля пакутаваць», — тлумачыць Дантэ яго суразмоўца ў «Чыстцы». Так прыстойнаму чалавеку хочацца аддаць свае даўгі, і не таму, што яго прымушае да гэтага знешняя сіла: яму без гэтага не будзе добра. На новыя прыступкі душы ўзыходзяць не са стогнам, а з песняю.

Што датычыць саміх грахоў і пакарання за іх, «Пекла» і «Чысцец» у Дантэ ўвасабляюць розныя сістэмы. Сістэма пякельных грахоў будзецца на аснове класічнай этыкі. Грахі, ад якіх ачышчаюцца ў «Чыстцы», размяркоўваюцца па схеме сямі смяротных грахоў. Кожнаму з гэтых грахоў супрацьпастаўляецца новая цнота, невядомая ў класічнай этыцы. Іх дэманструюць вершы з Казання на гары, якія гучаць кожны раз, калі ачышчанае душа выходзіць з кола ачышчэння ад чарговага граху: гэтак убоства духу супрацьпастаўляецца ганарыстасці («Шчаслівыя ўбогія духам...»), благаслаўлены плач («Шчаслівыя засмучаныя...») — тузе; міратворчасць і лагоднасць («Шчаслівыя міратворцы...»), «Шчаслівыя лагодныя...») — гневу; прагненне праўды («Шчаслівыя галодныя і прагнучыя справядлівасці...») — адразу двум грахам, прагавітасці (тыя, хто шукае зямных дабротаў і славы, прагнуць іншага) і абжорству (ненасытнаму, у той час як «прагнучыя справядлівасці будуць насычаны»); чысціня сэрца («Шчаслівыя чыстыя сэрцам...») — распусце.

Аднак нашмат важней за адрозненні дзвюх гэтых складаных, разумна і тонка пабудаваных сістэмаў, важней за любую класіфікацыю злачынстваў і адпаведных ім пакаранняў нешта іншае. Гэта высвятляецца ў першых жа песнях «Чыстца». Каб выратавацца, самаму страшнаму грэшніку дастаткова аднаго: усёю душою звярнуцца да Бога, нават у апошнюю, перадсмяротную хвіліну. «Праз адну слязінку» — *per una lagrimetta!* — гаворыць д'ябал, абураны тым, што анёл адбірае ў яго грэшную душу

гвельфа Банконтэ Монтэфельтра (PURG. V, 107). Такія душы, што па розных прычынах прынеслі пакаянне толькі ў апошнюю хвіліну, апынаюцца ў Антыпургаторыі (Перадчыстыцы), чакаючы магчымасці пачаць узыход да «шчаслівых пакутаў», *martiri*. <...>

Пры гэтым Дантэ, «ратуючы» ў сваім «Чыстыцы» вялікіх грэшнікаў, якія адклалі пакаянне і навяртанне на апошнюю хвіліну, не выпавядалі свае грахі святару і не атрымалі адпушчэння грахоў, і — што выглядае зусім скандальна — тых, каго Касцёл пракляў і пахаваў *a lume spento* «пры згашаным святле» (па старажытнай традыцыі, пры пахаванні чалавека, адлучанага ад Касцёла, пры яго труне гасілі свечкі і неслі іх да магілы перавярнутымі. — Заўв. пер.), не адступае ад вучэння Касцёла. Любы грэх несумярны з Божаю міласэрнасцю: гэта вучэнне Касцёла. Гісторыі душаў у Антыпургаторыі — гэта, па сутнасці, мноства варыяцый на тэму прыпавесці пра марнатраўнага сына (гл. Лк 15, 20). Манфрэд у адказ на збянтэжанасць Дантэ датычна таго, як жа можа выратавацца адлучаны і пракляты чалавек, прамаўляе чужоўныя вершы:

*Orribil furon li peccati miei;
ma la bontà infinita ha sì gran braccia,
che prende ciò che si rivolge a lei.*

PURG. III, 121–123.

Жудасныя былі мае грахі; // аднак у бясконцай міласэрнасці такія вялізныя рукі, // што яна прымае таго, хто да яе звяртаецца.

<...>

Чысцёц «Камедыі», яго геаграфія, тыпалогія, структура, увесь сэнсавы вобраз, цалкам створаныя Дантэ. Калі ў «Пекле» ён ішоў па слядах візінерскіх «хаджэнняў па муках», а ў «Раі» (куды ніхто не «хадзіў») абавіраўся на духоўна-астранамічныя чарцяжы багасловаў, то мапу Чыстыцы ён склаў сам. Геніяльная сама ідэя Дантэ злучыць Чысцёц (які па народных вераваннях размяшчаецца пад зямлёю) з зямным раем (які найчасцей размяшчаецца на недасяжным востраве). Зямны, або першы рай, недасяжны для чалавека пасля грэхападзення (пра месца, дзе ён знаходзіцца, існавала мноства версій), у Дантэ знаходзіцца на вяршыні гары ачышчэння. Гэтая гара паднялася на іншым краі зямлі, калі падзенне Люцыпара ўтварыла ўпадзіну пекла. З Пекла ў Чысцёц Дантэ з Вергіліем праходзяць праз цэнтр зямлі. Сэнс ачышчэння, узыходу ўверх па гары пакутаў, такім чынам заключаецца ў тым, каб вярнуць сабе першапачатковую годнасць чалавека, Адама, якім яго задумаў Бог.

Там, у Зямным раі, Дантэ сустрэне Беатрычэ, там яму будуць адкрытыя апакаліптычныя таямніцы гісторыі, там яго «паспавядаюць», «адпусцяць грахі» (пагрузіўшы ў Лету) і «ўдзяляць Камунію»

(вадою Эўноі). Сама гэтая гара знаходзіцца на востраве, а востраў — у Паўднёвым паўшар'і, паўшар'і водаў (паводле сучасных для Дантэ геаграфічных уяўленняў), адразу насупраць Ерузалема. І сама гара, і Зямны рай знаходзяцца на зямлі, дзень і ноч ідуць там адно за адным, але ў гэтай прасторы дзейнічаюць іншыя, непрыродныя законы. Відаць, такія законы дзейнічалі на створанай зямлі да грэхападзення чалавека.

<...>

Узгадаю яшчэ тры найважнейшыя кампаненты сэнсу і стылю, якія ёсць у «Чыстыцы». Гэта, па-першае, палітычная тэма: самыя моцныя інвектывы Італіі гучаць менавіта ў «Чыстыцы». Яшчэ гэта этычныя дыскусіі, абмеркаванне паняццяў розуму і веры, зла і пакутаў, міласці і справядлівасці, вольнай волі і накіравання (у Пекле, як вядома, «дабро розуму», *il ben de l'intelletto*, страчана, таму весці размовы на агульныя тэмы там проста немагчыма). І, нарэшце, гэта абмеркаванне паэзіі, якое займае непараўнальна значнае месца ў Чыстыцы. Пачынаючы з XXI Песні, вызвалення Стацыя, які прабыў пяцьсот гадоў у коле сквапнікаў і марнатраўцаў, спадарожнікамі Дантэ аказваюцца адны паэты, якія выясняюць гісторыю новай паэзіі.

У Зямным раі, ужо выходзячы за межы ўласна «Чыстыцы», гучыць новая тэма: выкрыццё сучаснага Дантэ Касцёла і прароцтва аб яго ўваскрэшэнні.

Аднак нічога з гэтага яшчэ не вядома ў Першай песні. Мы ідзем за Дантэ, які ўпершыню апынаецца ў гэтым новым свеце, і атрымліваем асалоду ад заканчэння жаху і з'яўлення неапаганенай зямлі і чыстага неба, у чаканні шчаслівага працягу.

<...>

*Каб бегчы па лепшых водах, уздымае ветразі
карабель майго генія,
накідаючы за сабою страшэнную прорву.
І я буду спяваць пра другое валадарства,
дзе чалавечы дух ачышчаецца
і становіцца годным узыходу ў нябёсы...*

PURG. I, 1–6.

Пераклад з рускай мовы
Юліі Косавай.

¹ *M'apparecchiava a sostenere la guerra / sì del cammino e sì de la pietate* — я рыхтаваўся вытрымаць вайну // і з дарогаю, і з тугою (або: са спачуваннем) (INF. II 4–5). Вайну са спачуваннем (або з тугою) розныя каментатары тлумачаць па-рознаму.

² Тут і далей больш літаральны пераклад, чым будзе прапанаваны пазней.

Данута Бічэль — паэтка, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі імя Янкі Купалы (1984). Нарадзілася ў вёсцы Біскупцы на Лідчыне. У 1962 г. закончыла Гродзенскі педінстытут імя Я. Купалы. Аўтар кніг паэзіі «Дзявочае сэрца» (1960), «Нёман ідзе» (1964), «Запалянкі» (1967), «Доля» (1972), «Ты — гэта ты» (1976), «Браткі» (1979), «Дзе ходзяць басанож» (1983), «Загасцінец» (1985), «Даўняе сонца» (1987), «А на Палессі» (1990), «Божа, мой Божа» (1992), «Снапок» (1999), «На белых аблоках сноў» (2002), «Стакроткі ў вяночак Божай Маці» (2004), «Ойча наш...» (2008), «Іду сцяжынаю да Бога» (2012), а таксама кнігаў прозы «Хадзі на мой голас» (2008), «Мост святога Францішка» (2010), «Правінцыя святога Францішка» (2013), «Выбраныя творы» (2016), «Дайсці да Каложы» (2017) і інш. Жыве ў Гродне.

Данута Бічэль

Да Маці Божай Унебаўзятай

На воблачку Ўнебаўзятай

Толькі на воблачку Ўнебаўзятай
Маці Божай Прачыстай — добра.
Ціша, самота, маўчанне, свята...
Цярпець — беларуская доля.

Толькі ў малітве знаходзім сябе,
наталенне на дне вадапою.
Малітва маўчання — найцудоўнейшы лек
ад беспрасвету, болю...

Аднойчы сустрэліся дзве душы,
адна другую пачулі,
лётаюць дзве душы-спарышы
ў адной палатнянай кашулі...

Маўчанне цішы — шчасце вялікае.
У міласці — святое маўчанне...
Дрэвы ў балоце сохнуць ад крыку.
Змаўляйцеся, дзеці, вачамі.

І д'ябал крычаў, пакуль не аглох,
ствараючы зло чалавеку.
Дзікага крыку не слухае Бог.
Крык — папярэднік здзеку.

Вітай, Марыя, поўная ласкі!
Ратуй родны кут сялянскі!
Каралева Божага Валадарства!
Прымі пад сваё падданства!

17 ліпеня 2021 г.

Малітва жывой ружанцовай ружы імя Маці Божай Унебаўзятай

Жывых таямнічак містычны танец
штомесячык след-у-след:
дзеятнаццаць жанчын
адмаўляюць Ружанец,
адну таямніцу — паэт.

Дзікая раць гібрыдных мігрантаў
штурмуе літоўскі плот...
Штодзень да Заступніцы Ўнебаўзятай
уносім кліч за народ.

Сёстры хварэюць, стомлены працай,
сямейных клопатаў град,
стаяць на каленях на адарацыі —
жывы ружанцовы дэсант.

Пакорным шэптам «Ave Maria...»
зганяем злыдняў на дол —
духоўныя сёстры рознага ўзросту,
Цётчын праўнук, паэт Анатоль.

На паратунак згубленых душаў
не пралівайма слёз, —
сплятайма вянкi ружанцовых ружаў
ад Будслава — да Нябёс.

14 ліпеня 2021 г.

Малітва за чытачоў і чытачак

Ойча наш!
Прымі словы шчырыя,
немаўляткі з Божлага выраю!

Ёсць такое імгненне,
як бліскавіца,
стукае ў сэрца натхненне, —
пачынаю маліцца
непрыдуманымі экспромтамі,
шчырымі да Бога зваротамі, —
за вас, чытачы дарагія,
стамлёныя, маладыя...
і з наступнага пакалення, —
прыміце благаслаўленне!

Такія вы ўсе прыгожыя —
хто рыфмы, ягняткі Божыя, —
зразумеў, хто кароткі радок,
як першы з градкі гурак,
схрумстаў, не хрумстае больш...
Няхай беражэ вас Бог!

Рыфмаваць вы таксама аматары,
Музы маёй фундатары,
заўважаеце мае выбрыкі,
«конікі гнядыя ў яблыкі».

Няхай вам паэт Францішак
налье здароўя кілішак!
Узнёсла ў Бонавэнтуры
збярэм высокай культуры.

Духу Слова, райскі салоўка,
спявай, як шпачок і шчыглік!
Не замыкай Боскіх шчылінак
дзеля братоў і сястрыцаў,
натхнення жывых крыніцаў!

Дух розуму, пералі
слоўцы свае ў вушка правае,
няхай збаўленчаю лаваю
ачысціць залевы любові,
ды грэшныя думкі спалі...

10 ліпеня 2021 г.

Ягадкі

Сініцы, п'яніцы, ганобаль...
Буякі,
па-хахлацку — буйкі.
У Літве — шылявогэс...
Незавершаны вобраз.

Як мне, вясковай дурніцы,
хочацца да вас прытуліцца,
есці ягадкі разам з лісткамі,
багуннікам ап'яніцца...
Балота буслінае сніцца,
адкуль іх збіралі збанкамі.

Толькі ў маім Загасцінцы
словаў набор невялічкі —
ягады называюць *сініцы*,
птушак называюць *сінічкі*.

Супакойвае Віка цвяроза:
— Балота і дзедаў лес
знішчыў сучасны прагрэс...
На градках расце шылявогэс!

7 ліпеня 2021 г.

У чарніцы

Калі зацвіталі ліпы,
чаборык і медуніцы,
мастак Аляксандар Ліпень
запрашаў мяне па чарніцы.

У балоце святым было поўна,
у Рыбніцы каля Парэчча...
Разгублена неяк, няроўна,
трымаючыся за парэнчы,
Ліпень выходзіў з кватэры,
браўся за руль, рукі трэсліся...
Жонка Вольга садзілася спераду,
я ззаду — не лішняя, трэцяя.

На балоце драмаў на папараці,
вачамі блукаў у просіні...
Мы яму — як малому дзіцяці,
без чаргі па жмені прыносілі.

Размаўляў сам з сабой ці з рэхам,
пасля замаўкаў ненадоўга...
Аднойчы адзін паехаў...
Не разбудзіўшы нікога...

Супакоіў разгубленых нас:
— Паклікаў мяне Апанас!

...Улетку зрэдку прыходзіць,
нібы ціхі дождж на муро.
— Я тут ствараю з майстроў асяроддзе!
— На працу прыняў мяне Бог.

6 ліпеня 2021 г.

Сыноч-самалёт

У сталярку ідзе на працу —
спартыўныя мінае палацы,
па вуліцы Валерыя Чкалава,
каля вінных падвалаў.

З гонарам носіць імя героя,
гэтак назваў яго тата.
Тата яго пра палёты мроіў,
паляцеў ад нас ранавата.

Колькі тых пробных палётаў
на планерах ды самалётах
сынам, спартыўным лётчыкам,
з падзеннямі і недалётамі!

Ідзе ў сталярку... Ад Чкалава
пераходзіць на Лізы Чайкінай.
Бывае, нехта, прыдбалы,
пачастуе хмельнаю чаркай.

Праз парк ад цудоўнай Каложы
зарабляе дробныя грошы.
Найболей яму прыемная
творчая праца, дарэмная.

Калі заробіць на свечку,
акунуцца захоча ў рэчку...
У царкве пацалуе абраз,
сцішыцца, увойдзе ў экстаз...

Блытаючы стагоддзі —
як Караткевіч Валодзя,
сустрэне ліцвінку Гражыну —
з ёй ідзе ваяваць за Айчыну.

Па зелечку будзе вяртацца,
да белых бяроз прытуляцца.

У парку растуць платаны,
арэшкі звоняць, як слёзы.
Абгароджаныя платамі,
спеюць раннія абрыкосы...

Прынясе адзін абрыкос
вернай сяброўцы кар-карцы.
Пакаркаюць і супакоюцца
у нябёсах на белай хмарцы.

Ачысці, Божа, яго дарогу
подыхам Духа Святога!
Ачысці ад грэшных апілак
істоту сынаву мілую!

7 ліпеня 2021 г.

Як Лейба Мялёгава здаўшы...

Вобраз «малой» радзімы
надуманы, не праўдзівы.

Вялікая і святая,
Радзіма ў тваім дакуменце...
Ўдыхнеш — яна ажывае,
ад першых крокаў да смерці.
З'яўляецца з анічога
подыхам Духа Святога.

Жывеш са смуткам і болеем,
калі не маеш любові.
Купіць любоў немагчыма.
Любоў натоліць Радзіма...

Зялёны і вірлавокі
Нёман, жвіровая Гаўя.
Аер. Рамонкі. Асокі.
Спіць стоячы чапля худая.

Ты спіш у мярложку на ложку
сярод барвенкаў і зёлак.
Тармосіць, кліча ў дарожку
саламяны анёлак.

Кожны дзень, як нядзеля.
Любоў трымае надзея,
што дзікім воўкам па следу
не ў мроях туды даеду.

З малітвачкай і натхненнем
таемных слёз назапашу
і там спалюся з імгненнем —
як Лейба Мяслягава здаўшы.

5 ліпеня 2021 г.

Святлане —

*на зорнае ліставанне,
промнакаў месячных жменя —
(12 чэрвеня — дзень нараджэння)*

У мілай паэткі чырвоная дата!..
У галаве віруе тарнада,
над бяссоннем, над беспрасветам —
ў неспакойных сэрцах паэтаў —
Марыі Новік, Варонік Светы —
сінічак на жырандолі...
начных вандроўніц у Лету...

Марыя — з мары, Света —
з Паўлюка Багрыма натхнення,
у агні беларускага лета...
Віншваем вас з днём нараджэння

з прадоння аблокаў —
ад вас недалёка —
ад вас, каго немагчыма
блізка бачыць вачыма...

Гаспадынька Пушынка
будзе за вас маліцца!
Сашка ранкам жывую закуску
ўпалое па-беларуску...

Птаха хрыпатая «каррр» вымаўляе,
злётае з братам на Гімалаі —
у даліну макаў.
Смажыць смага брата і птаху
Бог наталяе іх смагу...

Паэтка Святлана,
у жытнёвыя зоркі прыбрана, —
усім стракатым тарнада,
крыклівым, капрызным, бязмовым —
віншваем цябе са Словам!

12 чэрвеня 2021 г.

Верш да фатаграфіі з Алесем Разанавым і Юркам Голубам, якія адышлі ў вечнасць

*Аўтограф на кнізе Алеся Разанава «Перавыбранае»:
«Данута тут: дзякуй за сустрэчу.
06.02.2018 Алесь Разанаў».*

Праз вуліцу ў зале супраць Сабора
святлы рой віраваў ад айца Георгія Роя.
Верш чытаю пра два дубы.
Два дубы, як два галубы!
Цяпер — гэта настаўнікі мае вялікія
Аляксей Карпюк і Васіль Быкаў!

Голуб Юрка з паэтаў, наіўных дзяцей,
проста ў аб'ектыў паглядзеў.

Паміж нас прыязмліўся з сусветаў
Алесь Разанаў, з незагоеных ранаў паэта...
Адмыслова з высокім словам,
білакатар знутры
нам недасяжнай гары...
нешта такое звездаў,
чаго не ведалі
прысутныя тут святары...

...Але, за словам, нібы за святлом,
ушчэнт стаміўся...
Кажуць, так захацеў — і спапяліўся...

Не развейвайце сябе попелам
па сцяжынках нябёсаў тут, у Еўропе...
Давайце не будзем зямелькі мілай
рабіць суцэльнай магілай...
На магілах не сеюць пшаніцы!
На магілах трэба маліцца
паводле Божых Запаветаў...
З неспакойным дыханнем планетаў
новых выходцаў Паэтаў!

Спачуваю жанчыне і дзецям.
За душу тваю малюся, Паэце, —
Данута тут: не ў Тыбеце.

Тут, дзе ў расінках чыстага гаю
душы нашых матуляў
рэчаньку калыхаюць!

Аксана Данільчык — паэтка, перакладчыца, кандыдат філалагічных навук. Скончыла філалагічны факультэт БДУ (1993) і аспірантуру Інстытута літаратуры НАН РБ (1996). Аўтарка паэтычных зборнікаў «Абрыс Скарпіёна» (1996), «Il Mezzogiorno. Поўдзень» (2006), «Сон, які немагчыма забараніць» (2011), «Блюмэнштрэс» (e-book, 2018), кнігі вершаў для дзяцей «Павуцінка на агрэсце» (2005), двухмоўнай кнігі вершаў «Il canto del ghiaccio. Песня лёду» (2019, Італія). Даследуе італьянскую і беларускую літаратуры, перакладае з італьянскай мовы. Удзельнічала ў стварэнні дакументальнага фільма пра Яўгенію Янішчыц «Небяспечны талент» (2008). Разам з Віктарам Жыбулем уклала анталогію беларускай жаночай паэзіі міжваеннага перыяду «Бліскавіцы» (2017). Жыве ў Мінску.

Аксана Данільчык

* * *

Скача дождж па лісці нашай памяці,
па лісці, якое ці можам памятаць —
разам з залёвай дзяцінства,
калі дзень, два, тры
падзенне кропляў вады разразала прастору,
адольваючы супраціўленне паветра.

Бывае памяць як вечны фон,
калі жывеш — і не забываешся:
прысутнасць не страчвае значнасці,
адсутнасць не страчвае значнасці.

Крывяносная сістэма —
карэненосная сістэма,
носіць увесь час па цэле
спалучэнне генаў
— дарункі геніяў —
нашую спадчыну.
Што мы такое? Мы — гены,
што памятаюць.

Можа быць таму
мы пішам пра мінулае,
што шукаем там апірышча для будучыні,
што шукаем у мінулым трываласці?

Можа быць таму,
што мы выраслі ў Беларусі,
а не між «руінамі» і «нідзе»,
у Беларусі, якая была сапраўднай,
якая памятала сябе самую,
хоць пра многае хацела забыцца?

Можа быць таму
я абяцаю сабе зноў і зноў
не пісаць пра мінулае,
а яно вяртаецца,
так упарта, так жыва,
прыводзіць за сабою людзей,
якіх даўно ўжо няма.

Каб я ведала, што я не адна.

* * *

*Pamiętka Służby Wojskowej, Toruń.
(Надпіс на дзедавым фотаздымку.)*

Партрэт Пілсудскага,
аэрапланы ў дымным небе,
анёлак побач з бомбаю і шабляй —
у гэтых нескладаных атрыбутах
зашыфраваныя маршруты міжваенных
шляхоў і нечаканых паваротаў лёсу.
Пра што не дадзена даведацца напэўна,
а можна хіба толькі здагадацца...

Ўявіць туманны ранішні гасцінец,
плячыхстых хлопчаў, што ідуць на захад,
каб дзесьці потым у далёкім краі
чужой радзіме прысягаць на вернасць.
І слаць лісты, і памятаць пра мову
сваю, адзіную, якой няма замены,
і без якой забудзешся навечна
пра тое, хто ты ёсць на гэтым свеце.

...Стаю насупраць торуньскіх казармаў,
інакшым шляхам і з інакшай мэтай,
так выпадкова і зусім невыпадкова
праз час і праз жыцця закальцаванасць
прачытваю гісторыю па лёсах
маіх дзядоў, што на мяне з нябёсаў
глядзяць з прасветленай усмешкай тых,
хто змог вярнуцца да бацькоўскай хаты...

...жаўнеры Войска Польскага...
...Чырвонай арміі салдаты...

Архіпелаг

Хлеб — круглая выспа,
зямяля, што плыве
ў тумане маёй памяці.

Адломваю ад яе лусты ўспамінаў
і апускаю побач, а пасля,
калі паабедзенная цішыня
распускаецца ў гарачым паветры,
падаражнічаю па гэтым архіпелагу.

Хлеб — круглая выспа,
дзе живуць
самыя смачныя ўспаміны:

...плошча ў мястэчку,
стары аўтобус кранаецца з месца,
за акном праплывае замак з чырвонай цэглы,
у нашых руках — хлеб з крамы ля аўтакасы...

...дарога з музычнай школы,
галодныя вочы і хлеб,
ад якога даволі хутка
нічога не застаецца...

Лусты ўспамінаў,
адламаная ад гэтай выспы, —
архіпелаг, што ўзвышаецца
над марнасцю быцця.

Фота Аксаны Данільчык.

Дарога да Васілісы

Напэўна вясна, напэўна
п'ялёсткі ігрушаў-дзічкаў
леглі ланцужкамі ўздоўж дарогі,
выцягнуліся аж да самага лесу,
у нетрах якога прарастае трава-кісліца,
а мурашкі выбудоўваюць новыя хаткі.

Тэпайце-тэпайце, ножкі малыя,
спасцігайце радасць жыцця
разам з апалонікамі,
што мільгаюць у чыстай вясновай вадзе.

Дзве жанчыны —
старэйшая і маладзейшая,
лесам, лесам, а там за лесам —
хутар у квецені саду.

І сонца будзе высвечваць
кожную плямку на шыбе вакна,
насычаць фіранкі залатым пылам,
потым пыл закруціцца па хаце,
калі швачка Васіліса
дастане з-пад швейнай машыны
скарбы тканінаў,
аддасць гатовую сукенку
і россыпы лапінкаў.

Назад ізноў праз лес,
праз жаўруковыя палеткі,
з пагорка відаць замкавыя вежы,
а наперадзе яшчэ дваццаць год
жыцця разам.

* * *

Марыне

Як мы марылі пра каханне!
Такое, каб на ўсё жыццё,
каб ніхто і ніяк, каб непарушна,
не ўмелі зазірнуць
далей за бліжэйшы лясок,
аднак былі ўпэўненыя
ў магчымасці адзінства душаў.

Як мы марылі пра каханне!
Перапісвалі вершы ў тоўстыя сшыткі,
насілі іх адна да адной,
пыталіся: «Я прыгожая?» — «Ага, вельмі...»
— «А я?» — «Ты таксама...» —
быццам бы прыгажосць і каханне — сінонімы.

Спасцігалі свет эмпірычным шляхам,
не зважалі на босыя ногі, парэзаныя аерам,
і радасць існавання была з намі кожны дзень,
мы кожны дзень сустракалі даверам...

(Тут, напэўна, я павінна напісаць,
што жыццё разбіла нашыя мары ўшчэнт,
што мы сталі дарослымі
і больш не верым і не марым.
Але гэта не так.)

Паміж мною і мною адлегласць
можна вымераць цэлым жыццём,
што бліжэй, што далей — я сама
іншым разам не адчуваю...
Як мы марылі пра каханне!
Гэтых мараў шчаслівае адкрыццё
і да сёння няіснай зоркай
нам пражытыя дні асвятляе.

На замкавым возеры

*Светлай памяці Зоі Іванаўны Ёч
(Карпінскай).*

Наплакацца на беразе тваім
За тых усіх, каго вада забрала,
За тых усіх, каго вайна забрала,
Каго ніколі болей не пачую,
Наплакацца і за сябе самую,
За ўсё, што згадкаю ў імгле растала,
Але ёсць Мір, і гэта ўжо нямала,
Але ёсць сонца па-над сподкам срэбным,
Ёсць штосьці важнае, што для мяне нязменным,
Было заўсёды, і заўсёды будзе.

І ўсе мы, раскіданыя па свеце,
Калісьці вернемся да нашых родных хваляў,
Да глыбіні адчайнай і празрыстай,
Куды плывуць адлюстраванні вежаў.
Зямлі маёй душа і незалежнасць,
Маё карэнне і мае нябёсы —
У гэтых замках, што паўсталі проста
Сярод палёў ахоўнымі мурамі,
І што заўсёды і паўсюль ідуць за намі.

Ля іх — маё святло і мой ратунак,
А некалі — апошні мой прытулак.

Ірына Багдановіч

«Хлеба
будняга дай нам
сёнека!»,

або

Хрысціянскія акорды
«Скрыпкі
беларускай»
Алаізы ПашкевічДа 145-годдзя
з дня нараджэння

У ліпені гэтага года споўнілася 145 гадоў з дня нараджэння вельмі яркай беларускай паэтки і грамадскай дзяячкі пачатку XX ст. Алаізы Пашкевіч, вядомай у літаратуры пад хрэстаматыйным псеўданімам *Цётка* (03.07.1876–05.02.1916).

Прамяністая змагарная постаць Цёткі злучае ў сабе не толькі высокі палёт творчай думкі і энергію барацьбы — барацьбы за праўду і справядлівасць, за волю і годнае жыццё свайго народа — але яшчэ і напаўняе абодва гэтыя чыннікі святлом хрысціянскай веры, святлом Духу, атрыманым падчас каталіцкага хросту. На працягу жыцця, у змагарнай маладосці і ў творчай сталасці, менавіта гэты Дух кіраваў думкамі і ўчынкамі Цёткі, напаўняў яе верай у перамогу добра і справядлівасці, надзеяй на адраджэнне роднага краю і любоўю да бліжняга, якому служыла палымяным паэтычным словам, рупнасцю ў справе асветы і выхавання, сястрой

міласэрнасці ў тыфозным бараку. На ўсім жыццёвым шляху, ва ўсіх выпрабаваннях і справах служэння, у рэалізацыі ўсіх сваіх пакліканняў Цётка мужна і годна несла свой крыж — крыж міласэрнасці. Менавіта так трапна — «Крыж міласэрнасці» — назвала ў 1988 г. свой раман пра Алаізу Пашкевіч таленавітая пісьменніца сучаснасці, якая таксама заўчасна адышла ў вечнасць, Валянціна Коўтун (06.04.1946–30.04.2011).

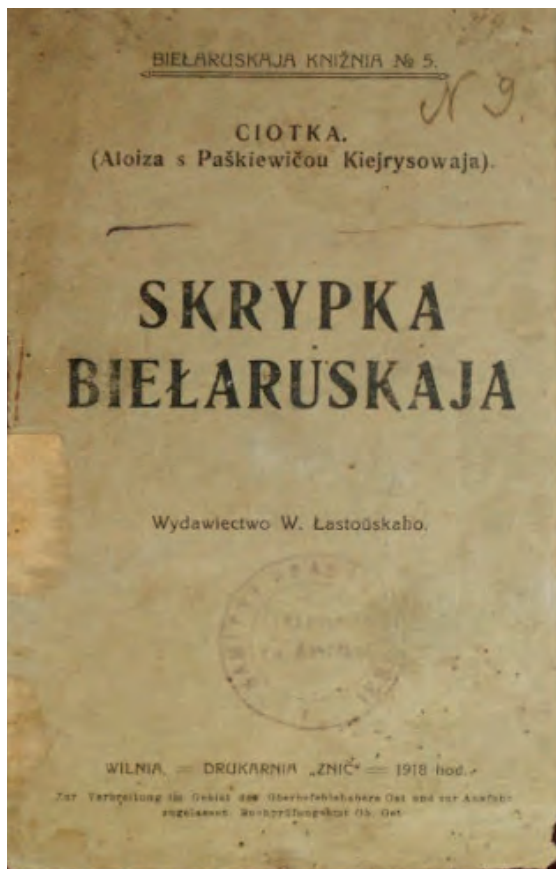
Згадаем жа ў нашых юбілейных нататках некаторыя старонкі жыцця і творчасці Цёткі, якія сведчаць пра яе не толькі як пра паэта-пасіянара, актыўнага дзеяча беларускага адраджэнскага і рэвалюцыйнага руху, але і пра тое, што ўсе гэтыя якасці яе асобы былі знутры асвечаны промнямі хрысціянскай каталіцкай веры, што змагарныя струны яе *Беларускай Скрыпкі* гучаць хрысціянскімі акордамі.

Ірына БАГДАНОВІЧ — паэтка і літаратуразнаўца, кандыдат філалагічных навук. Нарадзілася ў г. Ліда на Гродзеншчыне. Скончыла гісторыка-філалагічны факультэт Гомельскага дзяржуніверсітэта (1978) і аспірантуру пры Інстытуце літаратуры імя Я. Купалы Акадэміі навук Беларусі (1983). Аўтар кніг вершаў «Чаравікі маленства» (1985), «Фрэскі» (1989), «Вялікдзень» (1993), «Сармацкі альбом» (2004), «Прыватныя рымляне» (2006), «Душа лістападу» (2012), «Залатая Горка» (2016), манаграфіі «Янка Купала і рамантызм» (1989), «Авангард і традыцыя: беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння» (2001), укладальніца зборнікаў «Казімір Сваяк. Выбраныя творы» (2010), «Вінцук Адважны. Выбраныя творы» (2011), «Аляксандр Надсан. Выбраныя творы» (2014) і інш. Перакладае з польскай мовы. Жыве ў Мінску.

У станаўленні асобы Алаізы Пашкевіч важную ролю адыгралі акалічнасці яе выхавання: спачатку — хатняга, потым — у Віленскай прыватнай гімназіі В. Прозаравай, на курсах П.Ф. Лесгафта ў Пецярбургу. Гэта былі самыя першыя гады ХХ ст., а ў Пецярбургу ў той час існавала даволі вялікая беларуская супольнасць: моладзь з беларускіх шляхецкіх засценкаў ехала ў паўночную сталіцу імперыі па адукацыю, стварала зямляцкія таварыствы, шукала еднасці і магчымасці з набытым вопытам годна паслужыць адраджэнню свайго ўжо больш за стагоддзе паняволенага краю. Там, у Пецярбургу, у гэты час быў закладзены і дзейнічаў пры ўніверсітэце гурток студэнтаў беларусаў «Круг беларускай народнай прасветы», у які ўваходзілі браты Вацлаў і Юрка Іваноўскія, браты Іван і Антон Луцкевічы, Ф. Умястоўскі; апекаваўся ж дзейнасцю гуртка прафесар Б.І. Эпімах-Шыпіла, які да таго ж быў выкладчыкам старажытных моваў у Рыма-каталіцкай духоўнай акадэміі, а праз гэта меў уплыў на будучых беларускіх каталіцкіх святароў, навучэнцаў акадэміі, выходзячы іх у беларускім патрыятычным духу.

Алаіза Пашкевіч, трапіўшы ў Пецярбург, апынулася ў самым віры гэтай грамадскай нацыянальнай актыўнасці і далучылася да яе з усім маладым імпульсам творчай натуры і патрыёткі...

Са спадам рэвалюцыйнага руху і пачаткам рэпрэсій Цётка мусіла эміграваць: яна на пэўны час спыняецца ў Львове, становіцца вольнай слухачкай філасофскага факультэта Львоўскага ўніверсітэта. У 1908–1909 гг. жыве ў Кракаве, дзе працягвае адукацыю на гуманітарным аддзяленні Ягелонскага ўніверсітэта. Так несупынна дзейнічала ў ёй прага ведаў, жаданне заглыбіцца ў гуманітарную думку, быць адпаведнай свайму часу, шукаючы адказы на вострыя пытанні, а перадусім на пытанні вызвалення чалавека і роднага краю з-пад улады чужога гвалту і насілля, адраджэння тых каштоўнасцяў праўды, свабоды, справядлівасці, якія спрадвеку

запісаныя для чалавека ў Божым законе і абвешчаныя праз прарокаў і ўцелаўленае Слова.

У той рэальнасці зло мела канкрэтныя імёны і твары: гэта былі царызм, імперыя і ўсе яе прыслужнікі. І Цётка паўстала на барацьбу з цемраю і злом, адчуўшы сябе пакліканай стаць дабравесцем свабоды. Тыя вершы-ўлёткі, якія былі напісаны ў час змагання, ды іншыя неўзабаве складуць два яе зборнічкі вершаў «Скрыпка беларуская» і «Хрэст на свабоду», выдадзеныя ўжо на эміграцыі, у 1906 г. у мястэчку Жоўква пад Львовам у друкарні славутага базыліянскага кляштара. Зборнічкі, як і ўлёткі, былі выдадзеныя кірыліцаю і лацінкаю, а падпісаны былі адпаведна варыянтамі псеўданіма: *Гаўрыла* з

Полацку і *Гаўрыла*. І ўжо гэта было першай вельмі важнай алузіяй — нацыянальнай і хрысціянскай. Раскрыць яе сутнасць можна, задаўшыся пытаннем: а чаму менавіта *Гаўрыла*, а чаму з *Полацку*?

Згадаем жа, якой адукаванай асобай была Цётка! Яна была інтэлектуалкай еўрапейскага ўзору і ўзроўню! З кім яе — жанчыну — можна ў гэтым сэнсе параўнаць? Прыходзіць на думку — са Скарынам! Так, з нашым славутым доктарам *Францішкам Скарынам* з *Полацку*! Ці не таму яна, шляхетная каталічка з Лідчыны, назвалася *Гаўрылам* з *Полацку*, што мела перад сабой такі годны перайманне ўзор? Ды й шляхі вучобы былі ў іх падобныя: настаўніца шырокага гуманітарнага профілю і спецыяліст у медыцыне (пасля курсаў Лесгафта) — не доктарка, але ж прафесійная медсястра, фельдшарка, якая практычна прымяніла свае навыкі падчас Першай сусветнай вайны і фактычна, менавіта ў біблійным сэнсе, аддала жыццё за бліжняга, заразіўшыся падчас свайго медычнага служэння, дапамагаючы хворым на роднай Лідчыне. Ці ж гэта не выкананне волі Божай ва ўсёй паўнаце сэнсу нясення крыжа — крыжа міласэрнасці?..

А перад гэтым — ахвярнае служэнне ў слове, слове паэтычным, дзе праз вобразныя асацыяцыі ў палымяных радках таксама прагаворваўся

сэнс Божых заповедзяў любові — любові, якая не прымае гвалту і насілля; любові, паўната якой у свабодзе і праўдзе; шлях да якіх пралягае праз цяпленні, пакуты, выпрабаванні. Але ж ён, гэты шлях любові, кліча і да змагання, да адпору насіллю і гвалту, супраціву, які вымагае ахвяраў і крыві — крыві, якая асвятчае змаганне, гэтак, як у вершы Цёткі «Пад штандарам»...

Учытаемся ж у вершы Цёткі, нават самыя змагарныя, самыя рэвалюцыйныя, каб яшчэ раз пераканацца, што мы не знойдзем там нічога, што б разбурала ў ёй асобу з хрысціянскім стрыжнем, з хрысціянскай верай, з хрысціянскай маральнасцю. Наадварот, яе вера ўмацоўвала дух, давала сілу ў барацьбе і разуменне праведнасці змагарнага шляху. Гэта быў вымушаны шлях, але ж гэта было права народа адказаць на несправядлівасць і гвалт, калі іншыя шляхі не прыводзілі да выніку. У кнізе Святога Айца Яна Паўла II «Памяць і самасвядомасць» у раздзеле «Гісторыя» ёсць вельмі важныя для кантэксту нашых разважанняў думкі пра зямное вымярэнне гісторыі народаў як шляху ў гісторыі збаўлення. Папа цытуе ў гэтым раздзеле свой паэтычны твор «Калі думаю пра Айчыну» і папярэджае цытаванне вострым пытаннем: «Ці можа гісторыя „паплысці супраць цяжэння сумлення?“ Гэтае пытанне я задаваў сабе шмат гадоў таму ў сваім творы „Калі думаю пра Айчыну“. А ўзнікла яно з роздуму над паняццем народа і патрыятызму. У тым самым творы я імкнуўся таксама даць адказ...» [4, с. 83]. Далей святы Ян Павел II цытуе фрагмент свайго твора: «*Волю ўвесь час трэба здабываць, нельга яе толькі мець! // Яна прыходзіць як дар, а трымаецца змаганнем. Дар і змаганне запісваюцца на лістах патаемных і ўсё ж такія яўных. // Усім сабою плаціш за волю, а таму й называй гэта воляю за тое, што можаеш, плацічы, увесь час нанава мець сябе. // Платаю гэтая ў гісторыю ўваходзім і да эпох яе дакраняемся. // <...> Слабы народ, калі пагаджаецца з сваёю бядою, калі забывае, што быў пасланы, каб чуваць, пакуль прыйдзе яго гадзіна. Гадзіны ўвесь час вяртаюцца на вялікім шчыце гісторыі. // Вось літургія гісторыі...*» [4, с. 83–84].

Як можна пераканацца з думак Святога Айца, гісторыя зямной барацьбы народаў за сваё вызваленне ўпісваецца ў гісторыю збаўлення без супярэчнасці хрысціянскім маральным заповедзям. Гісторыя народаў асвятчаецца барацьбой і ахвярамі гэтай барацьбы, калі гэта не барацьба за чужыя землі пад выглядам нейкай «вялікай ідэі», а барацьба за вызваленне з нявольніцтва, за права

годнага самастойнага развіцця. Менавіта з гэтых пазіцый варта ацэньваць і так званыя рэвалюцыйныя творы Цёткі ў зборніку «Хрэст на свабоду» (1906), пафас якіх, нават пры апісаннях «*бурнага, страшнага мора*» як выяўлення народнага гневу (верш «Мора»), усё ж не плывуць «*супраць цяжэння сумлення*», але прыўносіў сваю трагічна-гераічную беларускую ноту ў «*літургію гісторыі*».

У лютым 1905 г. для Цёткі «літургія гісторыі» гучала «*як бы з неба*», свістам царскіх куляў, што «*хрысцілі на свабоду*» і клікалі народ на шлях барацьбы:

...Цар навуку даў народу,

Паказаў ім, як бы з неба,

Што больш цара не патрэба! [3, с. 63].

Асаблівае месца ў змагарнай лірыцы Цёткі займае верш «Пад штандарам», напісаны, як і верш «Мора», у кастрычніку 1905 года. У ім апісваецца трагічная смерць хлопца Вінцуля, які са штандарам выйшаў насустрач царскім кулям і быў забіты па загадзе капітана. Яго ахвярна пралітая кроў «*Як крапідлам людзей // Ахрысціла кругом*», — піша Цётка [3, с. 68]. Мала таго, той капітан, які аддаў загад страляць у мірных дэманстрантаў, маючы ўсё ж сумленне, адчуў маральную адказнасць, віну за свой учынак. Ён пакаяўся, не вытрымаўшы пачуцця віны, скончыў жыццё самагубствам. Кроў Вінцуля, піша Цётка, не была пралітая марна: салдаты сталі пераходзіць на бок народу і адмаўляліся выконваць загады афіцэраў страляць па дэманстрантах. «*Я народу сын, брат*», — гаворыць у яе вершы «*неслухмяны*» вайсковец [3, с. 69]. У такой салідарнасці і братэрскім яднанні паэтцы бачылася народная сіла, здольная перамагчы тыранію, якая сама не адступіць, калі не будзе народнага адпору і гатоўнасці да ахвяраў.

У кантэксце нашых разважанняў цікава выглядае яшчэ адзін верш Цёткі, якім заканчваецца зборнік «Хрэст на свабоду», і на які крытыка амаль не звяртае ніякай увагі. У вершы, які мае назву «Ласы», апісана, як невыносныя ўмовы жыцця, самадурства царскіх чыноўнікаў прыводзяць да нарастання народнага гневу і жадання супраціву, жадання адгукнуцца на заклікі «сацыялістаў» — актывістаў грамадскага руху, і рыхтавацца да змагання за свае правы на годнае жыццё. У вершы апавядаецца пра аднаго з такіх прадстаўнікоў народа, Петрука, якога за прыдуманую правіну «*казака ссеклі*», і які апынуўся ў астрозе. Пасля, калі быў выпушчаны, ён раскажаў, што ў астрозе сярод зняволенага народу быў таксама ксёндз: «*І добры быў*

чалавек — // *Не забуду век!*» — падкрэсліў Пятрук і распаўядаў далей:

После мяне выпусцілі, а ксёндз дык там застаўся,
З слязьмі ён са мною развітаўся,
Навучаў, прасіў, крычаў нат услед:
«Не гультай, Пятрук, помні, на той свет
Гані, каго трэба,
Бо не ўбачыш неба,
Бо мы табе станем сніцца,
Калі не будзеш мсціцца» [3, с. 73].

Дзіўна — ксёндз заклікае да помсты! Ці не ёсць гэта той самы маральны дысананс і плятцё «супраць цячэння сумлення»? Ці можа гэта менавіта тая неабходная «плата за волю», якую творыцца «літургія гісторыі» і пракладаецца шлях народа ў гісторыю збаўлення? З улікам таго, што прамоўленыя ў вершы словы належаць святару, іх можна трактаваць у рэчышчы цытаваных вышэй думак Святога Айца Яна Паўла II і ўспрымаць як «новае прыказанне», як пацверджанне таго, што «*волю ўвесь час трэба здабываць, нельга яе толькі мець*», што народ мае маральнае права змагацца з гвалтам, з беззаконнем, мае святое, небам дадзенае права на паўстанне, калі не застаецца іншых сродкаў барацьбы, і быць гатовымі да ахвяраў.

У снежні 1905 г. Цёткаю быў напісаны яшчэ адзін верш вызваленчага пафасу «Добрыя весці», у якім адгукнуліся вобразы і думкі двух слыхных вершаў Уладзіслава Сыракомлі (аднайменнага «Добрыя весці» і «Ўжо птушкі пяюць усюды...»). Творчасць Сыракомлі, як і творчасць Францішка Багушэвіча, таксама нязменна натхняла Цётку, давала грунт для алузіяў і асацыяцый. Наследуючы свайго слаўтага папярэдніка, які ў 1848 г. паэтызаваў заходнія «добрыя весці», і нібы звяртаючыся да яго як да лірычнага адрасата, яна пісала:

Ах, браце родны, нясуцца весці,
Ўжо граюць маршы там на усходзе,
Над кожнай хатай, у кожным месцы
Шчабечуць птушкі нам аб свабодзе.
<...>

Ах, браце, крэпка сіла ў народзе!
Добрыя весці зусюль ідуць,
Бо то мільёны разам у згодзе
Да лепшай долі смела ідуць.

Ах, браце, важны момант прыходзіць,
Важну ахвяру прыдзецца даць:
На небе сонца шчасця усходзіць
Толькі патрэбна хмары прагнаць [3, с. 73].

У гэтым вершы паэтызуецца «добрая навіна» аб змаганні за свабоду «на ўсходзе». На змаганне выйшлі (або вітаюць яго) людзі з «*кожнай хаты*» і з «*кожнага месца*» — «*мільёны разам*» смела, у згодзе ідуць да шчаслівай долі, разумеючы, што за гэта «*важну ахвяру прыдзецца даць...*» Такім чынам, тут праяўлена чарговае «дабравесце» як працяг «літургіі гісторыі», і карані «дабравесця» як мастацкага вобразу ў вершах Сыракомлі і Цёткі трэба шукаць у евангельскай праўдзе. І тут слухна яшчэ раз вярнуцца да Цётчынага псеўданіма *Гаўрыла з Полацку*.

У Прадмове да зборніка «Скрыпка беларуская» ёсць выразнае сведчанне аб тым, што сваёй паэзіяй аўтарка працягвае справу Мацея Бурачка (псеўданім Францішка Багушэвіча, пад якім быў выдадзены яго зборнік «Дудка беларуская»). Цётка такім чынам аб'яўляла сябе спадкаемніцай ідэяў і вобразаў яго паэзіі ў справе абуджэння нацыянальнай свядомасці беларусаў. Гэтак яна адгукалася на сваё пакліканне, пацвярджала, што прымае гэтае пакліканне і гатовая да выканання сваёй высокай місіі. Таму зашыфравала сваё імя *Алаіза Пашкевіч* псеўданімам *Гаўрыла з Полацку*, і гэта менавіта ягоным голасам яна ў Прадмове дэкларавала: «Дзякуй табе, Мацей Бурачок! Чэсць і слава тваему слову! А ты, „Дудка“, грай і мне голас дай. З таго дня пачаў і я майстраваць інструмант. Выйшла з-пад рук „Скрыпка“. Цяпер кручу „Струны“» [3, с. 5].

...Цікавае назіранне зрабіў у свой час даследчык літаратуры Ігар Запрудскі ў артыкуле «Евангелле ад Мацея, або Таямніцы творчасці Францішка Багушэвіча», звязаўшы выбар паэтам сваіх псеўданімаў (*Мацей Бурачок* і *Сымон Рэўка з-пад Барысава*) з жаданнем наследавання імёнаў аднаго з евангелістаў (Мацвея) і Сымона Кірынэйца [1, с. 24].

Паглядзім жа і мы на адметнасць карыстання псеўданімамі Цёткаю. Як ужо падкрэслівалася, абедзве яе кнігі былі працягам Багушэвічавай традыцыі, што засведчана ёю самой у Прадмове. Якой жа традыцыі? Традыцыі дабравесця аб беларусах як народзе, які набыў самасвядомасць, стаў на шлях змагання за сваё вызваленне, далучыўся да «*літургіі гісторыі*». У гэтай сувязі абранне ў якасці псеўданіма імя *Гаўрыла* таксама ўпісваецца ў біблійную традыцыю і выклікае асацыяцыю з місіяй арханёла Габрыэля (Гаўрыіла), імя якога азначае «моц Божая», і які з'явіўся з дабравесцем для Найсвяцейшай Панны Марыі, што і паклала пачатак новай гісторыі свету. У Бібліі з'яўленне гэтага Арханёла звязана з тлумачэннем прароку Даніэлю сэнсу яго месіянскіх візій. Такім чынам,

абранне Цёткаю псеўданіма *Гаўрыла з Полацку* для сваіх кніг, у якіх яна працягвала паэтычнае прароцтва аб лёсе роднага народа, таксама не выпадковае: яно сведчыць аб прасякнутасці творчасці Цёткі святлом хрысціянскай веры, аб тым, што ў «*літургіі гісторыі*» яе «*інструманты*» — «Скрыпка беларуская» і «Струны» (першапачатковая назва зборніка «Хрэст на свабоду») — гучаць хрысціянскімі акордамі. Гэтыя акорды ўплятаюцца ў бунтарныя гукі барацьбы і надаюць зямному змаганню за чалавечыя правы і волю духоўнае вымярэнне; яны ўпісваюць гісторыю народа ў гісторыю збаўлення свету сведчаннем таго, як можа дзейнічаць Провід Божы ў рэальнай прасторы і часе.

Асэнсоўваючы тыя акцэнтны, якія надаваліся раней творчасці Цёткі, хочацца таксама звярнуць увагу і на думку ксяндза Адама Станкевіча, які, пішучы пра Цётку, падкрэсліваў памылковасць меркавання пра яе выключна як пра «сацыялістку-марксістку». Ён слухна адзначаў, што яе «рэвалюцыйнасць» была «толькі другараднай, неістотнай часткай яе народных імкненняў і ідэалаў» [2, с. 469]. У якасці галоўнага чынніка яе натуры, які ўплываў на ўсе сферы яе дзейнасці, кс. Адам Станкевіч вылучаў менавіта яе рэлігійнасць. І сёння мы пераканваемся, наколькі гэта слушная характарыстыка яе асобы і як доўга яна не прымалася пад увагу. Так, менавіта моцная прасякнутасць хрысціянскім духам уплывала на ўсе справы, да якіх мела дачыненне Цётка, а яна, апрача ўсяго, дбала і пра духоўнае адраджэнне свайго народа. Адам Станкевіч прыводзіць таксама сведчанні таго, што Цётка рупілася пра справу адраджэння уніі на Беларусі, што яна ў 1906 г. уклала «Малітаўнік для беларускіх дзетак», рукапіс якога захоўваўся таксама ў Жоўкве, але, верагодна, так і застаўся нявыдадзеным [2, с. 469].

Звярнуўшыся да асветніцкай, выхаваўчай дзейнасці Цёткі, мы яшчэ больш пераканваемся ў тым, што яна мела моцны хрысціянскі дух і кіравалася ім у штодзённай рэчаіснасці. Разумеючы важнасць асветы і выхавання дзяцей на роднай мове, Цётка была складальніцаю чытанак для дзяцей-беларусаў і ўкладальніцай ужо згаданага малітоўніка. Чытанкі, як і малітоўнік, былі складзены ў 1906 г.: дзве з чытанак былі выдадзены неўзабаве ў Пецярбургу суполкай «Загляне сонца і ў наша ваконца», чаму, відавочна, паспрыяў Б.І. Эпімах-Шыпіла, з якім Цётка была знаёмая з часу свайго вучобы і пазней ліставалася па справе адраджэння уніі. Трэцяя чытанка ў гэты ж час была выдадзена ў Жоўкве пад назваю «Гасцінец для малых дзяцей» з пазна-

каю, што гэта «пералажэнне з украінскай мовы на беларускую» і зрабіў яго «*Тымчасовы*» (яшчэ адзін з Цётчыных псеўданімаў).

«Гасцінец...» адкрываецца цудоўным апавяданнем «Хлеба будняга дай нам сёнека!», што кранае сваёй шчырасцю і прастатой, у якіх увасобленыя глыбіня і сэнс хрысціянскай адкрытасці на Бога. У апавяданні мы бачым маладога пана, які «*ішоў быстрымі шагамі да места*». Ужо ўпоцемку каля рынку ён убачыў у адчыненым акне маленькую, гадкоў пяці, дзяўчынку: «Кашулька расхрыстана, валосікі растрапаліся па плячах. Ручкі зложаны, як для малітвы. Сядзіць, галоўку падняўшы ў неба, углядаецца. Заблішчала адна зорка, после другая, трэцяя, і скоро ўвесь кусочак неба над галоўкаю дзіцяці загарэўся агнямі» [3, с. 163]. У гэты момант малады пан пачуў малітву дзяўчынкі: «Божачка мілы, Божачка адзіны, Ты і святыя зорачкі, і ты, ясны месячык на небе, дайце кусочак хлеба будняга. Мы сёнека нічога не елі. Ужо трэці дзень не елі, ужо трэці дзень, як матуля шукае работу. Мы галодны, мы ўміраем!...» Па сініх вочках пакаціліся слёзкі і паплылі па шчочках. Першая малітва, што так прарэзала сэрца маладому пану... Ён стаяў і глядзеў і гнаўся за малітваю дзіцяці. Ён думаў, што малітва неба праб'е...» [3, с. 163]. Не будзем далей пераказваць гэты кранальны апавед. Скажам толькі, што малітва дзіцяці была выслухана Небам і праз разважлівы ўчынак маладога пана быў здзейснены цуд: цуд перамянення сэрца, якое становіцца прыладаю для выканання волі Божай. Вось на чым палягала выхаваўчая праграма Цёткі — на евангельскіх праўдах веры. Як жа гэта патрэбна і ў нашым сённяшнім дні!

Літаратура:

1. Запрудскі, Ігар. Евангелле ад Мацея, або Таямніцы творчасці Францішка Багушэвіча // Працы кафедры гісторыі беларускае літаратуры Белдзяржуніверсітэта. Выпуск першы. — Мінск, 2001. — С. 21–31.
2. Станкевіч, Адам. З Богам да Беларусі: Збор твораў / Уклад. нав. рэд., прадм. і камент. А. Пашкевіча і А. Вашкевіча. — Вільня: Інстытут беларусістыкі, 2008.
3. Цётка. Выбраныя творы / Уклад., прадм. В. Коўтун; Камент. С. Александровіча і В. Коўтун. — Мінск: «Беларускі кнігазбор», 2011.
4. Ян Павел II. Памяць і самасвядомасць / Пераклад з польскай мовы К. Лялюка. — Мінск: «Про Хрысто», 2006.

Паэтычны летапісец

Размова з нямецкім пісьменнікам
Георгам Освальдам Коттам

Георг Освальд КОТТ — пісьменнік, паэт. Нарадзіўся ў 1931 г. у Зальцгітэры. Закончыўшы рамесніцкае навучанне, вывучаў дыялогію і германістыку; працаваў выкладчыкам у прафесійнай школе і ва ўніверсітэце ў Гановеры. Аўтар радыёп'есаў, апаваднанняў і вершаў, некаторыя з якіх пакладзеныя на музыку і перакладзеныя на розныя мовы. Аўтар 19-ці кніг, сярод якіх апошнія — выданні вершаў: «Больш за дванаццаць целаў у даўжыню» (Пфафэнвайлер, 1998), «Штодзённая праца» (Люнэнбург, 1999), «След ад воза» (Берген/Галандыя, 2001), «Палёт сарокі» (Хаўцэнберг, 2006). Узнагароджаны прэміяй «Новая кніга» ў Ніжняй Саксоніі і Брэмене (1998) і інш. Сябра ПЭН-клуба.

— Дарагі Георг Освальд, вялікі дзякуй Вам за тое, што знайшлі час для адказу на мае пытанні ў рамках інтэрв'ю для часопіса «Наша вера». Беларускія чытачы вельмі любяць Вашы творы і будуць рады больш даведацца про Вас і Вашу творчасць. І вось мае першае пытанне: як Вы пачалі пісаць?

— Ужо ў дзяцінстве я размаўляў рыфмамі, потым, будучы школьнікам, пісаў вершы пра

каханне. Творчасць, якая стала для мяне экзістэнцыяльнай, а менавіта складанне вершаў, праклала сабе дарогу падчас неяс-печнага для жыцця захворвання, калі я быў маладым. З таго часу складанне вершаў вызначае мае жыццё.

— Вы працавалі ў тым ліку і настаўнікам прафесійнай школы, а таксама выкладалі ва ўніверсітэце ў Гановеры. У рамках

праектаў па аказанні дапамогі Вы некаторы час працавалі настаўнікам у Афрыцы. Ці паўплывала гэта на Вашу творчасць?

— Мая праца ў краіне і за мяжой у якасці майстра-рамесніка, настаўніка прафесійнай школы, выкладчыка ва ўніверсітэце адкрыла мне шматгранны свет жыццёвай мудрасці і вопыту. Гэты досвед накладвае адбітак і на маю паэзію.

— Вашы вершы маюць свой

асаблівы стыль: яны вызначаюцца сцісласцю і дакладнасцю, глыбокаю змястоўнасцю і эмацыйнасцю, дарам тонкага назірання і гумарам, часта з падміргваннем. Ці маеце Вы асаблівыя адносіны да прыроды як крыніцы натхнення?

— Паняцце «прырода» ўключае ў сябе шмат чаго: зямлю, паветра, ваду, расліны, жывёлаў, поры года, зоркі. На шчасце, я не развучыўся здзіўляцца, напрыклад, усходу сонца ці першаму куванню зязюлі вясною і папараці ўлетку... Такія цуды натхняюць мяне на вершы.

— Вы належыце да групы аўтараў «Паэзія і будні», якая з 1993 года сустракаецца, каб абменьвацца думкамі пра свае тэксты, і якую нават аднойчы назвалі «Ролінг Стоўнз нямецкай лірыкі». Не маглі б Вы нешта расказаць нашым чытачам пра яе?

— «Паэзія і будні» — гэта сяброўская кампанія з васьмі аўтараў. Мы вось ужо на працягу 28-мі гадоў кожны год сустракаемся і размаўляем у рамках літаратурных майстэрняў, дыскутуем пра яшчэ не надрукаваныя працы, праводзім сумесныя чытанні, пішам артыкулы і эсэ для літаратурных дадаткаў розных часопісаў і газетаў і выдаём анталогіі з нашымі паэтычнымі творамі, у тым ліку і кнігі, якія маюць цікавасць для бібліяфілаў.

— Больш за трыццаць гадоў падчас Франкфурцкага кніжнага кірмашу Вы за ўсмешку раздавалі людзям Вашы вершы, напісаныя ад рукі, з любоўю скручаныя ў трубочкі і перавязаныя каляровымі шарсцянымі ніткамі, дастаючы іх з вялікага кошыка, і такім чынам гэта зрабілася неад'емнай часткай кірмашу. Як

Вы прыйшлі да такой ідэі? І як рэагавалі на гэта людзі?

— Падчас майго першага наведвання Франкфурцкага кніжнага кірмашу я быў напалоханы напорам масаў, гіганцкай мітуслівай людской плыню. Мне не хапала ціхіх гукаў. Таму я стаў шукаць месца для прыпынку — стварыў яго сам, седзячы на маленькім складным крэсле сярод мноства наведвальнікаў. Перада мною стаяў плечены лазовы кошык, поўны згаданных Вамі скручаных у трубочкі вершаў. Таго, хто спыняўся, апускаў руку ў кошык, я ў якасці платы прасіў аб усмешцы: пры гэтым чалавек раптам вылучаўся з агульнай масы і яго твар пачынаў святніцца, і завязвалася размова. Гэтыя паэтычныя спатканні дзейнічалі так, як тая легендарная літаратура самвыдату: вершы разыходзіліся ва ўсе бакі свету, вандравалі з рук у рукі, іх перапісвалі і нават перакладалі на іншыя мовы. За гэтыя больш чым трыццаць гадоў мне ўдалося выклікаць усмешку ў тысяч людзей.

— У Вашым паэтычным зборніку «Дарога ўспяваю ў Клётцэ — вестастэльбскія вершы» Вы адлюстравалі падзел Германіі і яго пераадольванне. Вы таксама зрабілі вялікі ўклад у абмен з калегамі з Усходняй Германіі, дапамагалі ім з арганізацыяй чытанняў і публікацыяй іх твораў у Федэратыўнай Рэспубліцы Германія. Нядаўна святкавалася 30-годдзе нямецкага адзінства: такім чынам, Вашы вестастэльбскія вершы зноў актуальныя. Чаму Вы так грунтоўна займаліся праблемай падзелу Германіі?

— Мне яшчэ давялося бачыць Германію як адзінае цэлае. Падзел краіны быў ненатуральным, ён прынёс людзям гора і пакуты, хаваў у сабе небяспеку крывавай

вайны. Вось чаму я спрабаваў сваімі сродкамі як пісьменнік праз кантакты і непасрэдныя сустрэчы людзей з Усходу і Захаду дапамагчы ім зблізіцца, зразумець адзін аднаго і тым самым спрыяць усталаванню міру.

— Вы таксама зрабілі вялікі ўклад у нямецка-польскае прымірэнне. Не маглі б Вы расказаць пра гэта?

— Абодва народы былі траўмаваныя гаротнымі перажываннямі і перасталі размаўляць адзін з адным, упалі ў аняменне. Таму я лічыў сваім святым абавязкам спрыяць таму, каб нямецка-польскае суседства зноў здабыла мову, і каб дыялог прымірыў немцаў і палякаў. У якасці культурнага пасярэдніка я на працягу многіх гадоў дзейнічаў у дзяржаўнай нямецка-польскай камісіі. Я чытаў даклады ва ўніверсітэтах, у школах і ў іншых навучальных установах. Акрамя гэтага, як пісьменнік з чытаннямі і дыскусіямі быў удзельнікам нямецка-польскага парахода паэтаў: карабля, які шмат гадоў плаваў па рэках абедзвюх краінаў, і экіпаж якога складаўся з нямецкіх і польскіх аўтараў, мэтай якіх было на прыстанках уступаць з людзьмі ў размову пра літаратуру.

— У 2018 годзе Вы ў Дзяржаўным тэатры Браўншвайга ігралі Паэта ў легендарным музычным тэатры «Арыгіналы» нямецкага кампазітара Карлхайнца Штокхаўзэна. Якое значэнне меў для Вас гэты вопыт?

— Тэатр я да таго часу бачыў толькі як глядач. Пасля таго як я сам пастаяў на сцэне, я за кулісамі пазнаёміўся з поўным фантазіяй, крэатыўным, перш за ўсё міжнародным духоўным светам. Я сустрэў балерыну з Масквы,

тэнара з Неапаля, піяністку з Токіа, танцора з Новага Арлеана. Мне стала зразумела: калі б культурны свет страціў тэатр, гэта было б незаменнай стратай, якую можна было б параўнаць з прыродным феноменам: там, дзе знішчаюць крапіву, разам з ёю знішчаюць сем відаў матылькоў.

— *Вашы вершы ўжо часта друкавалі і вывешвалі ў Германіі на вялікіх плакатах. Увосень 2020 года іх можна было ўбачыць на палотнах у Браўншвайгскім са-*

боры на выставе «Марыенборн/Матыерцоль» з нагоды ўспаміну пра 28 гадоў унутрыгерманскай мяжы (1961–1989). Ці займае Бог асаблівае значэнне ў Вашым жыцці? Ці ёсць у Вас асаблівыя адносіны да Бога?

— Верш — гэта архетып паэтычных твораў. Ён жыве ў непасрэднай блізкасці да песні і да малітвы. Штодзённая малітва дае мне падтрымку і надзею, гэта мой дыялог з Богам, і з гэтага вырастае ўпэўненасць у тым, што Бог чуе мяне і ахоўвае.

— *Чаго Вы пажадаеце беларускім чытачам?*

— Людзям у Беларусі я жадаю спакою і дастатку, і штодзённай працы бесперашкоднай чыгуначнай сувязі «Мінск — Брусэль», і каб гэты цягнік мог неўзабаве насіць назву «МАРК ШАГАЛ».

— *Вялікі дзякуй Вам за цікавую размову і за тое, што знайшлі для яе час!*

*Размаўляла і пераклала
з нямецкай мовы
Алена Сямёнава-Герцаг.
Фота Увэ Герцага.*

Георг Освальд Котт

3 кнігі «Штодзённая праца» (Люнэбург, 1999).

* * *

Ты прасіла парады
я шукаў словы
і не знаходзіў адказу

з гора
мы заспявалі песню

* * *

Раптам гэта крылатая істота
пяро падае
з аблокаў

яно прытанцоўвае
стаіць на галаве
нейкі час вісіць у паветры
нахільцаца
штопарам падае на зямлю

яно маўчыць пра тое
адкуль яно
і што здарылася ў небе

* * *

Раздумваючы
я не магу спяваць

я бачу
дзіця-паўзунка

як яно падымае галаву
і паўзком на жываце

прыступка за прыступкай
адольвае лесвіцу

* * *

Прагны да жыцця я
гнаўся то за адной ілюзіяй то за другой

увесь пакрыўся рубцамі
і засмуціўся жыццём
у мяне расце скура дракона

я сяджу пад аліўкавым дрэвам
векавое яно ўсё яшчэ прыносіць плады

*Пераклала з нямецкай мовы
Алена Сямёнава-Герцаг.*

Алена Сямёнава-Герцаг — доктар філасофскіх навук, лінгвіст, перакладчыца, літаратуразнаўца, паэтка, аўтар артыкулаў, эсэ і апавяданняў. Нарадзілася ў 1981 годзе ў Мінску. Скончыла Мінскі лінгвістычны ўніверсітэт і магістратуру. Абараніла доктарскую дысертацыю ў Венскім універсітэце. Сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў. Аўтар зборніка вершаў «Кроплі святла» (2006). Пераклала на беларускую мову кнігу «Бэтлеемская зорка» (2007) аўстрыйскай пісьменніцы Ленэ Майер-Скумани. У перакладзе на рускую мову сярод іншага выйшлі кнігі: «Магіла Лесінга» (2007) і «Траекторыя палёта сарокі» (2010) Георга Освальда Котта, «Прамежная справядзача» (2005) аўстрыйскай пісьменніцы Ільзе Цільш, «Іаан Прадшчэча» (2006) Ленэ Майер-Скумани.

Франчэско Маджотта.
«Святы Мяроп Маштоц»,
XVIII ст.

Хрысціянства і нацыянальнае пісьменства як апора армянаў супраць асіміляцыі

У чэрвені ў Арменіі праходзіў навуковы семінар рэстаўратараў і даследчыкаў каштоўных старажытных кніг «Лікі памяці».

У рамках семінара вядомы беларускі культуролаг і кнігазнавец, намеснік генеральнага дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Аляксандр Суша наведаў Матэнадаран у Ерэване — сховішча старажытных рукапісаў, дзе знаходзяцца тысячы старажытнагрэчаскіх і армянскіх хрысціянскіх дакументаў. Сёння — наша размова з ім.

— Алесь Аляксандравіч, падзяліцеся, калі ласка, уражаннямі ад Вашага незвычайнага падарожжа.

— Семінар «Лікі памяці» быў арганізаваны больш 10 гадоў таму менавіта армянамі. Некалькі ўстановаў аб'ядналіся і арганізавалі сапраўдную школу, семінар, практыкум у галіне рэстаўрацыі і кансервацыі кніжных помнікаў. Сёлета прайшоў 10-ы семінар «Лікі памяці» пры падтрымцы Міждзяржаўнага фонда гуманітарнага супрацоўніцтва. У ім удзельнічалі краіны Балтыі, СНД, Украіна, Грузія і іншыя. Кожны год, апрача мінулага, эксперты прыязджаюць у Ерэван, каб дзяліцца вопытам: раскажваюць пра новыя дасягненні ў галіне рэстаўрацыі і кансервацыі кніжных помнікаў, дэманструюць розныя тэхналогіі ўзнаўлення аб'ектаў. Удзельнікамі мерапрыемства з'яўляюцца прадстаўнікі рэстаўрацыйных майстэрняў, музеяў, бібліятэк, навуковых інстытутаў, якія займаюцца захаваннем культурнай спадчыны. Нацыянальная бібліятэка Беларусі прымала ўдзел у гэтых акцыях з дакладамі, я выступаў там у 2018 годзе.

Сёлета была магчымасць ка-

мунікаваць з мясцовымі захавальнікамі старажытных рукапісаў і рэстаўратарамі, ацэньваць іх працу, дыскаутаваць, прапаноўваць свае ідэі. Незвычайнае адчуванне, калі трымаеш у руках рукапіс V ці VII стагоддзя! Захапляюць таксама надпісы і тэксты на тэрыторыі замка Эрэбуні, датаваныя VIII стагоддзем да нашай эры, адкуль пачынаецца гісторыя Ерэвана; там ёсць клінапісныя запісы, якія сведчаць пра з'яўленне горада. Створана копія вялікага каменнага дакумента ў выглядзе помніка. Клінапісная традыцыя часоў цывілізацыі Урарту вельмі цікавая! Здзіўляешся, як цывілізацыя існуе тут ужо тры тысячы гадоў.

Армянская дзяржава і армянскі народ надаюць шмат увагі захаванню сваёй кніжнай культуры. Нацыянальнае вызначэнне і будучыню краіны яны звязваюць з пісьменствам і культурай. Калі народ страціць сваю веру і свой алфавіт, здрадзіць справе продкаў, ён знікне. Таму армяне на працягу стагоддзяў застаюцца цэласным этнічным фарміраваннем, нягледзячы на тое, што побач жылі прадстаўнікі самых розных этнасаў, не толькі армяне, не толькі хрысціяне: яны заста-

юцца паўнаважнасцю актыўнай нацыяй, захоўваюць сваю краіну.

— Вам пашчасціла трапіць у майстэрню да рэстаўратараў з Матэнадарана — культываваную ўстанову, якая займаецца захаваннем і вывучэннем кніжнай спадчыны Арменіі. Даследчыкі там працуюць над рукапісамі.

— Гэта адна з найлепшых устаноў у сваім родзе не толькі ў Арменіі, але і ў свеце. Каштоўна, што я меў шанец убачыць унікальныя армянскія рукапісы V–XV стагоддзяў у вітрынах і патрымаць іх у руках, а таксама абмеркаваць з экспертамі, якія іх рэстаўравалі і як сёння захоўваюць. Са мною былі эксперты з расійскага Эрмітажа, якія з такім жа захапленнем сачылі за кожным словам і дзеяннем армянскіх калег.

— Некалькі гадоў таму ў Мінску праходзіла маштабная выстава «Беларусь і Біблія». На ёй былі прадстаўлены рукапісы Евангелля з Арменіі, і вось Вы пабачылі Санасаранскае Евангелле падчас камандзіроўкі ў Ерэван...

— Так. І не толькі яго.

— Алесь Аляксандравіч, раскажыце, калі ласка, што ўяўляе з сябе Матэнадаран.

— Матэнадаран, ці Інстытут

Матэнадаран у Ерэване і помнік Мясропу Маштоцу.

старажытных рукапісаў Матэнадаран імя святога Мясропа Маштоца — гэта размешчаны ў Ерэване Навукова-даследчыцкі цэнтр пры ўрадзе Рэспублікі Арменія, які з'яўляецца адным з найбуйнейшых сховішчаў рукапісаў у свеце (у тым ліку і старажытнаармянскіх), і галоўным цэнтрам рэстаўрацыі. Туды ездзяць вучыцца рэстаўратары з многіх краінаў свету, у тым ліку з Беларусі. Пры інстытуце створаны ўтульны музей для наведвальнікаў. Слова «матэнадаран» у перакладзе з армянскай мовы азначае «сховішча рукапісаў». Інстытут Матэнадаран быў створаны на базе нацыяналізаванай у 1920 годзе калекцыі рукапісаў Эчміядзінскага манастыра.

Пачатак стварэння гэтай калекцыі датуецца V стагоддзем і звязаны з Мясропам Маштоцам (каля 361–440), стваральнікам армянскага пісьменства. Ужо ў V стагоддзі Лазар Парпецы паведамляў, што пры Эчміядзінскім манастыры існуе кнігасховішча. Эчміядзінскі матэнадаран быў абвешчаны дзяржаўнай уласнасцю 17 снежня 1929 года. У 1939 годзе калекцыя была перавезена з Эчміядзіна ў Ерэван. Сучасны будынак Матэнадарана быў пабудаваны ў 1959 годзе па праекце архітэктара Марка Грыгарана. У 1984 годзе быў выдадзены першы том агульнага каталога калекцыі Матэнадарана. Па стане на 2015

год фонды Матэнадарана маюць больш 17 тысяч старажытных рукапісаў і больш за 100 тысяч даўнейшых архіўных дакументаў. Разам з армянскімі рукапісамі (11 230 паўнаватасных і 2 200 фрагментарных) тут захоўваецца больш 2 000 рукапісаў на рускай мове, іўрыце, лаціне, арабскай, сірыйскай, грэчаскай, грузінскай, індыйскай, японскай, персідскай і іншых мовах. У фондах музея захоўваюцца 2 281 старадрукаваных (да 1800 года) кніг. У наш час калекцыя таксама папаўняецца — значны ўнёсак у яе пашырэнне робяць прадстаўнікі армянскай дыяспары ў Еўропе, ЗША.

Калекцыя Матэнадарана з'яўляецца каштоўнай навукова-гістарычнай базай для вывучэння гісторыі і культуры Арменіі, а таксама суседніх народаў Каўказа, Блізкага і Сярэдняга Усходу. У інстытуце захоўваюцца рукапісы V—XVIII стагоддзяў, а таксама ўнікальная калекцыя першадрукаваных і старадрукаваных армянскіх кніг XVI—XVIII стагоддзяў, творы старажытных і сярэднявечных армянскіх гісторыкаў, пісьменнікаў, філосафаў, матэматыкаў, географаў, лекараў, пераклады на армянскую мову працаў старажытнагрэчаскіх, сірыйскіх, арабскіх і лацінскіх навукоўцаў, у тым ліку творы, што не захаваліся на мове арыгінала. У музеі інстытута экспануюцца шматлікія ўзоры старажытна-

армянскага пісьменства і кніжнай мініяцюры. Там створаны выдатныя ўмовы для захавання рукапісаў.

— *Перад будынкам інстытута ўзведзены помнік вучонаму, асветніку, місіянеру Мясропу Маштоцу, заснавальніку армянскага алфавіта. Ён спрычыніўся да пашырэння хрысціянства ў Арменіі, заснаваў Вагаришапакую семінарыю, быў далучаны да ліку святых Армянскай Апостальскай Царквы. Лічыцца, што менавіта ён паспрыяў захаванню нацыянальнай ідэнтычнасці армянаў.*

— Мясропа Маштоца можна параўнаць з Кірылам і Мятодам. Ён быў вучоным-мовазнаўцам, стваральнікам армянскага алфавіта, заснавальнікам армянскай літаратуры, нацыянальнай школы і педагогічнай думкі, перакладчыкам Бібліі, святым Армянскай Апостальскай Царквы і Армянскай Каталіцкай Царквы. Яму ўсталявана шмат помнікаў, яго імём названы вуліцы. Месца яго спачыну знаходзіцца недалёка ад гары Арагац, на якую мне давялося падняцца. Там стаіць помнік хрышчэнню Арменіі і створана вялікая кампазіцыя з выявамі літараў армянскага алфавіта. Дзякуючы дзейнасці Мясропа Маштоца армянскі народ атрымаў нацыянальнае пісьменства, армянская мова была абвешчана дзяржаўнай. Хрысціянства канчаткова замацавалася ў армянскім народзе і сумесна з пісьменствам стала апорай армянаў у барацьбе супраць асіміляцыі. Сучаснае армянскае пісьменства стала адным з апірышчаў Армянскай Апостальскай Царквы, якая аказала вялізны духоўны ўплыў на армянскі народ.

— *Вам давялося пабачыць кнігу армянскага друкара, які мог быць знаёмы з Францішкам Скарынам у Венецыі.*

— Так. Першая кніга, надрукаваная на армянскай мове, — «Урбатагірк» («Пятнічная кніга»),

выдадзеная Акопам Мегартам у Венецыі ў 1512 годзе. Менавіта гэтая дата ўзгадвалася ў 2012 годзе, калі на высокім міжнародным узроўні было арганізавана святкаванне 500-годдзя армянскага кнігадрукавання, на якое былі запрошаны таксама і беларусы. Перад гэтым абмяркоўвалася наданне Ерэвану статуса кніжнай сталіцы свету.

Тут шмат падобнага маем з беларускім кнігадрукаваннем і нашым Скарынам. Першадрукары абедзвюх традыцый пачыналі сваю выдавецкую працу ў замежных кніжных асяродках і абодва былі звязаныя з Венецыяй. Абудва працавалі амаль у адзін і той жа час у 1512 годзе; калі Акоп надрукаваў у Венецыі сваю першую кнігу, Скарына якраз у Венецыі, у Падуі здаваў экзамены на доктара медыцыны, а потым і сам заняўся кнігадрукаваннем. Абудва друкавалі кнігі невялікага фармату, у дзве фарбы, з выключкай па шырыні, іздаблялі іх гравюрамі-дрэварытамі. Для вырабу першых беларускіх і армянскіх кніг давялося «з нуля» ствараць новыя шрыфты. Першадрукі беларусаў і армянаў захаваліся ў вельмі невялікай колькасці, і сёння лічацца нацыянальнымі святынямі. Яны ўключаюць у сябе малітвы, у тым ліку рыфмаваныя, і набожныя тэксты, а таксама іншыя матэрыялы і звесткі. Так і напрошваецца думка: ці не мог Скарына бачыць у Венецыі нараджэнне армянскага кнігавыдання і пад яго ўплывам пайсці тым жа шляхам?

— *Хрысціянская Апостальская Царква Арменіі вельмі старажытная. Пропаведзь веры пачалася з дзейнасці апосталаў Фадзея і Варфаламея. Арменія — адна з першых краінаў, якая прыняла хрысціянства.*

— Сапраўды, першая, якая зрабіла хрысціянства дзяржаўнай рэлігіяй. Культура гэтай краіны найбагацейшая, традыцыя вельмі цікавая! На паўднёвым усходзе ад Ерэвана давялося

Старажытная армянская кніга.

ўбачыць адзін з найстарэйшых манастыроў Гегард. Там у першым тысячыгоддзі знаходзіліся кіраўнікі Армянскай Апостальскай Царквы да пераезду ў Эчміядзін. Гегард — знакаміты культавы духоўны цэнтр у гарах каля танюткай і вельмі прыгожай рэчкі; там засталіся храмы і пячоры, якім больш за тысячы гадоў. Там цудоўная, проста неапісальная акустыка! У пераважнай большасці манастыры складзеныя з туфавага каменю. Раніцай мы адправіліся на возера Севан. Над возерам на паўвыспе знаходзіцца манастыр Севанавак. Ён пабудаваны не з туфа, а з чорнага вулканічнага каменя; засталася некалькі храмаў. Там быў востраў, які стаў паўвостравам.

На пачатку XX стагоддзя нарадзілася ідэя часткова асушыць возера, каб вызваліць глебу для пасеваў, і гэтая ідэя ледзь не прыцягла да нацыянальнай трагедыі. У 1936 годзе тут пабудавалі шмат каналаў, гідраэлектрастанцыю, і возера пачало мяцець: кожны год на метр падала глыбіня. У выніку ў канцы 60-х гадоў яно магло быць страчаным. Розныя віды рыбаў пачалі выміраць, знакамітая севанская фарэль скарацілася ў колькасці, пачаў мяняцца колер вады. Армяне забілі ва ўсе званы: ініцыявалі праект адраджэння возера, спрабуючы з іншых рэк перакінуць ваду ў Севан. Для гэтага яны

пачалі рыць шмат тунэляў, каб спусціць ваду ў возера з суседніх рэчак, і ўзровень вады пачаў паднімацца толькі ў 2014 годзе. Цяпер кожны год дабаўляецца па 40 сантыметраў вады. У выніку колішні высокі скальны востраў, на якім знаходзіўся манастыр — ён служыў абарончым мэтам — ператварыўся ў паўвостраў, куды можна прайсці пешкі. У манастыр высылалі мяцежных манахаў з Эчміядзіна. У мястэчку Гарні знаходзіцца храм часоў старажытнага Рыма.

— *Як праходзіць жыццё ў сучасным Ерэване?*

— У Ерэване не прасты час: кавід разбурыў многія планы, спыніўся турызм. Нядаўна прайшла вайна, якая выклікала моцную дэпрэсію ў армянскім грамадстве. Тым не менш, армяне гасцінныя і адкрытыя, як ва ўсе часы. Нас сустракалі і нам дапамагалі валанцёры. Горад адметны нацыянальнай архітэктураю з выразнай стылістыкай. Армяне ганарацца сваёй культурай і сваёй спадчынай, і захоўваюць хрысціянскія святыні. Працуюць дзяржаўныя і недзяржаўныя мастацкія галерэі, гучыць жывая музыка, класічная і нацыянальная. Армяне робяць усё з любоўю і адкрытасцю...

— *Дзякую Вам за апавед, жадаю поспехаў!*

Гутарыла Эла Дзвінская.
Фота з архіва Алеся Сушы.

Цуд Яна Боско ў Беларусі

Пра кнігу кс. Артура Ляшнеўскага SDB
«Ахопленыя надзеяй» (2021 г.)

У гэтай кнігі цудоўная назва, бо ў ёй ёсць слова «надзея» — тое, што вельмі патрэбна кожнаму чалавеку. Патрэбна ва ўсе часы, у кожную хвіліну, каб адбывалася і тое, чаго мы вельмі прагнем, і каб проста спаўняліся нашы жаданні, а па вялікім кошце, каб яшчэ і адбываўся цуд...

Цудам ксяндза Яна Боско ў Беларусі аўтар кнігі, ксёндз Артур Ляшнеўскі, называе ахвярнае служэнне манахаў салезіянаў на нашых землях на працягу 70-ці гадоў: з 1921-га па 1991-ы. Менавіта іх працы прысвечана кніга, якая нядаўна ўбачыла свет ў каталіцкім выдавецтве «Про Хрысто».

Гэтую кнігу без перабольшвання можна назваць не толькі важнай, незвычайнай, цікавай, але і ўнікальнай, бо ксёндз Артур Ляшнеўскі сапраўды выканаў тытанічную працу, даследуючы дзейнасць Таварыства святога Францішка Сальскага на Беларусі ў тры розныя гістарычныя перыяды — адпаведна і кніга складаецца з трох вялікіх раздэлаў, якія ахопліваюць канкрэтны час — не вельмі прасты і для ўсёй Краіны, і для душпастырска-выхаваўчай дзейнасці салезіянаў.

Назва першага раздзела — «Салезіянскія пляцоўкі і іх дзейнасць у перыяд Другой Рэчы Паспалітай». Другі раздзел — «Салезіянскае Таварыства ў Беларусі падчас Другой сусветнай вайны» — прысвечаны складанаму перыяду нямецкай акупацыі,

які быў неадназначным і для ўсіх беларусаў, і для Каталіцкага Касцёла, бо спачатку немцы стваралі нібыта спрыяльныя ўмовы для рэлігійнага развіцця, адчыніўшы забароненыя савецкай уладай касцёлы, але пасля пераследавалі і забівалі каталіцкіх святароў, якія ўдзельнічалі ў «місіі Усход», арганізаванай арцыбіскупам

Рамуальдам Ялбжыкоўскім для душпастырскай апекі вернікаў ва ўсходніх рэгіёнах Беларусі. Чацвёрта салезіянаў у гэты час прынялі мучаніцкаю смерць за сваю веру. Большасць з іх пакінула ўсходнія землі, а тыя, хто застаўся, працавалі ў канспірацыі, штодзённа рызыкуючы жыццём.

У трэцім раздзеле кнігі —

«Умовы і характар працы салезіянаў падчас панавання савецкай улады» — аўтар кнігі доказна, з дапамогаю архіўных дакументаў і ўспамінаў сведкаў піша пра апантаную жорсткасць сістэмы да ўсяго, што было звязана з рэлігіяй, і словы «панаванне савецкай улады» трапна перадаюць тое, што ў сучаснай рускай мове акрэсліваецца выразным словам «беспредел». Асобныя старонкі ўспамінаў, дзе апісаныя здзекі са святароў, нават чытаць вусцішна... Трэці раздзел кнігі завяршаецца апісаннем дзейнасці ксяндза Юзафа Занеўскага — першага пасля гадоў атэізму салезіяніна з Беларусі. Менавіта яго прыезд у 1978 годзе ў БССР дапамог адраджэнню харызмы ксяндза Яна Боско на нашых землях, спрыяючы ўваскрашэнню Касцёла: ён адчыняў канфіскаваныя савецкімі ўладамі касцёлы, арганізаваў катэхізацыю моладзі, развіваў дабрачынную дзейнасць, і менавіта дзякуючы яго старанням салезіяне адрадзілі сваё душпастырскае служэнне ў Беларусі і ўкараніліся ў Расіі.

Асобнай увагі ў кнізе заслугоўвае Дадатак, у якім аўтар рухліва сабраў і змясціў у табліцах звесткі пра ўсіх салезіянаў, якія неслі сваё служэнне ў Беларусі ў 1921–1991 гг. (імёны, прозвішчы, час і месца працы) — гэта ксяндзы пробашчы, каад'ютары, асістэнты, і мне было прыемна ўбачыць сярод іх прозвішча майго аднафамільца (а магчыма, сваяка?) клерыка Мар'яна Камінскага, які ў 1936–1937 гг. працаваў у доме св. Юзафа ў Дварцы. Тут жа змешчана інфармацыя пра ўсіх іерархаў, якія

ўзгадваюцца ў кнізе, і на васьмі старонках даецца грунтоўная бібліяграфія, куды ўваходзяць і запісаныя аўтарам размовы са сведкамі ў 2013, 2015, 2016 гадах — сапраўды тытанічная праца, якую, пэўна ж, апекаваўся Святы Дух. Нізкі паклон ксяндзу Артуру Ляшнеўскаму, які ўсвядоміў неабходнасць такой важнай кнігі і ажыццявіў яе з'яўленне на свет у наш супярэчлівы час.

Важнасць кнігі падкрэсленая ўступным словам і анатацыяй да яе дзвюх найаўтарытэтнейшых у каталіцкім свеце асобаў — арцыбіскупа Тадэвуша Кандрусевіча, Ганаровага мітрапаліта Мінска-Магілёўскага, і польскага ксяндза Войцеха Жыцінскага SDB, прафесара, доктара габілітаванага. «*Упэўнены, — піша Тадэвуш Кандрусевіч, — што кніга <...> будзе служыць жытцём нашай Бацькаўшчыны, асабліва маладым, у іх належным хрысціянскім выхаванні ў наш час складаных маральных выклікаў, каб яны станавіліся ўзорнымі вернікамі, а таксама добрымі і сумленнымі грамадзянамі*».

У кнізе змешчаны і Уступ да яе самога аўтара, у якім ён тлумачыць свае задачы ў працы, апавядае пра змест і логіку яе будовы і між гэтым гаворыць вельмі важныя для кожнага даследавання словы: *памяць, абавязак, скарб...* і гэтым многае сказана.

Мушу згадаць, што кніга перакладлася з польскай мовы, і пераклад гэты, добрасумлены, уважлівы, дэталёвы, зрабіла таленавітая маладая супрацоўніца выдавецтва «Про Хрысто» — Кацярына Дурко.

Кніга выдатна ілюстраваная

фотаздымкамі самога кс. Артура Ляшнеўскага, кс. Д. Барылы, кс. Ю. Занеўскага, А. Шчыглінскай, А. Яроменкі, У. Зарэцкага, Ю. Аблажэя, Ю. Дулевіча, здымкамі з архіваў (дзяржаўных і прыватных), з фондаў ЦНБ імя Якуба Коласа, Варшаўскай інспекторыі салезіянаў і іншых установаў і крыніцаў, і сярод гэтых фотаздымкаў ёсць унікальныя — *памяць і скарб...*

У заключэнні аўтар кнігі піша пра тое, што даследаванні дзейнасці салезіянаў у Беларусі маюць перспектыву, *«таму што Таварыства святога Францішка Сальскага і сёння актыўна служыць у Беларусі і плённа развіваецца. Грамадства і мясцовы Касцёл з вялікай нашанай ставяцца да душпастырска-выхаваўчай дзейнасці таварыства, якое служыць Беларусі і Касцёлу на гэтых землях ужо амаль 100 гадоў. Пачатак служэння і далейшыя падзеі былі разнастайнымі, а часам вельмі цяжкімі, аднак намагаючы многіх манахаў, пра якіх ужо мала хто памятае, учынілі ў пэўным сэнсе цуд ксяндза Яна Боско ў Беларусі. Гэты цуд яшчэ не здзейснены цалкам, таму ён працягваецца»*.

І няхай працягваецца на вякі вечныя...

Лідзія Камінская

Лідзія Камінская — філолаг. Нарадзілася ў пас. Камсамольскі-на-Волзе Куйбышаўскай вобласці. Вучылася ў Бешанковіцкай СШ № 2 на Віцебшчыне. Закончыла філалагічны факультэт (рускае аддзяленне) Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1978). Працавала ў Чырвонадарскай васьмігадовай школе (Чэрвеньскі р-н; 1978–1980), у Літаратурным музеі Янкі Купалы (1980–1986), Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры (1986–1992), у часопісе «Роднае слова» (1992–2004). З 1997 г. супрацоўніца з часопісамі «Наша вера» і «Ave Maria». Жыве ў Мінску.

Андрэй Дубінін

Выпрабаванне СЮЖЭТАМ...

Бадай кожны мастак цягам свайго творчага жыцця выпрабуе сябе сюжэтам «Апошняя Вячэра». Вядома, існуе доўгая класічная традыцыя стварэння карцін на гэты сюжэт, і ёсць свая прычына існавання гэтай тэмы, якая праходзіць праз амаль усе мастацкія стылі мінулых стагоддзяў. Безумоўна, існаванне гэтага сюжэта па-за часам, па-за моднымі плынямі магчымае толькі таму, што спаконвечны сюжэт высвечвае нешта сутнасна важнае ў самаспазнанні чалавека...

Пра сябе магу сказаць, што да гэтай тэмы я доўгі час прыглядаўся на дыстанцыі, з павагаю, разважаючы гэтак: калі брацца за «Апошнюю Вячэру», то як жа канкрэтна пісаць Апосталаў, а тым больш самога Хрыста? Займацца стылізацыяй пад барадатых, засмяглых ад сонца тыпажоў Блізкага Усходу? І я не мог нават у думках пераадолець залішняй «экзатычнасці» задачы...

Выйшла так, што пэўны час, па вечарах, у 2006–2007 гадах, я бавіўся маляваннем сангінай

на «паперы» сваіх рук, бо гэта «натура» заўсёды з табой, адпачываць не просіцца, і заўсёды цікавая праз сваю пластыку. Яшчэ важна тое, што ты малюеш руку, абсалютна ўсведамляючы ўнутраны рух, які прымае тую ці іншую форму, то бок, у руху, які ты ўкладаеш у гэты набор костак-мышцаў-сухажылляў, ты дакладна ведаеш драматургію гэтага пластычнага вобразу.

Мабыць, калі я быў ужо перанасычаны збіраннем розных мікракамаў пазіцый са сваіх рук, неяк ранкам я прачнуўся разам з працінаючай думкай: а што, калі намаляваць «Апошнюю Вячэру» толькі праз рукі, пазбягаючы пакутлівай стылізацыі твараў? Так, гэта магчыма праз кампазіцыю, калі рукі будуць бачныя, а твары застануцца «за кадрам». Натуральна, гэта погляд зверху на ўмоўны стол, за якім і разгортваецца гэты сюжэт. Прыблізны накід кампазіцыі быў зроблены адразу, заставалася толькі шукаць характар сілуэта масы рук і іх узаемадзеянне...

* * *

Падзеі біблейскай гісторыі заўсёды падаюцца мастакамі як бы збоку, звонку, і мы прывыклі думаць, што Апосталы, евангелісты, цары біблейскія — гэта персанажы ў другой або трэцяй асобе. Я абраў тып першапланнай кампазіцыі ад аўтара, які дае парадаксальны погляд на евангельскія падзеі ад першай асобы. Гэта нібыта я адракаюся па слабасці ад Настаўніка, гэта я не веру Яго з'яўленню пасля Уваскрасення, гэта я Яго вучань, а не нейкі старонні персанаж, на якога я паглядаю збоку. Гэта «я» персанальнага выпрабавання і выбару. «Я» першай асобы, адзіночнага ліку, роду чалавечага...

Выбар першапланнай кампазіцыі з рукамі Апосталаў дапамог мне пераадолець шматлікія бар'еры: дыстанцыі часу — літаральна прымусіўшы пагрузіцца ў падзеі двухтысячагадовай даўніны; межы асобы — правакуючы ўбачыць намаляваныя рукі як уяўны працяг сваіх; жанравыя (літаратурныя) бар'еры — калі

предметы ў кампазіцыях яшчэ не атрыбуты, але рэчы катакомбных першахрысціянаў, з якіх толькі трэба будзе пабудаваць складаны і глыбокі свет хрысціянскіх сімвалаў...

У іканапіснай традыцыі твар называецца *абліччам*, або *лікам*, і вось цікавая дэталі: у паняцце «аблічча» ўваходзяць другасныя органы выразнасці, маленькія «асобы» нашай істоты — рукі і ногі. У традыцыйнай карціне галоўная ўвага засяроджана, як правіла, на тварах; рукі вырашаюцца мастакамі хутчэй у якасці другаснага сродку паказу. Звужаючы задачу толькі да выявы рук, мы «дазваляем» рукам у гэтых карцінах быць самадастатковымі і выразнымі. Кампануючы і прапісваючы гэтыя рукі, я ўвесь час адчуваў выразы твараў Апосталаў і тое, як гэтыя выразы мяняліся ад драбнюткіх змяненняў нават становішча пальца. Праз выяву рук атрымалася перадаць усе адценні перажыванняў Апосталаў, тое, як я змог іх зразумець у сваёй душы...

Серыя работ, аб'яднаных ідэяй прадстаўіць вучняў Хрыста, стваралася цягам шасці месяцаў, са жніўня 2007 г. па студзень 2008-га. Раскажу пра ўсіх Апосталаў коротка.

Вось найгалоўнейшы з іх — **апостал Пётр (Сымон)**, які рап-

там гаворыць: «Клянуся, не ведаю Гэтага Чалавека!» Рукамі адмаўляючыся ад жаху смерці, раптам усведамляю сабе, што ж я сказаў! У круглых ад страху вачах ужо стаяць едкія слёзы раскаяння — Настаўнік жа сам усё ведаў... Падкрэсліваю: святы апостал Пётр, брат апостала Андрэя, быў адным з любімых вучняў Езуса. У ноч пасля арышту Езуса Пётр, як і прадказваў Настаўнік, праявіў слабасць і, баючыся наклікаць на сябе ганенні, тройчы адрокся ад Яго. Але пазней Пётр шчыра пакаяўся і быў прабачаны Езусам, які шматзначна тройчы прасіў Пятра заявіць пра сваю любоў да Яго і толькі тады даверыў яму пасвіць авечак і агнятаў Яго...

Вось **апостал Андрэй, Першы пакліканы**, які сцвярджае, што праца ідзе спорна, і душа радуецца на досвітку новага дня; багатым будзе ўлоў, бо сам Настаўнік паклікаў і навучыў святой і духоўнай працы. І нібыта я разам з ім лёгка цягну сеткі для лоўлі чалавекаў у новым шалёным свеце...

Святы апостал Андрэй быў родным братам апостала Пятра, рыбаком, як і Пётр. Евангелісты Мацвей і Ян па-рознаму апісваюць сустрэчу Андрэя з Езусам. У Евангеллі ад Яна гаворыцца, што Андрэй ўпершыню ўбачыў

Збавіцеля, калі святы Ян Пrawdеснік паказаў на Езуса Хрыста і вымавіў: «Вось Ягнё Божае». Пачуўшы гэта, Андрэй пакінуў Хрысціцеля і пайшоў за Хрыстом. Мацвей жа апавядае пра тое, як Збаўца сустрэў Андрэя і яго брата Сымона Пятра на беразе Генісарэцкага возера, дзе браты лавілі рыбу, закідваючы сеткі ў ваду. Езус звярнуўся да іх са словамі: «Ідзіце за Мной, і Я зраблю вас лаўцамі чалавекаў». І яны пайшлі за Ім, пакінуўшы свае сеткі... Што можна дадаць для тлумачэння гэтага кроку?.. Дарэчы, у Пісанні шмат дзеясловаў, якія перадаюць рух, хаду, крочанне — Апосталы ўвесь час ідуць, і я выразна бачу іх хаду — найперш іх ногі, іх рукі...

Я выразна бачу рукі **апостала Яна Багаслова**, які гаворыць: «На пачатку было Слова, і Слова было ў Бога, і Богам было Слова». Словы натхнення як бы прыходзяць самі, выяўляюцца на пергаменце, і кнігу са словамі Святой Праўды, беражліва ахапіўшы рукамі, ужо я сам прыціскаю да сваіх грудзей...

Святы апостал Ян разам са старэйшым братам Якубам з'яўляюцца сынамі Забэдэя і Саламіі, дачкі святога Абручніка Юзафа. Апосталу традыцыйна прыпісваецца аўтарства пяці кніг Новага Запавету: Евангелля

ад Яна, 1-га, 2-га і 3-га пасланняў Яна і Адкрыцця Яна Багаслова (Апакаліпсісу). Імя *Ян Багаслоў* Апостал атрымаў з-за наймення Езуса Хрыста — Слова Божага.

...«Навошта Настаўнік прывёў нас уночы да гары гэтай? — пытаецца **апостал Якуб Забэдэў Старэйшы**. — Ноч... Як спаць хочацца! Але ж Ён паўтараў, прасіў не спаць, а з Ім быць!.. Колькі зорак... Павекі цяжэюць. Нешта важнае казаў Настаўнік, але што?..» Такімі мне чуюцца яго словы, і я ўжо сам вусцішна думаю: няўжо самае важнае ў жыцці маім праспаў я?..

Святы апостал Якуб Забэдэў са сваім братам і апосталам Пятром — адны з самых набліжаных вучняў Езуса. Разам з Пятром і Янам Якуб стаў сведкам ўваскрэснення дачкі Яіра. Толькі іх Езус зрабіў сведкамі свайго Перамянення і гетсіманскага змагання...

І вось у думках маіх ужо **апостал Філіп**, які пакутліва разважае: «Дзе ж узяць столькі хлябоў, каб накарміць усіх? Не хопіць гэтых пяці хлябоў ячменных і дзвюх рыбаў, каб кожнаму з пяці тысяч хаця б патроху дасталося. Але сказаў Настаўнік дзяліць тое, што ёсць. Дзялю я хлеб Жывы, і цудоўным чынам не змяншаецца Ён, і ўсе насычаюцца...»

Святы апостал Філіп быў родам з Бэтсаіды, з аднаго горада з

Андрэем і Пятром, і быў пакліканы за імі трэцім. Філіп прывёў да Езуса Натанаэля (Барталамея). На старонках Евангелля ад Яна Філіп з'яўляецца яшчэ тройчы: ён гаворыць з Езусам пра хлеб для мноства людзей, прыводзіць да Езуса Элінаў (элінізаваць юдэяў), просіць Езуса на Апошнім Вячэры паказаць Айца.

...І вось у гэтым жывым коле за сталом я ўжо выразна бачу рукі **апостала Барталамея**, які гаворыць: «Праца рэзніка пачэсная, нож мой служыць добра свяшчэннаму забою жывёлаў... Лязо вострае, але холад яго я ўжо прадчуваю ў целе маім». І я сам скаланаюся ад гэтых словаў...

Святы апостал Барталамей, як вядома, адзін з першых вучняў Хрыста, які быў пакліканы Ім чацвёртым, услед за Андрэем, Пятром і Філіпам. Вераемна, ён быў сваяком або блізкім сябрам Філіпа, бо менавіта Філіп прывёў Барталамея да Езуса, і ў спісах Апосталаў яны згадваюцца побач. Яго ўкрыжавалі, але перад гэтым з яго злупілі скуру нажом мясніка, і ён ведаў пра гэта загадзя, прадчуваў...

«Не варты я, Пане, нават рукі ўскласці на стол трапезы Твайёй. Баюся і саромеюся за грахі свае, але святло слова Твайго прыцягвае неадольна, чапляюся за слова, як за край стала, з усяе сілы шукаючы паратунку», —

такімі чуюцца мне словы **апостала Мацвея**, які па традыцыі лічыцца аўтарам *Евангелля ад Мацвея*. Адзіны дакладны факт, як паведамляе Евангелле, тое, што Левій Мацвей быў мытнікам, то бок, зборшчыкам мыты. У тэксце Евангелля ад Мацвея Апостал названы словамі «Мацвей мытнік», што, магчыма, паказвае і на яго пакорлівасць, бо юдэі пагарджалі мытнікамі...

А я ўжо набліжаюся да **апостала Тамаша** і нібы чую яго словы, і таксама бачу асляпляльнае святло! І гэта я разам з Тамашам затуляю вочы далонню, нібы ад яркага сонца, а другую руку з асцярогай і недаверам цягну да раны, амаль уклаўшы ў яе напайсаны ад трывогі сярэдні палец. А раптам і сапраўды гэта Ён — уваскрэслы Настаўнік?..

Святы апостал Тамаш, па адной з версій, быў вонкава падобны да Езуса — яго называлі «Дзідзім» (на старагрэцкай — «блізня»). Адзін з момантаў евангельскай гісторыі, звязаны з Тамашам, — так званае «ўпэўненне Тамаша». Тамаш не паверыў апаведу пра ўваскрэсненне Езуса, пакуль не ўбачыў на ўласныя вочы і не крануў рукою ранаў ад цвікоў і дзіды... І я выразна ўбачыў яго рукі...

«Збожжа свеціцца на сонцы, жменяй чэрпаю — і кідаю, чэрпаю — і кідаю, зямля за-

чакалася, і збожжа падае ў яе кропелькамі святла, і кожнае прынясе сам-дзесяць»... Хто гэта гаворыць? Часам забываюся, і падаецца мне, што гэта я разам з **апосталам Якубам** сею святло. Простая і святая справа...

Святы апостал Якуб Алфееў, брат апостала Мацвея, прыняўшы з іншымі апосталамі Духа Святога, выправіўся да паганцаў прапаведаваць Хрыста і настаўляць аблудных на шлях выратавання. Праз сваю падзвіжніцкую дзейнасць ён набыў сабе новае імя — «насенне Боскае», бо ён сеяў у сэрцах чалавечых слова Божае, саджаў веру і гадаваў пабожнасць.

...І вось я ўжо разглядаю рукі **апостала Тадэвуша (Юда Лявей)**. «Брат мой Якуб лічыць — як можна чалавека гэтага па свеце пусціць? І свой кавалак зямлі ён раздзяліў з ім, кажучы: „Вось табе, браце, палова надзелу, бяры і працуй на ім, а мне другой паловы даволі будзе“... Сорам мне праз маю слабасць! Як жа можна мне цяпер лічыць Езуса за зводнага брата майго?! Я толькі цень Якуба, брата майго, велікадушны рух яго зрушыў маё жыццё ў новае рэчышча...»

Святы апостал Юда — сын праведнага Юзафа ад яго першай жонкі. У пачатку зямнога служэння Езуса сыны Юзафа, у

тым ліку Юда, не верылі ў Яго Боскую сутнасць. Калі Юзаф, вярнуўшыся з Егіпта, стаў дзяліць паміж сынамі сваю зямлю, ён пажадаў вылучыць частку і Хрысту. Браты ўспрацівіліся гэтаму, і толькі старэйшы з іх, Якуб, прыняў Езуса ў сумеснае валоданне сваёй доляй, і за гэта быў названы братам Пана. Праз гэтую прычыну сам Юда Лявей не асмельваўся называць сябе братам Пана. Памяць аб сваёй слабасці не пакідала яго ўсё жыццё, мацуючы ў служэнні завету любові да бліжняга.

...Цяпер я ўжо ўсведамляю, што цалкам уключаны ў гэтую евангельскую драму-дзею-падзею. І стол, і рукі на ім бачацца мне як на планетарнай сцэне — містэрыя ўключыла і мяне ў сябе, і мая размова з Апосталамі працягваецца, і ў гэтай драме за сталом настае чарга **апостала Сымона Зілата (Кананіт)**. «Што гэта — прахалодная і шурпатая гліна збана, вада бяжыць з яго, але ў кубак не вада ўліваецца, а быццам віно! Цёмна ў склепе, мабыць, святло вадугарбавала... але на вуснах чую я даўкі смак віна — смак цуду ад Святла спрадвечнага...»

Святы апостал Сымон Зілот — сын святога Юзафа, зводны брат Пана (паводле падання). Першы цуд, які ўчыніў Збаўца,

— перамяненне вады ў віно, адбыўся менавіта ў доме Сымона. Уражаны цудам, Сымон усім сэрцам і душой увераваў у Езуса і, усё пакінуўшы, рушыў услед за Ім.

...І вось апошні, хто сядзіць за сталом Апошняй Вячэры, паклаўшы на яго рукі: **апостал Юда Іскарыйет**. «Калі б ведаў я, што так будзе... і няма больш сілы па зямлі хадзіць, і няма мне даравання за кроў нявінную. Цана ёй — жыццё...»

Апостал Юда Іскарыйет — адзіны, хто выдаў Хрыста. Пасля таго як Езус быў асуджаны на ўкрыжаванне, Юда, які выдаў Яго, вярнуў 30 срэбнікаў першасвятарам і старэйшынам, спытаўшы: «Ці зграшыў я, прадаўшы кроў нявінную?». А яны сказалі яму: «Што нам да таго?». І, кінуўшы тыя срэбнікі ў храме, Юда пайшоў і павесіўся...

Драма закончаная, і драма працягваецца, і мы таксама яе вечныя ўдзельнікі, бо сярод нас ёсць і святыя, і Юды, і ад нашых рук таксама залежыць, як гэтая вечная драма будзе разгортвацца далей у нашай рэальнай прасторы...

Я крочу, хачу крочыць, разам з Апосталамі, узяўшыся з імі за рукі... А вы?

CONTENTS

We begining this issue with the article by fr. Dr. S. Surynovich «Basic Concepts of Love, Grace and Mercy in the Old Testament» (p. 2-11).

Doctor of Philology Zh. Nekrashevich-Karotkaya offers readers her interview «God Does not Force Everyone to Be Saved» with the exorcist priest from Poznań L. Poloch (p. 12-15).

Historian and archivist A. Shpunt in his article «Archbishop of Mogilev Kasper Kazimierz Kolonna-Cieciszowski, Metropolitan of the Roman Catholic Church in the Russian Empire» tells us about extraordinary person of the Catholic clergy (p. 13-20).

Father Y. Malinowski, parish priest of the Greek Catholic parish of St. Cyril and Methodius in Baranovichi, in his article «I and the Christian Family between the Set of Death and the Unit of Life» interestingly reflects on the complex issues of Christian existence (p. 21-23).

Article by G. Flikop-Svita «Icons of St. Joseph in the Collection of the Museum of Ancient Belarusian Culture» is dedicated to St. Joseph (p. 24-27).

The well-known collector and restorer I. Surmacheusky in the essay «Pamiętki from Budslau» interestingly tells the readers about the spiritual and material treasures of the National Sanctuary of Belarus (p. 28-35).

Y. Kosava offers to the readers the spiritual heritage of St. Teresa of Avila: a section from the book «Path to Perfection» translated from Spanish (p. 36-39).

To commemorate the 700th anniversary of Dante Alighieri's death we publish the article by famous poet and translator V. Sedakova (St. Petersburg) «To Translate Dante», prepared by Y. Kosava (p. 40-43).

Poems by D. Bichel and A. Danilchik are published in the section «Poetry» (p. 4-50).

Article by literary critic I. Bagdanovich «Give Us Everyday Bread Today!», or Christian Chords of 'Belarusian Violin' by Alaiza Pashkevich» is dedicated to the 145th anniversary of Ciotka's birth (p. 51-55).

In column «Interview» we publish the conversation of the writer, doctor of philosophical sciences A. Semjonowa-Herzog with the German writer G. O. Kott. Here you will also find his poems translated by A. Semjonowa-Herzog (p. 56-58).

In interview «Christianity and National Writing as a Support of Armenians against Assimilation» E. Dvinskaya talks to the Deputy Director of the National Library of Belarus A. Susha (p. 59-61).

In column «Presentation» there is an essay by L. Kaminskaya «The Miracle of John Bosco in Belarus» about the book by fr. A. Liashneuski SDB «Overwhelmed by Hope», published in «Pro Hristo» in 2021 (p. 62-63).

The artist A. Dubinin in his essay «Test by the Plot...» tells the readers about his creative work on the canvas «The Last Supper» (p. 64-67).

RESÜMEE

Diese Ausgabe beginnt mit dem Artikel „Grundbegriffe der Liebe, der Gnade und der Barmherzigkeit im Alten Testament“ des Priesters Dr. S. Surynowitsch (S. 2-11).

Dr. phil. S. Nekraschewitsch-Karotkaja präsentiert den Leserinnen und Lesern das Interview „Gott zwingt nicht zur Erlösung“ mit dem Exorzisten Pater L. Poloch aus Poznań (S. 12-15).

Der Historiker und Archivar A. Spunt berichtet im Artikel „Erzbischof von Mahiljou Kasper Kazimierz Colonna Cieciszowski, Metropolit der Römisch-katholischen Kirche im Russischen Kaiserreich“ über eine weitere außergewöhnliche Person aus dem katholischen Klerus (S. 16-20).

Pater J. Malinowski, Dekan der griechisch-katholischen Kyryll-und-Method-Gemeinde in Baranowitschi, reflektiert im Artikel „Ich und die christliche Familie zwischen der Menge Tod und der Einheit Leben“ spannend über komplizierte Fragen des christlichen Daseins (S. 21-23).

Dem heiligen Joseph ist der Artikel „Die Ikonen des heiligen Joseph in der Sammlung des Museums für altbelarussische Kultur“ von G. Flikop-Svita gewidmet (S. 24-27).

Der bekannte Sammler und Restaurator I. Surmatschewski berichtet im Essay „Budslawer Andenken“ interessant über die geistigen und materiellen Schätze des Nationalsanktuariums von Belarus (S. 28-35).

J. Kossawa macht die Leserinnen und Leser mit dem geistigen Erbe der heiligen Teresa von Ávila bekannt: Die Übersetzerin legt dem Leseublikum einen Abschnitt aus dem Buch „Weg zur Vollkommenheit“ in ihrer Übersetzung aus dem Spanischen vor (S. 36-39).

Anlässlich des 700. Todestages von Dante Alighieri erscheint der Artikel „Dante übersetzen“ der bekannten Poetin und Übersetzerin O. Sedakowa (Sankt-Petersburg), den J. Kossawa zum Druck vorbereitet hat (S. 40-43).

Die Rubrik „Poesie“ enthält Gedichte von D. Bitschel und A. Daniltschik (S. 44-50).

Dem 145. Geburtstag der belarussischen Dichterin und Autorin Zjotka ist der Artikel „Unser tägliches Brot gib uns heute! oder Christliche Akkorde der Belarussischen Geige von Alaiza Paschkewitsch“ der Literaturwissenschaftlerin I. Bagdanowitsch gewidmet (S. 51-55).

Die Rubrik „Interview“ enthält das Gespräch der Schriftstellerin Dr. phil. J. Semjonowa-Herzog mit dem deutschen Schriftsteller G. O. Cott. Anschließend folgt eine Auswahl seiner Gedichte in der Übersetzung von J. Semjonowa-Herzog (S. 56-58).

E. Dswinskaja spricht im Interview „Das Christentum und das nationale Schrifttum als Stütze der Armenier gegen die Assimilation“ mit A. Susch, dem stellvertretenden Direktor der Nationalbibliothek von Belarus (S. 59-61).

Die Rubrik „Präsentation“ enthält den Essay „Das Wunder des heiligen Johannes von Gott in Belarus“ von L. Kaminskaja über das Buch „Von Hoffnung ergriffen“ des Priesters A. Ljaschneuski SDB, das 2021 im Verlag „Pro Christo“ erschienen ist (S. 62-63).

Der Maler A. Dubinin berichtet im Essay „Prüfung durch den Stoff ...“ über seine schöpferische Arbeit am Gemälde „Das letzte Abendmahl“ (S. 64-67).

SOMMARIO

Questo numero inizia con l'articolo del sacerdote Dott. S. Surynovič "I concetti principali dell'amore, della grazie e della misericordia nel Vecchio Testamento" (p. 2-11).

La Dott.ssa di ricerca in scienze filologiche Ž. Nekraševič-Karotkaja sottopone all'attenzione dei lettori l'intervista con il prete-esorcista di Posnan L. Polach "Il Dio non costringe alla salvezza" (p. 12-15).

Lo storico e archivista A. Spunt nell'articolo "L'Arcivescovo di Maghiliou Kasper Kazimir Kalonna-Tetišouski, metropolita della Chiesa Cattolica Romana nell'Impero Russo" racconta di una figura straordinaria del clero cattolico (p. 16-20).

Il parroco della parrocchia greco-cattolica di Santi Cirillo e Metodio di Baranovič Padre Ja. Malinovski nell'articolo "Io e il settimo comandamento cristiano tra la pluralità della morte e l'unità della vita" riflette sui problemi complessi dell'esistenza cristiana (p. 21-23).

Alla figura di S. Giuseppe è dedicato l'articolo di H. Flickop-Svita "Le icone di San Giuseppe nella collezione del Museo dell'Antica Cultura Bielorusa" (p. 24-27).

Il famoso collezionista e restauratore I. Surmačevski nel suo saggio "I monumenti di Budslav" racconta in modo interessante dei tesori spirituali e materiali del Santuario Nazionale della Bielorussia (p. 28-35).

Ju. Kosava introduce i lettori all'eredità spirituale di Santa Teresa d'Avila: la traduttrice offre ai lettori un brano del libro "La strada alla perfezione" tradotto dallo spagnolo (p. 36-39).

L'articolo della famosa poetessa e traduttrice V. Sedakova (San Pietroburgo) "Tradurre il Dante", preparato alla pubblicazione da Ju. Kosava, si pubblica per commemorare il 700° anniversario della morte di Dante Alighieri (p. 40-43).

Nella rubrica Poesia sono pubblicate le opere di D. Bičel e di A. Daničyk (p. 44-50).

Al 145° anniversario della nascita della poetessa Tiotka è dedicato l'articolo della critica letteraria I. Bahdanovič "Dacci il nostro pane quotidiano oggi!" oppure i motivi cristiani del libro "Il violino bieloruso" (p. 51-55).

Nella rubrica Intervista è collocata la conversazione tra la scrittrice, PhD A. Semenova-Herzag e lo scrittore tedesco G. O. Kott e le sue poesie tradotte da A. Semenova-Herzag (p. 56-58).

Nell'intervista "Il Cristianesimo e la scrittura nazionale a sostegno degli armeni contro l'assimilazione" E. Dvinskaja parla con il vicedirettore della Biblioteca Nazionale della Bielorussia A. Suša (p. 59-61).

Nella rubrica Presentazione è collocato il saggio di L. Kaminskaja "Il miracolo di Giovanni Bosco in Bielorussia" che racconta il libro del prete A. Lešneuski SDB "La speranza prevale" pubblicato da "Pro Christo" nel 2021 (p. 62-63).

Il pittore A. Dubinin nel suo saggio "Le tribolazioni per il soggetto..." parla del suo lavoro creativo su tela "L'ultima cena" (p. 64-67).

PODSUMOWANIE

Niniejszy numer kwartalnika rozpoczyna się artykułem ks. dra S. Surynowicza „Podstawowe definicje miłości, łaski i miłosierdzia w Starym Testamencie” (S. 2-11).

Doktor nauk filologicznych Ż. Niekroszewicz-Korotkaja proponuje uwadze czytelników wywiad z księdzem egzorcystą L. Polochem z Poznania „Bóg nie zmusza do zbawienia” (S. 12-15).

Historyk i archiwista A. Szpunt w artykule „Arcybiskup Mohylewski Kasper Kazimierz Kolonna-Cieciszowski, metropolita Kościoła rzymskokatolickiego w Imperium Rosyjskim” opowiada o jeszcze jednej niezwykłej postaci wśród duchowieństwa katolickiego (S. 16-20).

Ojciec J. Malinowski, proboszcz parafii grekokatolickiej pt. św. Cyryla i Metodego w Baranowiczach, rozważa o trudnych pytaniach egzystencji chrześcijańskiej w artykule „Ja i rodzina chrześcijańska pomiędzy mnogością śmierci a jedynką życia” (S. 21-23).

Postaci św. Józefa poświęcony został artykuł G. Flikop-Świty „Obrazy świętego Józefa w zbiorze Muzeum starożytnej kultury białoruskiej” (S. 24-27).

Znany kolekcjoner i restaurator I. Surmaczewski w eseju „Budslawskie pamiątki” opowiada o duchowo-materiałnych skarbach sanktuarium narodowego Białorusi (S. 28-35).

J. Kosowa zapoznaje czytelników z duchowym dziedzictwem św. Teresy z Avila: w swoim tłumaczeniu z języka hiszpańskiego tłumaczka proponuje uwadze czytelników rozdział z książki „Droga doskonałości” (S. 36-39).

Ku 700-leciu z dnia śmierci Dantego Alighieriego umieszczono artykuł znanej poetki i tłumaczki O. Siedakowej (Sankt-Petersburg) „Przetłumaczyć Dantego” (S. 40-43).

W rubryce „Poezja” zostały nadrukowane wiersze D. Bičzel i O. Daničyk (S. 44-50).

145-ty rocznicy z dnia urodzenia Ałaiży Paszkiewicz (Ciotki) poświęcony został artykuł literaturoznawcy I. Bogdanowicz „«Chleba powszedniego daj nam dzisiaj!», albo Chrześcijańskie akordy «Skrzypek białoruskich» Ałaiży Paszkiewicz” (S. 51-55).

W rubryce «Wywiady» drukuje się rozmowę pisarki, doktora nauk filozofskich A. Siemionowej-Herzog z niemieckim pisarzem G.O. Kottem. Tu też zostały umieszczone jego wiersze w tłumaczeniu A. Siemionowej-Herzog (S. 56-58).

E. Dźwińska w wydawiezie «Chrześcijaństwo i piśmiennictwo narodowe jako oparcie Ormian przeciw asymilacji» rozmawia z namiestnikiem dyrektora Biblioteki narodowej Białorusi A. Suszą (S. 59-61).

W rubryce «Prezentacja» został umieszczony esej L. Kamińskiej «Cud Jana Bosko na Białorusi» o książce ks. A. Leszniewskiego SDB „Ogarnięci nadzieją”, która ukazała się w wydawnictwie „Pro Christo” w 2021 r (S. 62-63).

Malarz A. Dubinin w eseju „Próba fabuły...” opowiada o jego twórczej pracy nad płótnem „Ostatnia Wieczerza” (S. 64-67).

На 1-й ст. вокладкі — Абраз «Святы Юзаф». Палатно, алей; 93х72 см. XVIII ст.

З Пакроўскай царквы в. Дзэтавічы Драгічынскага р-на Брэсцкай вобл. Фота М. Мельнікава. МСБК.

Часопіс «**НАША ВЕРА**», № 3 (97)/2021.

Адрас для карэспандэнцыі: а/с 101, 220002, г. Мінск-2; тэл./факс: 356-17-50. **E-mail:** media@catholic.by. **Web:** media.catholic.by/nv/

Рэдакцыя рукапісаў не рэцэнзуе і не вяртае.

Заснавальнік — Мінска-Магілёўская архідыяцэзія РКК у РБ. Вуліца Рэвалюцыйная, 1а, 220030, г. Мінск.

Галоўны рэдактар — Крыстына Аляксееўна Лялька. Часопіс выдаецца на ахвяраванні вернікаў.

Часопіс зарэгістраваны ў Дзяржаўным рэестры сродкаў масавай інфармацыі за № 903.

Падпісаны да друку 30.09.2021 г. Фармат 60х84 1/8. Ум. друк. арк. 8,37. Ул. выд. арк. 6,93. Наклад — 800 экз. Зак. № 756.

Надрукавана ў ПУП «Джи энд Ди» Ліцэнзія № 02330/362 ад 06.05.2013.

Вул. Бурдзейнага, 37- 191, 220136, г. Мінск.

*Мастацкі цыкл Андрэя Дубініна
«Апошняя Вячэра. Апосталы»*

2008 г., палатно, алей, дыяметр 70 см

«Апостал Якуб Забэдэеў Старэйшы».

«Апостал Філіп».

«Апостал Барталамей».

«Апостал Мацвей».

«Апостал Тамаш».

«Апостал Якуб».

«Апостал Тадэвуш (Юда Лявей)».

«Апостал Сымон Зілот (Кананіт)».

«Апостал Юда Іскарыёт».

*Мастацкі цыкл Андрэя Дубініна
«Апошняя Вячэра. Апосталы»*

2008 г., палатно, алей, дыяметр 70 см

«Апостал Пётр (Сымон)».

«Апостал Андрэй».

«Апостал Ян Багаслоў».